**Doktor Besim Ömer**

# Mükeyyifât ve Müskirâtdan
# AFYON, KAHVE, ÇAY, ESRÂR

**Hazırlayan**
**Prof. Dr. Cevdet Erdöl**

**T.C.**
**SAĞLIK BİLİMLERİ ÜNİVERSİTESİ**
Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, Selimiye Mahallesi, Tıbbiye Caddesi, No: 38
34668 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: 0 216 418 96 16
www.sbu.edu.tr

**Eser**
Besim Ömer

**Yayının Adı**
Mükeyyifât ve Müskirâtdan Afyon, Kahve, Çay, Esrâr

**Hazırlayan**
Prof. Dr. Cevdet Erdöl
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Rektörü

**Editör**
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Zeki İzgöer
Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

**Grafik Tasarım**
Vahdettin Atik

**Baskı - Cilt**
Mavi Ofset
Ziya Gökalp Mah. Süleyman Demirel Bulvarı,
İş Modern B Blok Kat: 1 No: B22, 34490 İkitelli Osb/Başakşehir/İstanbul

**ISBN: 978-605-74468-5-5**

**İSTANBUL - 2022**

**Dr. Besim Ömer**

# ÖNSÖZ

Günümüz insanının derinden yaşadığı sıkıntı ve ıstıraplara sebep olan uyuşturucu kullanımının tarihi çok eskilere dayanır. İlk devirlerde sağlık alanında ağrı kesici etkisiyle ön plana çıkan uyuşturucu bitkiler, sonraki zamanlarda bağımlılık yapmaya başlamıştır. Dr. Besim Ömer tarafından yazılan bu eserdeki afyon, kahve, çay ve esrarın genel özelliği bağımlılık yapıyor olmalarıdır. Gündelik hayatımızda sıkça tükettiğimiz kahve ve çay tıbbî açıdan bağımlılığa yol açan maddeler taşırken, afyon ve kenevirden elde edilen esrar da hem uyuşturucu hem de bağımlılık özelliği göstermektedir.

Besim Ömer, eserini telif ederken bazen kendi görüşlerini dile getirmiş, bazen de kadim Yunan ve Roma'dan başlayarak yaşadığı döneme kadarki Batılı bilim adamları, hekim, yazar, şair ve ediplerin konuyla ilgili görüş ve kanaatlerine yer vermiştir. Bu arada kendi kültür ve medeniyetimize ait şahsiyetlerin fikirlerine başvurmayı da ihmal etmemiştir. O, Osmanlı'nın en büyük düşünürlerinden biri olan Kâtip Çelebi'nin:

*"Allah'ın kelâmı ve sözlerin en güzeli şudur ki insanın haline en uygun ve şanına en yakışır şey, yaratıldığı şekilde kalıp güzel olan fıtratı bozmamaktır"* şeklindeki bilgece sözünü okuyucularına önemle tavsiye etmiştir.

Eser dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar "afyon", "kahve", "çay" ve "esrar"dır. Dr. Besim Ömer bu maddeleri hekim gözüyle inceleyerek bunların geçmiş yüzyıllardaki tarihine değinmiş, muhtevaları, etkileri, sağlığa faydalı olup olmadıkları, varsa zararları, hastalıkların tedavisinde ne şekilde kullanılabileceği gibi konulara açıklık getirmiştir. Ayrıca bu maddelerin bağımlılık özellikleri üzerinde de durmuştur.

Günümüzde halen toplumumuzda bir keyif, zevk ve dinlenme aracı olarak kullanılan çay ve kahve ile tam anlamıyla bir uyuşturucu unsuru

olan afyon ve esrar hakkında Dr. Besim Ömer tarafından serd edilen görüş ve düşünceler, Osmanlı toplumunda halk sağlığına verilen değer ve önemin bir yansımasıdır. Genel olarak eserlerinde halkın sağlığını ön plana çıkaran Dr. Besim Ömer'in bu kitabında da aynı gayelere ulaşmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Amaç halkın tıbbî bakımdan eğitilmesidir. Çünkü kanunlar keyif veren ve bağımlılığa yol açan maddelerin kullanımında çoğu kez başarılı olamamaktadır.

Bu vesileyle kitabın yayınlanması sırasında emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum. Dr. Besim Ömer tarafından yazılan yüz otuz yıl öncesindeki bu satırların günümüze ışık tutması en büyük temennimizdir.

Geçmişimiz, bugünümüz ve geleceğimizdir.

**Prof. Dr. Cevdet ERDÖL**
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Rektörü

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... v
İÇİNDEKİLER ..... vii
KISALTMALAR ..... x
TRANSKRİPSİYONDA TAKİP EDİLEN USUL ..... xi
TRANSKRİPSİYON - METİN ..... 1
Bir-İki Söz ..... 4
Afyon ..... 6
Târîhe Bir Nazar ..... 8
Afyon Büyük Bir Zehir ve Müessir [Bir] Devâdır. ..... 12
Afyon Nedir? ..... 18
Afyonun Te'sîri ..... 22
Te'sîrât-ı Umûmiye ..... 24
Bir Büyük Haksızlık ..... 26
Âdât-ı Muzırra ..... 36
Afyon Tiryâkiliği ..... 36
Afyon Tiryâkileri ..... 38
Afyonun Netâyic-i Müellimesi ..... 50
Afyonun Bizce Ehemmiyeti ..... 52
Esrâr-Haşîş ..... 56

Kenevir ..... 56
Esrârın Sûret-i İstihsâli ..... 60
Esrârın Te'sîrât-ı Vahîmesi ve İsti'mâlinin Netâyic-i Müellimesi ..... 70
Netîce ve Hâtime ..... 76
Kahve ..... 98
Târîhe Bir Nazar ..... 98
Kahve Gıdâ mıdır? ..... 108
Kahvede Ne Var? ..... 110
Netîce ..... 112
Kahve Pişirilmesi (Nak'-ı Kahve) ..... 112
Kahve Fâidelidir. ..... 126
Kahve Nasıl Te'sîr Eder? ..... 138
Kahve Bazı Emrâzın Tedâvîsinde İyidir. ..... 142
Kahve Ne zamân Muzırdır? ..... 146
Hâzır yâhûd Ânî Kahve ..... 150
Netîce ve Hâtime ..... 152
Çay ..... 170
Çay Nedir? ..... 170
Çayın Envâ'ı ..... 170
Yeşil Çayın Avrupalılarca Envâ'ı ..... 172
Siyâh Çayın Avrupalılarca Envâ'ı ..... 174
Târîhe Bir Nazar ..... 174
Çay Sarfiyâtı ..... 178
Çay Gıdâdan Ma'dûd mudur? ..... 180
Çay Fâidelidir. ..... 182
Çay Muzırdır. ..... 190

Netîce ve Hâtime ..... 192
KAYNAKÇA ..... 202
İNDEKS ..... 203

## KISALTMALAR

| | |
|---|---|
| c. | cilt |
| Dr. Öğr. Üyesi | Doktor Öğretim Üyesi |
| Haz: | Hazırlayan |
| no: | Numara |
| Prof. Dr. | Profesör Doktor |
| SBÜ | Sağlık Bilimleri Üniversitesi |
| T.C. | Türkiye Cumhuriyeti |
| TTK | Türk Tarih Kurumu |
| vb. | ve benzeri |

## TRANSKRİPSİYON SIRASINDA İZLENEN USUL

Yayına esas alınan *Mükeyyifât ve Müskirâtdan Afyon, Kahve, Çay, Esrâr* kitabında uygulanan transkripsiyon usulleri şöyledir:

♣ Metin genel olarak 12 puntodur. Dipnotlar 10, tablolar ve indeks 11 puntodur.

♣ Metnin imlâsı günümüz Türkçe kurallarına uygun olarak yazılmıştır. Paragraflar, konu başlıkları ve yan başlıklar mümkün olduğu ölçülerde korunmuştur. Konu başlıkları ve yan başlıklar koyu puntolarla dizilmiştir.

♣ Osmanlıca metinlerin günümüz harflerine nakli sırasında hafif bir transkripsiyon uygulanmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerde ayn ‘ , hemze ’ karakteri ile gösterilirken apostrof olarak ( ' ) sembolü kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzatmalarda â, î, û şekilleri tercih edilmiştir.

♣ Yer ve şahıs isimlerinde transkripsiyon uygulanmamıştır. Bu gibi kelimelerde inceltmeler şapka ˆ karakteriyle gösterilmiştir.

♣ Hicrî ve Rumî tarihlerin Milâdî karşılıkları bulunarak köşeli parantezde verilmiştir.

♣ Osmanlıca metinde unutulan, eksik bırakılan veya hatalı okunan kelimeler, tarafımızca düzeltilmiş ve ikmal edilmiştir. Düzeltmeler ve metinde eksik bırakılan kelimeler köşeli parantezde [ ] şeklinde gösterilmiştir.

♣ Her türlü yerli veya yabancı eser italik dizilmiştir.

♣ Ayet, atasözü, vecize, kelâm-ı kibar ve şiirler italiktir. Arapça ve Farsça olanlarının çevirileri dipnotlarda verilmiş ve kaynakları mümkün olduğu ölçüde gösterilmiştir.

♣ Batı kaynaklı yer, şahıs, kurum vb. kelimelerin orijinal yazılışları bulunup verilmeye çalışılmıştır. Bulunulamadığı takdirde okunuşuyla yetinilmiştir.

♣ Transkripsiyon metinlerinde büyük ölçüde *Mükeyyifât ve Müskirâtdan Afyon, Kahve, Çay, Esrâr*'ın Osmanlıca dizgisi sırasında kullanılan sembol, çizgi, motif vb. uygulamalara yer verilerek eski ile yeni arasında tarihî bir bağ kurulması amaçlanmıştır.

# TRANSKRİPSİYON - METİN

# MÜKEYYİFÂT VE MÜSKİRÂTDAN

## AFYON, KAHVE, ÇAY, ESRÂR

**Eser**

**Doktor Yüzbaşı Besim Ömer**

**Muallim Muavin-i Fenn-i Vilâde der-Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne**

**Ma‘ârif Nezâret-i Celîlesi'nin ruhsatıyla tab‘ olunmuşdur.**

**İstanbul**

**Mahmud Bey Matbaası – Bâbıâli civârında**
**Ebussuud Caddesi'nde, numara 72**

**1305 [1888]**

# مکیفات و مسکرات

دن

آفیون، قهوه، چای، اسرار

اثر

دوقتور یوزباشی بسیم عمر

معلم معاون فن ولاده درمکتب طبیهٔ شاهانه

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

(محمود بك) مطبعه‌سی — باب عالی جوارنده ابوالسعود
جاده‌سنده نومرو ۷۲

۱۳۰۵

**(2)**

## Bir-İki Söz

Ba‘de edâ-yı mâ-vecebe aleynâ*

*Mükeyyifât ve Müskirât* nâm eser âcizânemin yalnız *Mükeyyifâtdan Tütün* kısmı mukaddemâ tab‘ ve neşrolunduğu gibi bu defa da ayrı ayrı *Müskirât ve Mükeyyifâtdan: Afyon, Esrâr, Çay, Kahve*'yi iki cüz üzerine müretteb olarak tab‘ ile neşrediyorum. Bu hâlde bu üç kısım ile “Mükeyyifât ve Müskirât” tamâm olmuş oluyor.

Ve minallahi't-tevfîk

Paris, fî 7 Mayıs 1304 [19 Mayıs 1888]

* “Üzerimize düşeni yaptıktan sonra”.

## ﴿ بر ایکی سوز ﴾

بعد ادای ماوجب علینا

«مکیفات ومسکرات» نام اثر عاجزانه‌مك یالکز «مکیفاتدن: توتون» قسمی مقدما طبع ونشر اولندیغی کبی بو دفعه‌ده آیری آیری «مسکرات» و «مکیفاتدن: آفیون، اسرار، چای، قهوه» یی ایکی جزء اوزرینه مرتب اوله‌رق طبع ایله نشر ایدییورم. بوحالده بو اوچ قسم ایله «مکیفات ومسکرات» تمام اولمش اولیور.

ومن الله التوفیق.

پارس ـ فی: ۷ مایس ۱۳۰٤

**(3)**

## Afyon

"Afyon olmasa icrâ-yı tabâbet mümkün değildir."

Afyon* haşhâşdan çıkarılan zamgî-i reçinevî bir usâre yani özdür. Afyonun haşhâşdan sûret-i istihrâcı kolaydır. Lâkin yine her hâlde bu yolda bir tecrübe ve mahâret iktizâ eyler. Haşhâş başları olan "kapçıklar"ın üzerleri zamân-ı mu'ayyende mahsûs bıçaklarla çizilir. Çizgilerin ne pek derin ne de büsbütün sathî olması lâzımdır. Bu vechile çizilen çizgilerden öz sızmağa ve kapçığın dışarısında toplanmağa başlar. Vakt-i mu'ayyende özler toplanarak yapraklarla sarılır ve "topak" şekline konarak tüccâra satılır.

* Afyon (opium): Fasîle-i haşhâşiyede (papavéracées) bulunan beyâz haşhâşdan (pavot blanc) müstahrecdir. Siyâh haşhâşdan (pavot noir) haşhâş yağı çıkarılır.

# افیون

« آفیون اولمسه اجرای طبابت ممکن دکلدر. »

آفیون [۱] خشخاشدن چیقاریلان ضمغی، رچنوی بر عصاره یعنی اوزدر. آفیونك خشخاشدن صورت استخراجی قولایدر. لکن بنه هر حالده بویولده بر تجربه ومهارت اقتضا ایلر. خشخاش باشلری اولان « قاپچقلرك » اوزرلری زمان معینده مخصوص بیچاقلرله چیزیلور، چیزکیلرك نه‌یك درین نه‌ده بسیتون سطحی اولمی لازمدر. بووجهله چیزیلن چیزکیلردن اوز صیزمغه وقاپچیغك طیشاریسنده طوپلانمغه باشلار. وقت معینده اوزلر طوپلانه‌رق یاپراقلرله صاریلور و « طوپاق » شکلنه قونه‌رق تجاره صاتیلور.

---

[۱] آفیون Opium « فصیلهٔ خشخاشیه Papavéracées » ده بولنان بیاض خشخاشدن Pavot blanc مستخرجدر. سیاه خشخاشدن Pavot noir خشخاش یاغی چیقاریلور.

**(4)**

## Târîhe Bir Nazar

Afyon pek eski vakitde ma‘lûm idi. Haşhâşın hâssa-i münevvimesi herkes nezdinde biliniyor idi. Esâtîrde uyku ve rüyâ ma‘bûdesi olan Morpheé'ye* atfolunan husûsat bu fikri te’yîd eder. Bazıları afyonu medh ü senâ ve isti‘mâlini tavsiye bazıları da zemm ü kadh ederek isti‘mâlini men‘ ediyorlardı. Pek çok etıbbâ afyonsuz icrâ-yı tabâbet olunamayacağını iddi‘â bazıları da olunsa bile pek çok nâkıs kalacağını inbâ eyliyorlardı. Filhakîka bugün afyon “kloral”, “brom potasyum” vesâirenin keşfiyle berâber yine eski kadr ü i‘tibârını zâyi‘ etmemişdir. Afyon civa, kinin, iyod, hadîd vesâire gibi fenn-i tedâvî ve müfredât-ı tıbbın en meşhûr ve müte‘ârif ilâclarıdır ki onlarsız icrâ-i tabâbet güççedir.

Yunan-ı kadîm ve Roma etıbbâsı afyonu yalnız olarak pek az isti‘mâl ederlerdi. Afyon o zamân en meşhûr edviyenin terkîbinde dâhil idi.

---

* Morpheé: Rüyâ ve uyku ma‘bûdesi olup uyutmak istediği kesâna dokunmak üzere elinde bir avuç haşhâş tutarmış!

تاریخه برنظر ·— آفیون پك اسكی وقتده معلوم ایدی · خشخاشك خاصهٔ منومه‌سی هرکس نزدنده بیلنیور ایدی · اساطیرده اویقو ورؤیا معبوده‌سی اولان [مورفه ۲] به عطف اولنان خصوصات بوفکری تأیید ایدر · بعضیلری آفیونی مدح وثنا واستعمالنی توصیه بعضیلری‌ده ذم وقدح ایده‌رك استعمالنی منع ایدیورلردی · پك چوق اطبا آفیونسز اجرای طبابت اولنه‌میه جغنی ادعا بعضیلری‌ده اولنسه بیله پك چوق ناقص قاله‌جغنی انبا ایلیورلردی · فی‌الحقیقه بوکون آفیون ( قلورال ) ( بروم پوتاسیوم ) وسائرنك کشفیله برابر ینه اسکی قدر واعتباریني ضایع ایتمامشدر · آفیون جیوه، کنین، ایود، حدید وسائره کبی فن تداوی ومفردات طبك الك مشهور ومتعارف علاجلریدرکه آنلرسز اجرای طبابت کوچجه‌در ·

یونان قدیم وروما اطبا‌سی آفیونی یالکز اوله‌رق پك آز استعمال ایدرلردی · آفیون اوزمان الك مشهور ادویه‌نك ترکیبنده داخل ایدی ·

[۲] مورفه Morphée ، رؤیا و اویقو معبوده‌سی اولوب اویوتمق ایستدیکی کسانه طوقونمق اوزره النده برآوج خشخاش طوتارمش !!

**(5)**

Tabî‘iyyûndan Pline'in* bu kadar medh eylediği Mitridat Ma‘cûnu** ve Calinos'un uzun uzadıya senâ eylediği Andromakhos tiryâkının ve Alexandr de Tral'ın, Masse de Cynoglosse'un*** terkîblerinde en mühim mâdde afyon idi. Şâ‘ir-i meşhûr Homer dâfi‘u'l-gussa (nepenthès) nâmı tahtında zamânında ma‘lûm ve havâss-ı müfîdesi mezrû‘ât ma‘bûdesi olan “Ceres” tarafından mekşûf bir nebâtın özünden bahsediyor, bu afyon değil de nedir?

Bokrat zamânında afyonun isti‘mâli ta‘ammüm eylemiş idi.

Etıbbâ-yı Arab'dan İbnü'r-Razi, İbn Sina afyonu mevki‘-i i‘tibâra vaz‘ ile birçok edviye-i mürekkebe tertîb etmişlerdir.

Nihâyet Parasels[us] ve ale'l-husûs Sydenham

---

* Pline: Vezüv Yanardağı'nın ilk ateşrîz-i iştigâl olduğu zamânda helâk olan tabî‘iyyûndan bir Romalı idi.

** Mitridat Ma‘cûnu (Electuair de Mithridate): Mitridat nâm kralın ihtirâ‘ı olup mevâdd-ı ıtriye, afyon vesâireden mürekkeb bir ma‘cûndur.

*** Masse de Cynoglosse.

طبیعیوندن پلین [١] ك بو قدر مدح ایلدیکی « میتریدات معجونی » [٢] و جالینوسك اوزون اوزادی یه ثنا ایلدیکی « اندروماکوس » تریاقنك و« عالکساندر دو ترال »ك « ماس دوسینوغلوس[٣]»نك ترکیبلرنده الك مهم ماده آفیون ایدی. شاعر مشهور هومر « دافع الغصه Nepenthès » نامی تحتنده زماننده معلوم وخواص مفیدهسی مزروعات معبودهسی اولان « سرس » طرفندن مکشوف بر نباتك اوزندن بحث ایدیور، بوآفیون دکلده نهدر ؟

بقراط زماننده آفیونك استعمالی تعمم ایتشیدی.

اطبای عربدن ابن الرازی ، ابن سینا آفیونی موقع اعتباره وضع ایله برچوق ادویهٔ مرکبه ترتیب ایتمشلردر. نهایت « پاراسلس » و علی الخصوص « سید نهام »

[١] پلین Pline (وهزوو) بنار طاغنك ایلك آتشریز اشتعال اولدیغی زمانده هلاك اولان طبیعیوندن بررومالی ایدی.

[٢] « میتریدات معجونی Electuair de Mithridate » متیریدات نام قرالك اختراعی اولوب مواد عطریه ، آفیون وسائرهدن مرکب بر معجوندر.

[٣] Masse de cynoglosse

**(6)**

nâmlarındaki etıbbâ afyonun ehemmiyetini büsbütün ibrâz etmişlerdir. Sydenham: "Afyon olmazsa tıb olamaz" ve Hofeland: "Tabî'at bile afyon çıkarılan haşhâş başı üzerine bir tâc koyarak nazar-ı dikkatimizi celbe çalışmışdır" demişlerdir.

Afyonun ehemmiyeti bugün daha ziyâde artmışdır. Zîrâ afyondan havâssı muhtelif birçok mevâdd-ı asliye istihrâc olunmuşdur.

**Afyon Büyük Bir Zehir ve Müessir [Bir] Devâdır.**

"Eltâf u in'âmının hadd ü hasrı olmayan Cenâb-ı Kâdir-i Mutlak'ın insânlara âlâm ü evcâ'ı teskîn için ihsân eylemiş olduğu edviye meyânında afyon yani haşhâş usâresi daha mebzûl, daha müessir halk buyurulmuşdur. Devâ-i mezkûrun tıbba derece-i lüzûmu o kadardır ki onsuz icrâ-yı tabâbet kâbil değildir".

Afyon büyük bir zehirdir. Zehirlerin en müessiri, en semdârı hakîkaten afyondur. Lâkin diğer cihetden afyon müessir bir devâdır, tıbbın medâr ve vâsıta-i tesellîsidir. Bir mâdde hem sem hem de devâ olabilir mi? Hay hay! Âlemin

نامارنده کی اطبا آفیونك اهمیتنی بسبتون ابراز ایتمشلردر. سید نهام: « آفیون اولمزسه طب اوله‌مز » وهوفه لاند: «طبیعت بیله آفیون چیقاریلان خشخاش باشی اوزرینه برتاج قویه‌رق نظر دقتمزی جلبه چالیشمشدر» دیمشلردر.

آفیونك اهمیتی بوکون دها زیاده آرتمشدر زیرا آفیوندن خواصی مختلف بر چوق مواد اصلیه استخراج اولنمشدر.

---

## آفیون بیوك برزهر ومؤثر دوادر.

« الطاف وانعامنك حد وحصری اولمیان جناب قادر مطلقك انسانلره آلام واوجاعی تسکین ایچون احسان ایلدیکی اولدیغی ادویه میانده آفیون ـ یعنی خشخاش عصارەسی دها مبذول، دها مؤثر خلق بیورلمشدر. دواء مذکورك طبه درجهٔ لزومی اوقدردرکه آنسز اجرای طبابت قابل دکلدر »

آفیون بیوك بر زهردر. زهرلرك اك مؤثری، اك سمداری حقیقةً آفیوندر. لکن دیکر جهتدن آفیون مؤثر بر دوادر، طبك مدار وواسطهٔ تسلیسیدر. برماده هم سم هم‌ده دوا اوله بیلورمی؟ های های. عالمك

**(7)**

içmekde olduğu su, yemekde olduğu ekmek bile sem olabilir. Sem vücûdu hâl-i sıhhîden teb‘îd ile hâl-i marazîye ilkâ, devâ ise hâl-i marazîden sıhhate ircâ‘ eder. Afyon büyük zehirdir, lâkin bu zehir bir tabîb-i hâzıkın dest-i mâhirânesinde birçok emrâzın ilâc ve devâsı ve birçok merzânın hakîkaten gıdâsı olur. Sem hem devâ hem de gıdâ olabildiği gibi gıdâ da mükemmel bir devâ olabilir. Süd ale'l-ıtlâk mükemmel bir gıdâ olduğu gibi sillü'r-ri’e-de karha-i mi‘deviyede*, tebevvül-i zülâlde** vesâir emrâzda mükemmel bir devâ da olabilir.

Hulâsa afyon hîn-i lüzûmunda ve bir tabîb-i hâzıkın tavsiyesi üzerine isti‘mâl olunduğu hâlde devâ ve aksi hâlinde büyük bir semdir.

Afyon sehere karşı “münevvim” ve “müsekkin-i dimâğ” gibi (çocuklarda ve deverân-ı dimâğînin fa‘âliyetiyle husûle gelen seherde afyon kullanılmayıp kloral, brom potasyum

* Karha-i mi‘deviye (ulcère de l'estomac): Mi‘de yarası.

** Tebevvül-i zülâl (albumiurie): Zülâl nâmında yumurta akına müşâbih mâddenin tebevvülü.

ایچمکده اولدیغی صو، یمکده اولدیغی اکمك بیله سم اوله بیلور. سم وجودی حال صحیدن تبعید ایله حال مرضی‌یه القا، دوا ایسه حال مرضیدن صحته ارجاع ایدر. آفیون بیوك زهردر، لکن بوزهر برطبیب حاذقك دست ماهرانه‌سنده برچوق امراضك علاج ودواسی وبر چوق مرضانك حقیقةً غذاسی اولور. سم هم دوا وهم‌ده غذا اوله بیلدیکی کبی غذاده مکمل بر دوا اوله بیلور. سود علی الاطلاق مکمل برغذا اولدیغی کبی سل الرئه‌ده قرحهٔ معدویه [۱] ده، تبول زلال [۲] ده وسائر امراضده مکمل بر دوا ده اوله‌بیلور.

خلاصه: آفیون حین لزومنده وبرطبیب حاذقك توصیه‌سی اوزرینه استعمال اولندیغی حالده دوا وعکسی حالنده بیوك برسمدر.

آفیون سهره قارشو «منوم» و «مسکن دماغ» کبی [چوجقلرده ودوران دماغینك فعالیتیله حصوله کلن سهرده آفیون قوللانیلوب قلورال، بروم پوتاسیوم

[۱] قرحهٔ معدویه Ulcère de l'estomac معده یارمسی.

[۲] تبول زلال Albuminurie. ــ زلال نامنده بیورطه آفته مشابه مادهنك تبولی.

**(8)**

daha müreccahdır) ve hezeyân-ı mürte‘işde* hezeyâna karşı kullanılır. Âlâm-ı asabiye ve mi‘deviye ve mi‘âiyede, kulunc-ı kebedî ve kilyevî-de** mübtıl-i his ve dâfi‘-i âlâm gibi ve küzâzda*** ve havâlede, ihtinâk-ı rahimde, su‘âl-i dîkîde (boğmaca öksürüğü), dâ’-i bührde fa‘âliyet-i adaliyeyi teskîn için isti‘mâl olunur.

Kay’larda, nezle-i mi‘deviyede, ishâlde, disentaryada (kanlı bâsûr) kullanılır. Ve'l-hâsıl afyon dâimâ kullanılır.

Vâkı‘â Tabîb-i şehîr Brown'ın: “Afyon yalnız teskîn eder” dediği gibi afyon dâimâ teşfiye etmeyip

---

* Hezeyân-ı mürte‘iş (delirium tremens): Ziyâde müskirât kullananlarda humret ve harâret-i vech, tezelzül-i a‘zâ, ra‘şe-i beden ile birlikde olan hezeyân.

** Kulunc-ı kebedî ve kilyevî (colique hépatique, nephrétique): Kebed yani karaciğer, kilye yani böbrekde hâsıl olma kulunc.

*** Küzâz (tétanos): Taht-ı irâdede olan adâlâtın takallusât-ı ihtilâciyesi ile mütehassıl her tarafın gerilip katılanmasından ibâret maraz-ı müdhiş.

دهـا مرجدر ] وهذیان مرتعشـده [٣] هذیانه قارشو قوللانیلور . آلام عصبیه ومعـدویه ومعـائیده ، قولنج کبدی وکلیـوی [٤] ده مبطل الحس ودافع آلام کبی و کزاز [٥] ده وحواله‌ده ، اختنـاق رحمده ، سعال دیکی ( بوغمه‌جه اوکسورکی ) ده ، داء بهر ده فعالیت عضلیه‌یی تسکین ایچون استعمال اولنور .

قیلرده ، نزلهٔ معـدویه‌ده ، سهالده ، دو سـانطریا ( قانلی باصور )ده قوللانیلور ... والخاصل آفیون دائما قوللانیلور .

واقعا طبیب شهیر ( بروون ـ Brown ) لك « آفیون یالکز تسکین‌ایدر » دیدیکی کبی آفیون دائما تشفیه ایتمیوب

[٣] هذیان‌مرتعش Delirium tremens . ـ زیاده‌مسکرات قوللانانلرده حرت وحرارت وجه، تزلزل اعضاء، رعشهٔ بدن ایله برلکده اولان هذیان.

[٤] قولنج کبدی و کلیـوی Colique, nephrétique, hépatique کبد — یعنی قره‌جکر ، کلیه — یعنی بوبرکده حاصل اولنه قولنج .

[٥] کزاز Tétanos . — تحت اراده‌ده اولان عضلاتك تقلصات اختلاجیه‌سی ایله متحصل هرطرفك کریلوب قاتیلاشمسندن عبارت مرض مدهش .

**(9)**

teskîn ve tesliye ederse de bu da bazı emrâz ve ârızâtda tıbbın cümle-i vezâifindendir. “Evvel emirde teşfiye, mümkün olmazsa tesliye”. İşte tıbca bir vazîfe-i müttehaze budur.

## Afyon Nedir?

Afyonun öz, bir usâre olduğunu yukarıda söylemiş idik. Afyonda birçok mevâdd-ı asliye var ise de başlıcası altı tanedir:

| | **Yüzde** |
|---|---|
| Tebain (Thébaïne) | 0,15 |
| Papaverin (Papavérine) | 1,00 |
| Narkotin (Narcotine) | 6-8 |
| Kodein (Codeïne) | 0,7 |
| Narsein (Narceïne) | 6 |
| Morfin (Morphine) | 2-15 |

Mevâdd-ı asliye ve esâsiye-i mezkûreden başka hâmız-ı mekonik (acide méconique), méconine su, kauçuk, reçine, mevâdd-ı şahmiye, zamglar vesâir mevâdd-ı gayr-ı mühimme mevcûddur.

تسكين وتسليه ايدرسه‌ده بوده بعض امراض وعارضاتده طبك جمله‌ٔ وظائفندندر . « اول امرده تشفيه . ممكن اولمزسه تسليه . » ايشته طبجه بر وظيفهٔ متخذه بودر

## آفيون نه‌در؟

آفيونك اوزبرعصاره اولديغنى بوقاريده سويلشيدك . آفيونده برچوق مواد اصليه وارايسه‌ده باشلوجه‌سى آلتى دانه‌در:

| | | بوزده | مواد اصليه‌واساسيهٔ مذكوره‌دن بشقه حامض مه قونيق Acide méconique مه‌قونين Méconine صو ، قاووچوق ، رجنه ، مواد شحميه ، ضمغلر وسائر مواد غير مهمه موجوددر . |
|---|---|---|---|
| نه‌بائين | Thébaïne — | ٠,١٥ | |
| پاپاوه‌رين | Papavérine — | ١,٠٠ | |
| نارقوتين | Narcotine — | ٦ : ٨ | |
| قوده‌ئين | Codéïne — | ٧ ,٠ | |
| نارسه‌ئين | Narcéïne — | ٦ | |
| مورفين | Morphine — | ٢ : ١٥ | |

**(10)**

| **Münevvim Olanlar**<br>(Derece-i şiddetlerine göre tanzîm edilmişlerdir.) | |
|---|---|
| **İnsânda** | **Hayvânâtda** |
| Morfin | Narsein |
| Narsein | Morfin |
| Kodein | Kodein |

Mevâdd-ı sâire münevvim değildirler.

| | |
|---|---|
| Raboteau | Claude Bernard |

| **Dâfi‘-i Âlâm Olanlar** | **Mukabbız Olanlar** |
|---|---|
| **İnsânda** | **İnsan ve Hayvânâtda** |
| Morfin | - |
| Narsein | Morfin |
| Tebain | Narsein |
| Papaverin | Mevâdd-ı sâire em‘âda hulûl-i hâricîye mümâna‘at etmez. |
| Kodein | - |

Narkotin dâfi‘u'l-âlâm gibi görünmüyor.

| | |
|---|---|
| Raboteau | Raboteau |

منوم اولانلر : [ درجهٔ شدتلرینه کوره تنظیم ایدلمشلردر ]

| انسانده | حیواناتده |
|---|---|
| مورفین | نارسه‌ئین |
| نارسه‌ئین | مورفین |
| قوده‌ئین | قوده‌ئین |

[ مواد سائره منوم دکلدرلر ]

• رابوتو : • قلود برناد :

دافع آلام اولانلر

| انسانده | مقیمن اولانلر |
|---|---|
| | انسان |
| | و |
| مورفین | حیواناتده |
| نارسه‌ئین | مورفین |
| ته‌بائین | نارسه‌ئین |
| پاپاوه‌رین | مواد سائره امعاده حلول |
| قوده‌ئین ؟ | خارجی‌یه ممانعت ایتمز |

تارقوتین دافع الام کبی کورنمیور

• رابوتو • • رابوتو •

**(11)**

| **Gâyet Semdâr Olanlar**<br>(Derece-i şiddetlerine göre tanzîm olunmuşlardır.) | |
|---|---|
| **İnsânda** | **Hayvânâtda** |
| Morfin | Tebain |
| Kodein | Kodein |
| Tebain | Papaverin |
| Papaverin | Narsein |
| Narsein | Morfin |
| Narkotin | Narkotin |

| | |
|---|---|
| Raboteau | Claude Bernard |

**Afyonun Te'sîri**

Afyonun iki türlü te'sîri vardır: Biri mevzi'î, mahallî; diğeri umûmî-dir.

Afyonun mevzi'î, mahallî olan te'sîri hissiyeti mahvdır. Temâsda bulunduğu sütûhun hissiyetini ve veca' ve elemini ibtâl eder. İşte bunun içindir ki âlâm-ı asabiyede vesâir her nev' ağrılarda kullanılır. Dâhilen ahz olunduğu

غایت سمدار اولانلر : ( درجهٔ شدتلرینه کوره تنظیم اولنمشلردر )

| انسانده: | حیواناتده: |
| --- | --- |
| مورفین | تەباثین |
| قودەئین | قودەئین |
| تەباثین | پاپاوەرین |
| پاپاوەرین | نارسەئین |
| نارسەئین | مورفین |
| نارقوتین | نارقوتین |
| • رابوتو • | • قلود برنارد • |

## آفیونك تأثیری

آفیونك ایکی درلو تأثیری واردر : بری موضعی ، محلی دیکری عمومیدر .

آفیونك موضعی ، محلی اولان تأثیری حسیتی محودر . تماسده بولندیغی سطوحك حسیتنی ووجع والمنی ابطال ایدر . ایشته بونك ایچوندرکه آلام عصبیه‌ده وسائر هرنوع آغریلرده قوللانیلور . داخلاً اخذ اولندیغی

**(12)**

zamân enbûbe-i hazmiyenin hissiyetine hafîf bir derecede felc getirerek takallusâtı ve ifrâzât-ı femiye ve mideviye ve mi‘âiyeyi tenkîs yâhûd büsbütün ibtâl eder. Bundan adem-i iştihâ, atş, sû’-i hazm, inkıbâz ve havâle gelir. Onun için elem-i mi‘de ve em‘â, nezle-i mi‘deviye, ishâl gibi emrâzda yani afyonun doğrudan doğruya te’sîr-i mahallîsine ihtiyâc görüldüğü zamân dâhilen verilir.

**Te’sîrât-ı Umûmiye**

1. Mikdâr-ı tıbbîden daha az mikdârda afyon hucerât-ı dimâğiyenin fa‘âliyetini tenkîs ederek nevmi da‘vet eder. Hissiyet-i umûmiyeyi körletirse de bu husûsda te’sîri mevzi‘î te’sîrinden daha azdır. Adalâta rehâvet getirerek çevikliği ve hareketdeki fa‘âliyeti azaltır. Damarların (şerâyin) etrâfında bulunarak onların takallusuna âmir olan sinirlere (a‘sâb-ı mukabbızatü'l-ev‘iye) felc getirmesiyle damarlar tevessü‘ eder ve bundan da sür‘at-i nabız, tezâyüd-i harâret, humret-i cild, arak, takabbüz-i hadeka (hadeka yani bebeğin elyâf-ı şu‘âiyesinin felcinden dolayı), tenakûs-ı bevl (şiryânların gerilmesinin azalması (tevettür-i şiryânînin tenâkusu) ile, kuvvet-i bâh

زمان انبوبهٔ هضمیه‌نك حسیتنه خفیف بر درجه‌ده فلج کتوره‌رك تقلصاتی وافرازات فیه ومعدویه ومعائیه‌یی تنقیص یاخود بسبتون ابطال ایدر. بوندن عدم اشتها، عطش، سوء هضم، انقباض وحواله کلیر. آنك ایچون الم معده وامعا، زلهٔ معدویه، اسهال کبی امراضده - یعنی آفیونك طوغریدن طوغری‌یه تأثیر محلیسنه احتیاج کورلدیکی زمان داخلاً ویریلور.

تأثیرات عمومیه. - أ. مقدار طبیدن دها آز مقدارده آفیون جرات دماغیه‌نك فعالیتنی تنقیص ایده‌رك نومی دعوت ایدر. حسیت عمومیه‌یی کورلتیرسه‌ده بو خصوصده تأثیری موضعی تأثیرندن دها آزدر. عضلاته رخاوت کتوره‌رك چویکلکی وحرکتده‌کی فعالیتی آزالتیر. طمارلر (شرایین) لك اطرافنده بولنه‌رق آنلرك تقلصنه آمر اولان سکرلره (اعصاب مقبضة الاوعیه) فلج کتورمسیله طمارلر توسع ایدر وبوندن‌ده سرعت نبض، تزاید حرارت، حرت جلد، عرق، تقبض حدقه (حدقه - یعنی بکك الیاف شعاعیه‌سنك فلجندن طولایی). تناقص بول (شریانلرك کرلمه‌سنك آزالمسی [توتر شریانیك تناقصی] ایله)، قوت باه

**(13)**

(ecsâm-ı kehfiyedeki ev‘iyenin inbisâtı ile) husûle gelir.

2. Mikdâr-ı tıbbîden ziyâde verilecek olursa bulantı, kay’, bebeklerin daha ziyâde sıkışması, ra‘şe-i umûmiye, sudâ‘-ı cebhî, râhat uyuyamazlık, rüyâlar, seher gibi vücûdun adem-i tahammülüne dâl olan âlâim zuhûra gelir.

3. Mikdâr-ı semmîde (afyon yâhûd morfin ile tesemmümde) yukarıda mezkûr âlâimle berâber ihtilâcât, mırıldanma ile birlikde sükûtî bir hezeyân, ba‘dehû mükemmel sûretde sübât-ı amîk (derin uyku), adem-i hissiyet, felc-i harekât, betâet-i deverân-ı dem nihâyet tevakkuf-ı teneffüs ve mevt bi'l-ihtinâk husûle gelir.

*Lugât-ı Tıb*, Littré

**Bir Büyük Haksızlık**

İnsânın hayât-ı hakîkî meşâgılinden kurtulmağı ve muvakkat sûretde mihen ü meşâkkını unutması için âlem-i hayâlîye dalmağı arzu etmesi ve bu hâli araması zarûrî imiş!

(اجسام کهفیه‌ده‌کی اوعیه‌نك انبساطی ایله)
حصوله کلیر.

۲— مقدار طبیدن زیاده ویریله‌جك اولورسه بولانتی، قی، بکلرك دهازیاده صیقیشمه‌سی، رعشهٔ عمومیه، صداع جبهی، راحت اویویه‌مامزلق، رؤیالر، سهرکبی وجودك عدم تحملنه دال اولان علائم ظهوره کلیر.

۳.— مقدار سمیده [ آفیون یاخود مورفین ایله تسممده ] یوقاریده مذکور علائمله برابر اختلاجات، مرلداغه ایله برلکده سکوتی بر هذیان، بعده مکمل صورتده سبات عمیق (درین اویقو)، عدم حسیت، فلج حرکات، بطائت دوران دم نهایت توقف تنفس وموت بالاختناق حصوله کلیر.

لغات طب — لیتره —

## بربیوك حقسزلق

انسانك حیات حقیقی مشاغلندن قورتیلمغی وموقت صورتده محن ومشاقنی اونوتمی ایچون عالم خیالی‌یه طالمغی آرزو ایتمی وبوحالی آرامی ضروری ایمش!

**(14)**

İşte bu ihtiyâc ahâlî-i sâireden ziyâde Şark ahâlîsinde hissolunduğu hâlde şarâb onlar nezdinde muharremâtdan ma‘dûd olmağla afyon ve esrâra mürâca‘ata mecbûr olunuyormuş! Bugün afyon ve esrârdan ve cevâhir-i müessirelerinden bâhis kitâblar nazar-ı mütâla‘adan geçirilse hemen ekserîsinin münderecâtı bu yoldadır. Müellifîn-i ecnebiyeden biri bir kitâb te’lîf ediyor, âdâtımıza, dînimize vâkıf olmadığından sahîh ve hatâ işitdiğini yazıyor. Kendisince iyice ma‘lûm olmayan bir şeyi bilâ-muhâkeme nakil ve tahrîr eylediği için şâyân-ı muâhaze ise de ecnebîliği bir dereceye kadar hatâsını setr eyler. Lâkin Şark ahâlîsinden olup da bu fikr u zehâbda olanlara ve müellifîn-i ecnebiyenin bu fikr-i garîb ü acîbini bilâ-muhâkeme ve mütâla‘a nakil ve terceme edenlere bilmem ne nedir?

İnsânın ne için âlem-i hayâlîyi arzu etmesi zarûrî olsun? Hakîkat hâricinde bir hayâl tabî‘î bir hâl midir? Şarâb Şark ahâlîsine -maksad ehl-i İslâm'dır- memnû‘ oluyor da afyon, esrâr, benc vesâir müskirât neden muharremâtdan ma‘dûd olmasın?

Nevm meşgûl olan ve fa‘âliyetde bulunan dimâğı, a‘zâyı

ایشته بو احتیاج اهالیٔ سائره‌دن زیاده شرق اهالیسنده حس اولندیغی حالده شراب آنلر نزدنده محرماتدن معدود اولمغله آفیون واسراره مراجعته مجبور اولنیورمش! بوکون آفیون و اسراردن و جواهر مؤثره لرندن باحث کتابلر نظر مطالعه‌دن کچوریلسه همان اکثریسنك مندرجاتی بوبولده‌در. مؤلفین اجنبیه‌دن بری برکتاب تألیف ایدیور، عاداتمزه، دینمزه واقف اولمدیغندن صحیح وخطا ایشتدیکنی یازیور. کندیسنجه ایوجه معلوم اولمیان برشیئی بلا محاکمه نقل وتحریر ایلدیکی ایچون شایان مؤاخذه ایسه‌ده اجنبیلکی بردرجه‌یه‌قدر خطاسنی ستر ایلر، لکن شرق اهالیسندن اولوبده بوفکر وذهابده اولانلره ومؤلفین اجنبیه‌نك بوفکر غریب وعجیبنی بلا محاکمه ومطالعه نقل وترجمه ایدنلره نیلم نه‌دینور؟

انسانك نه‌ایچون عالم خیالی‌یی آرزو ایتمسی ضروری اولسون؟ حقیقت خارجنده برخیال طبیعی برحالیدر؟ شراب شرق اهالیسنه ـ مقصد اهل اسلامدر ـ ممنوع اولیورده آفیون، اسرار، بنج وسائر مسکرات نه‌دن محرماتدن معدود اولمسون؟

نوم مشغول اولان وفعالیتده بولنان دماغی، اعضایی

**(15)**

râhat etdirmek için ni‘am-ı Sübhâniyeden bir ihsân-ı Rabbânîdir. İnsânın mâdemki âlem-i hakîkî meşâgılinden tecerrüdü ve binâenaleyh istirâhatı lâzımdır, acabâ müskirâtın tevlîd eylediği âlem-i hayâlî bir nev‘ âsâyiş ü esved gi[b]i midir? Tahayyül-i fi‘lde dimâğ, hücerât-ı dimâğiye fa‘âliyetde bulunmuyor mu? Belki evvelkinden ziyâde. Tahayyül, kuvve-i muhayyile vücûdu olmayan efkârı tevlîd etmek ve havâs ile mahsûs olmayan ve şahs-ı muhayyelin yalnız dimâğından başka bir yerde mevcûd bulunmayan bir âlemde bulunmakdır. Acabâ vücûdu olan bir âlemi mi dimâğda cem‘ kolaydır, yoksa olmayanı tevlîd mi? Hıfz-ı sıhhat kitâblarının cümlesinde kuvve-i muhayyilenin vücûd ve dimâğa mazarrâtı hakkında mebâhis-i tavîle mevcûddur. Bu hâlde istirâhat makâmında kabûl olunan hâlin bir nev‘ fa‘âliyet netîcesi olması esâs-ı iddi‘ânın butlânını müsbitdir.

Afyonun ve esrârın hurmetine gelince; bu bâbda tatvîl-i kelâma hâcet olmayıp “mühlik olan nesnenin halle ihtimâli olur mu?” cümle-i hikmet-beyânını nakil ile sözü keserim.

Bir de bazı müellifler ahâlî-i Şarkiyede zan ve tasavvur etdikleri kesâlet ü betâeti afyon ve esrâr ekliyle hâsıl

راحت ایتدیرمك ایچون نم سبحانیه‌دن براحسان ربانیدر.
انسانك مادام‌که عالم حقیقی مشاغلندن تجردی وبناء علیه
استراحتی لازمدر، عجبا مسکراتك تولید ایلدیکی عالم خیالی
بر نوع اسایش واسود کیمیدر؟ تخیل فعلنده دماغ،
جرات دماغیه‌فعالیتده بولنمیورمی؟ بلکه‌اولکندن‌زیاده.
تخیل، قوهٔ مخیله وجودی اولمیان افکاری تولید ایتمك
وحواس ایله‌محسوس‌اولمیان وشخص مخیلك‌یالکز دماغندن
بشقه بر یرده موجود بولنمیان بر عالمده بولنمقدر، عجبا
وجودی اولان برعالمی‌می دماغده جمع قولایدر، یوقسه
اولمیانی تولیدمی؟ حفظ صحت کتابلرینك جمله‌سنده قوهٔ
مخیله‌نك وجود و دماغه مضراتی حقنده مباحث طویله
موجوددر. بوحالده استراحت مقامنده قبول اولنان‌حالك
برنوع‌فعالیت نتیجه‌سی اولمسی‌اساس‌ادعانك‌بطلانی‌مثبتدر.
آفیونك واسرارك حرمتنه کلنجه بوبابده تطویل
کلامه حاجت اولمیوب «مهلك اولان نسنه‌نك حله
احتمالی اولورمی؟» جملهٔ حکمتیانی نقل ایله
سوزی کسرم.

برده بعض مؤلفلر اهالیٔ شرقیه‌ده ظن وتصور
ایتدکلری کسالت وبطائتی آفیون واسرار اکلیله حاصل

**(16)**

olan rehâvetden ve bunun irsen intikâlinden "ahâlî-i Şarkiyenin darb-ı mesel olarak kalan ve bitip tükenmez olan betâetleri mukaddemâ hemen umûmiyetle icrâ olunan afyon tiryâkiliğinin âsâr-ı mevrûsesine atfedilmemeli mi?" Neş'et etdiğini iddi'â ve "ekâlîm-i mezkûrede cibillî ve fıtrî olan ihmâl ü tekâsülü ve hiçbir şey yapmamak lezzetine sevk eden temâyülü tezyîd ve takdîr etmek fikir ve arzusu delâletiyle muhaddirâta ve ale'l-husûs afyona mürâca'at olunduğunu" zikr ve inbâ ediyorlar. Şark'da ihmâl ve tekâsülün cibillî ve fıtrî olup olmadığına târîh cevâb verir:

"Tamâm beş yüz sene hırs u ikbâl ve harb ü cidâlleriyle Asya'yı herc ü merc eden o Âsûrîler, esâretden tahlîs-i girîbân ve tekrâr zabt-ı memâlik ve büldân eden o Midyalılar, Keyhüsrev zamânında yüz sene zarfında Hind'den Bahr-ı Sefid'e kadar feth-i emsâr u bilâd eden o Acemler betâet ü kesâletde kalmış akvâm u milelden midirler? Bunca asırlar eski dünyâdaki ticâreti eyâdî-i mahâretlerine geçiren o Fenikeliler fa'âl mi değildiler? Ahâlî-i mezkûre bir hâl-i atâletde idiyseler

اولان رخاوتدن وبونك ارثاً انتقالندن « اهالیٔ شرقیه‌نك ضرب مثل اوله‌رق قالان وبیتوب توکنمز اولان بطائلری مقدما همان عمومیتله اجرا اولنان آفیون تریاکیلکنك اثار موروثه‌سنه عطف ایدلمامیمی ؟ » نشئت ایتدیکنی ادعا و « اقالیم مذکوره‌ده جبلی وفطری اولان اهمال وتکاسلی وهیچ بر شی یاپمامق لذتنه سوق ایدن تمایلی تزید و تقدیر ایتمك فکر و آرزوسی دلالتیله مخدراته وعلی‌الخصوص آفیونه مراجعت اولندیغنی » ذکر وانبا ایدیورلر . شرقده اهمال وتکاسلك جبلی وفطری اولوب اولمدیغنه تاریخ جواب ویرز :

«[١] .. تمام بشیوز سنه حرص واقبال وحرب وجدالریله آسیایی هرج ومرج ایدن او آثوریلر ، اسارتدن تخلیص کریبان وتکرار ضبط ممالك وبلدان ایدن اومیدیالیلر ، کیخسرو زمانده یوز سنه ظرفنده هنددن بحر سفیده قدر فتح امصار وبلاد ایدن او عجملر بطائت وکسالتده قالمش اقوام وملل دکلمیدرلر ؟ بونجه عصرلر اسکی دنیاده‌کی تجارتی ایادیٔ مهارتلرینه کچورن او فنیکه‌لولر فعالی دکلدیلر ؟ اهالیٔ مذکوره برحال عطالتده ایدیسه‌لر

[١] Dict. philos., art, climat par Voltaire.

**(17)**

fa‘âliyet neden ibâretdir? Eğer fa‘âl idiyseler iklîmin te’sîri nerede kaldı?*”

“Allah uğrunda muhârebe” ve 'Allah böyle istiyor' efkâr-ı muta‘assıbâneleriyle İslâmiyet aleyhine cûş u hurûşa gelen ehl-i salîbe karşı Şark fa‘âliyetini Garb'a göstermedi mi?

Sallar üzerinde Avrupa toprağına geçerek şimşîr-i gâlibâneleri sâyesinde fütûhât-ı Rüstem-pesendânenin mukaddime-i kübrâsını te’mîn eden ve garbın en büyük generallerine, en nâmdâr mareşallerine nümûne-nemâ âsâr-ı kahramânî gösteren ve âvaze-i şecâ‘at-ı fâtihânelerini Garb'ın tâ kalbgâhına îsâl eden Türkler fa‘âl mi değildirler?

Seyyâle-i berkıye gibi Şark'dan Garb'a ve Garb'dan Şark'a şerâre-feşân-ı besâlet olan Yıldırım Bayezid ve gayret ü himmet-i fâtihânesiyle râyet-i fevz-âyet-i Osmanî'yi bir tarafdan berren Beç (Viyana) önlerinde diğer cihetden Hind denizlerinde temevvüc-nümâ-yı şân u dehşet etdiren Süleyman-ı Kanunî fa‘âl mi değildiler?

Cengiz-i fitne-engîzin bunca fütûhât ve galebâtı kesâlete mi delâlet eder?

Ahvâl ve âsâr-ı mezkûre betâet-i cibilliyeyi mi îmâ eyler?

---

* *Dict[ionnaire] Philos[ophique]*, art, climat par Voltaire.

فعالیت نه‌دن عبارتدر؟ اکر فعال ایدیسه‌لر اقلیمك تأثیری نره‌ده قالدی؟»

«الله‌اغورنده محاربه» و «الله بویله ایستیور» افکار متعصبانه‌لریله اسلامیت علیهنه جوش وخروشه کلن اهل صلیبه قارشو شرق فعالیتنی غربه کوسترمدیمی؟

صالر اوزرنده اوروپا طوپراغنه‌چه‌رك شمشیر غالبانه‌لری سایه‌سنده فتوحات رستمیسندانه‌نك مقدمهٔ کبراسنی تأمین ایدن وغربك الك بیوك جنرالرینه، الك نامدار مارشالرینه نمونه نما اثار قهرمانی کوسترن وآوازهٔ شجاعت فاتحانه‌لرینی غربك تا قلبکاهنه ایصال ایدن ترکلر فعالی دکلدرلر؟

سیالهٔ برقیه کبی شرقدن غربه وغربدن شرقه شراره فشان بسالت اولان یلدیرم بایزید و غیرت وهمت فاتحانه‌سیله رایت فوز آیت عثمانی‌یی بر طرفدن برا «بج» ویانه اوکارنده دیکر جهتدن هند دکزلرنده تموج نمای شان ودهشت ایتدیرن سلیمان قانونی فعالی دکلدیلر؟

جنکیز فتنه انکیزك بونجه فتوحات وغلباتی کسالته‌می دلالت ایدر؟

احوال واثار مذکوره بطائت جبلیه‌یی می ایما ایلر؟

**(18)**

Farz-ı muhâl olarak Şark'daki rehâvet ü kesâlet afyon vesâir muhaddirât isti‘mâlinden ileri gelsin, bilâ-ârâm şürb olunmakda ve sû-i isti‘mâl derecesine varmakda olan müskirâtın neden Garb'da îkâ‘-ı betâet eylediği iddi‘â olunmuyor?

Vâkı‘â muhaddirâtın îkâ‘-ı betâet ü kesâlet etdiği cây-ı inkâr değilse de müskirâtın da bu husûsda pek geri kalmadığı sezâ-yı mülâhâzadır. Muhaddirât yalnız Şark'da kullanılmıyor. Garb'da ve bilhâssa medeniyetin merkez ü kalbi olduğu iddi‘â olunan Paris'de bile afyonhârlara, esrârkeşlere morfin ile tahte'l-cild şırınga ederek îkâ‘-ı keyf edenlere tesâdüf edilmemiş değildir. Morfeomani, cinnet-i morfiniye, morfinizm, dâ’-i morfin Garb'da görülmüyor mu?

## Âdât-ı Muzırra

### Afyon Tiryâkiliği

İnsân her şeye alışır. Bir şey tekerrür ederse bir ikinci

فرض محال اوله‌رق شرقده‌کی رخاوت وکسالت آفیون وسائر مخدرات استعمالندن ایلرو کلسون ، بلا آرام شرب اولنمقده وسوء استعمال درجه‌سنه وارمقده اولان مسکراتك‌نه‌دن غربده ایقاع بطائت ایلدیکی ادعا اولنمیور؟

واقعا مخدراتك ایقاع بطائت وکسالت ایتدیکی جای انکار دکلسه‌ده مسکراتك‌ده بوخصوصده پك‌کیرو قالدیغی سزای ملاحظه‌در . مخدرات یالکز شرقده قوللانیلیور . غربده وبالخاصه مدنیتك مرکز وقلبی اولدیغی ادعا اولنان پارسده بیله آفیونخوارلره ، اسرارکشلره مورفین ایله تحت الجلد شرینغه ایده‌رك ایقاع کیف ایدنلره تصادف ایدلمامش دکلدر . «مورفه اومانی» ، «جنت مورفینیه» ، «مورفینیزم» ، «داء مورفین» غربده کورلمیورمی؟

* عادات مضره *

## آفیون تریاکیلکی

انسان هرشیئه آلیشیر . برشیٔ تکرر ایدرسه برایکنجی

**(19)**

tekerrürü daha arzu eyler. Fenâya da ülfet eder, iyiye de. Sa‘y ü gayrete ve tahsîl-i hüner ve ma‘rifete alışıldığı gibi kesâlet ü rehâvete, ahlâk-ı mezmûmeye ve hattâ zehirlere bile ülfet ü i‘tiyâd hasâil-i beşeriyedendir. İnsân bir büyük sem olan sıçanotunu (arsenik) yemeğe, afyon yutmağa ve içmeğe, esrârı çekmeğe i‘tiyâd eder; sıhhatine, aklına muzır olan şeyleri icrâ eder ve etmeği de dâimâ arzu eyler. Bu ne için? Hiç! Hep görgü belâsı.

Tütüne alışıldığı gibi afyon yutmağa ve çekmeğe de ülfet olunur. Tütün tiryâkiliği olduğu gibi afyon tiryâkiliği de olur. Zâten tiryâki kelimesi afyon müstahzarâtından olup derûnunda yılan başına kadar bir hayli şeyler mevcûd olan ve “tiryâk” nâmı verilen ma‘cûndan gelir. Bu bâbda tütünün mazarratı afyonun yanında hiç kalır.

## Afyon Tiryâkileri

Garb'da bekrîler yani müskirât tiryâkileri çok

تکرری دها آرزو ایلر. فنایه‌ده الفت ایدر ایویه‌ده، سعی وغیرته وتحصیل هنر ومعرفته آلیشلدیغی کبی کسالت ورخاوته، اخلاق مذمومه‌یه وحتی زهرلره بیله الفت واعتیاد خصائل بشریه‌دندر. انسان بر بیولسم اولان صیچان اوتنی [ آرسنیق ] یمکه، آفیون یوتمغه وایچمکه، اسراری چکمکه اعتیاد ایدر، صحتنه، عقلنه مضر اولان شیلری اجرا ایدر وایتمکی‌ده دائما آرزو ایلر. بونه ایچون؟ هیچ. هپ کورکو بلاسی.

توتونه آلیشلدیغی کبی آفیون یوتمغه وچکمکه‌ده الفت اولنور. توتون تریاکیلکی اولدیغی کبی آفیون تریاکیلکی‌ده اولور. ذاتاً تریاکی کلمه‌سی آفیون مستحضراتندن اولوب درونده یلان باشنه‌قدر برخیلی شیلر موجود اولان و( تریاق ) نامی ویریلن معجوندن کلور. بوبابده توتونك مضرتی آفیونك یانده هیچ قالیر.

---

## آفیون تریاکیلری

غربده بکریلر یعنی مسکرات تریاکیلری چوق

**(20)**

olduğu gibi aksâ-yı Şark'da da afyon ve esrâr tiryâkileri ziyâdedir. Aksâ-yı Şark'dan maksadım Çin ve Japonya'dır. Çin'de ahâlînin çoğu bu âdet-i kerîheye mübtelâdır. Vatanımız her iki hudûd ortasında yani Garb ile aksâ-yı Şark arasında olduğundan bizde hem tiryâki hem de esrârkeş vardır. Lâkin şükürler olsun bekrîlerimizin adedi Avrupa'dakilerine nisbeten pek cüz'î ve afyon tiryâkilerimiz, esrârkeşlerimiz Çinlilere nazaran hiç mesâbesindedir. Hiç diyorsak da ehemmiyetden kâmilen ıskât etmiyoruz. Memleketimizde tiryâkiler, esrârkeşler o derece nevâdirden değildir. İstanbul'da afyon tiryâkilerine ve esrârkeşlere mahsûs bir-iki kahvehâne dahi bulunduğu mervîdir.

Afyon tiryâkileri afyonu iki türlü kullanıyorlar ki biri tütün gibi içmek ve diğeri yutmakdır. Afyonu içmek için 40-50 santimetre tûlünde ağaçdan yâhûd ma'denden ve bazen taşdan bir çubuk ile buna mahsûs bir lüle kullanılır. Çubuğu doldurmak için takrîben on yâhûd on beş santigram afyon hulâsasından alıp şişinceye ve yuvarlak bir şekil alıncaya kadar aleve tutulur ve ba'dehû lüleye

اولديغى كبى اقصاى شرقده‌ده آفيون واسرار تريا كيلرى زياده‌در. اقصاى شرقدن مقصدم چين وژاپونيادر. چينده اهالينك چوغى بوعادت كريهه‌يه مبتلادر. وطنمز هرايكى حدود اورته‌سنده — يعنى غرب ايله اقصاى شرق آراسنده اولديغندن بزده هم تريا كى هم‌ده اسرار كش واردر، لكن شكرلر اولسون بكريلرمزك عددى اوروپا-ده كيلرينه نسبةً پك جزئى وآفيون تريا كيلرمز، اسرار كشلرمز چينلوله نظراً هيچ مثابه‌سنده‌در. هيچ ديورسه‌كده اهميتدن كاملاً اسقاط ايتميورز. مملكتمزده تريا كيلر، اسرار كشلر اودرجه نوادردن دكلدر. استانبولده آفيون تريا كيلرينه و اسرار كشلره مخصوص بر ايكى قهوه خانه دخى بولنديغى مرويدر.

آفيون تريا كيلرى آفيونى ايكى درلو قوللانيورلر كه برى توتون كبى ايچمك وديكرى يوتمقدر. آفيونى ايچمك ايچون ٤٠:٥٠ سانتيمترو طولنده آغاچدن ياخود معدندن وبعضاً طاشدن برچبوق ايله بوكا مخصوص برلوله قوللانيلور. چبوغى طولدرمق ايچون تقريباً اون ياخود اون‌بش سانتيغرام آفيون خلاصه‌سندن آلوب شيشجه‌يه ويووارلاق برشكل آلنجه‌يه قدر علوه طو تيلور وبعده لوله‌يه

**(21)**

konarak ateş verilir. Artık çubuğu çekmeğe ve dumanı yutmağa başlarlar. Bir çubuğun ömrü bir dakîkadır. Yirmi-otuz defa çekildiği hâlde afyon biter. Birçok zamândan beri afyon tiryâkiliği etmekde olan Çinliler günde iki yüz kadar çubuk içiyorlarmış.

Pâyitaht-ı Çin olan Pekin'de hemen her sokakda dört-beş afyon dükkânı varmış ki oralarda her gün hükûmet tarafından bilâ-ârâm teceddüd ve tekerrür eden memnû‘iyet ile berâber afyon içilir ve satılırmış. Gezdiriciler âşikâre olarak sokaklarda ve köşe başlarında çubuklar ve afyon tiryâkiliğine mahsûs edevât-ı muhtelife satarlarmış.

Çin'de zükûrun takrîben onda biri afyon içmekde imiş. Peçili vilâyetinde afyon tiryâkiliği ziyâde terakkî eylemiş ve ahâlînin onda ikisi bu tiryâkiliğe mübtelâ olmuş. Bu hâlde Çin'de altı yâhûd sekiz milyon afyon tiryâkisi bulunmak lâzım geliyor. Umûmiyetle on sekiz yâhûd yirmi yaşında afyon içmeğe başlanırmış. Lâkin on yaşında çocuklar da bu âdet-i kerîheye mübtelâ imişler. Çin'de vüzerâ ve me’mûrîn-i âliye afyon içtiği gibi amele vesâir fukarâ da içermiş.

قونه‌رق آتش ویریلور. آرتق چبوغی چکمکه ودومانی یوتمغه‌باشلارلر. برچبوغك عمری بردقیقه‌در. یکرمی اوتوز دفعه چکیلدیکی حالده آفیون بیتر. برچوق زماندن بری آفیون تریاکیلکی ایتکده‌اولان چینلولر کونده ایکیوزقدر چبوق ایچیورلرمش.

پای‌تخت چین اولان پکینده همان هرسوقاقده درت بش آفیون دکانی وارمش‌که اورالرده هرکون حکومت طرفندن بلا آرام تجدد وتکرر ایدن ممنوعیت ایله برابر آفیون‌ایچیلور وصاتیلورمش. کزدیریجیلر آشکاره اوله‌رق سوقاقلرده وکوشه باشلرنده چبوقلر وآفیون تریاکیلکنه مخصوص ادوات مختلفه صاتارلرمش.

چینده‌ذکورك تقریباً اونده بری آفیون ایچمکده‌ایمش. (په‌چیلی) ولایتنده آفیون تریاکیلکی زیاده ترقی ایلش واهالینك اونده ایکیسی‌بوتریاکیلکه مبتلااولمش. بوحالده چینده آلتی یاخود سکزملیون آفیون تریاکیسی‌بولنمق‌لازم کلیور. عمومیتله اون سکز یاخود یکرمی یاشنده آفیون ایچمکه باشلانورمش. لکن اون یاشنده چوجقلرده بوعادت کریهه‌یه مبتلا ایمشلر. چینده وزراء ومأمورین عالیه آفیون ایچدیکی‌کبی عمله وسائر فقراده ایچرمش.

**(22)**

Fukarâ takımı mahsûs dükkânlarda afyon içmekde imişler. Tiençin'de vaktiyle 164 dükkân var imiş. Bu dükkânlarda âşikâre afyon içilmekde imiş. İşâret ve alâmet-i mahsûsaları olan bu dükkânlar izbe yerlerde ve zulmet ve rutûbet içinde pencereleri ve kapıları kapalı olarak afyonun ihtirâkıyla husûle gelen "mukaddes" alev ile ancak tenvîr olunmakda imiş. Dükkânların duvarları pek âdî bir meyhâne duvarları gibi simsiyâh olarak Konfiçyüs'ün hikemiyâtını hâvî ve muharrer tomarlarla müzeyyen imiş.

Böyle bir mahalle girilmeğe arzu edilirse afyonun muharriş ve sert olan dumanından insâna bittab' bir bulantı ve boğulma gelir. Dükkânların her birinde hasır döşeli kerevetler üzerine yaslanmış ve samandan yuvarlak bir yastığa dayanmış ve bir elinde çubuğu, diğerinde bir fincân çayı tutmuş on-yirmi tiryâkiye tesâdüf olunurmuş. Bu tiryâkilerden bir takımı veleh ü hayret ve samt ü sükût içinde ve bir takımları bir intibâh-ı şedîdin te'sîriyle bir fesâhat-ı garîbe ve belâgat-ı acîbede bulunurlarmış.

Afyon içmekde olanların yüzleri sapsarı

فقرا طـاقى مخصوص دكانلرده آفيـون ايچمكده ايمشلر. (تين ـ چين) ده وقتيله ١٦٤ دكان وارايمش. بودكانلرده آشـكاره آفيون ايچيلمكده‌ايمش. اشارت وعـلامت مخصوصه‌لرى اولان بودكانلر ازبه يرلرده وظلمت ورطوبت ايچنده پنجره‌لرى وقپولرى قپالى اوله‌رق آفيونك احتراقيله حصوله كلن «مقدس» علو ايله انجق تنوير اولنمقده ايمش. دكانلرك ديوارلرى پك عادى برميخانه ديوارلرى كبى بيم سـياه اوله‌رق «قونفوسـيوس»لك حكمياتنى حاوى ومحرر طومارلرله مزين‌ايمش.

بويله بر محله كيرلمكـه آرزو ايديلورسـه آفيونك مخرش وسرت اولان دومانندن انسانه بالطبع بر بونالتى وبوغوله كلير. دكانلرك هر برنده حصر دوشه‌لى كره‌وتلر اوزرينه ياصلانمش وصمانلدن يووارلاق بريصدغه طيانمش وبر النده چبوغى ديكرنده برقنجـان چاپى طوتمش اون يكرمى تريا كى‌يه تصـادف اولنورمش. بو تريا كيلردن برطاقمى وله وحيرت وصمت وسكوت ايچنده وبرطاقمى بر انتبـاه شـديدك تأثيريله بر فصاحت غريبه وبلاغت عجيبه‌ده بولنورلرمش.

آفيون ايچمكده اولانلرك يوزلرى صاب صـارى

**(23)**

ve hastalıklıdır, gözleri çukurlaşmış ve etrâfına bir mâi dâire çevrilmişdir. Bebekleri büyümüş, bakışları tuhaflaşmış ve abdâllığın delâil-i mahsûsasını göstermekde bulunmuşdur. Kelâm müşkilâta ve ale'l-husûs titrekliğe uğrar.

Afyon tiryâkisi ber-mu‘tâd sâkin ve miskindir. Lâkin çubuğunun tenbîh ü îkâzı ile belîğ u fasîh kesilirse de bu tahavvül muvakkat olarak çok vakit geçmeksizin belâhet ü hamâkate mütebeddel olur.

Afyon tiryâkilerinin vücûdları za‘îf, etrâfı gâyet rakîk ve kuvvetsizdir. Yürüyüşleri batî, harekâtı mübhem, başları inikdir. Gidişleri sarhoşlarınkine benzerse de ekseriyâ topallama ile müterâfıkdır ki bu hâl ayakların felcini îmâ eder.

Afyon tiryâkisi tiryâkiliğinden son nefesine kadar üç devirden mürûr eder: Birinci zamânda idâre-i beden afyon ile kable'l-ülfet tahaddüre müdâfa‘a eder ve onun için afyon içen ilk defa tütün içildiğinde görülen a‘râzı hisseyler. İkinci zamânda mâdde-i muhaddire bazı alâim-i maraziye ile berâber bazı eşhâsda hoş bir ihtisâsı

وخسته‌لقلیدر: کوزلری چقورلشمش واطرافنه برمائی دائره چوریلشدر. بکلری یومش، باقیشلری تحفلشمش وآبداللغك دلائل مخصوصه‌سنی کوسترمکده بولنمشدر. کلام مشکلانه وعلی‌الخصوص تیترکلکه اوغرار.

آفیون تریاکیسی بر معتاد ساکن ومیسکیندر، لکن چبوغنك تنبیه وایقاظی ایله بلیغ وفصیح کسیلورسه‌ده بو تحول موقت اوله‌رق چوق وقت کچمکسزین بلاهت وحماقته متبدل اولور.

آفیون تریاکیلرینك وجودلری ضعیف، اطرافی غایت رقیق وقوتسزدر. یورویشلری بطی، حرکاتی مبهم، باشلری اینیکدر. کیدیشلری سرخوشلرك کنه بکزرسه‌ده اکثریا ـ طوپاللامه ایله متراقدرکه بوحال آیاقلرك فلجنی ایماایدر.

آفیون تریاکیسی تریاکیلکندن صوك نفسنه‌قدر اوچ‌دوردن مرور ایدر: برنجی زمانده ادارهٔ بدن‌آفیون ایله قبل الالفت تخدره مدافعه ایدر وآنك‌ایچون آفیون ایچن ایلك دفعه توتون ایچلدیکنده کوریلن اعراضی حس ایلر. ایکنجی زمانده مادهٔ مخدره بعض علائم مرضیه ایله برابر بعض اشخاصده خوش براحتساسی

**(24)**

da‘vet eder. Lâkin bazı defa mikdârca mütezâyid olan afyonun taht-ı te’sîrinde husûle gelen intibâh hudûdu bi't-tecâvüz mevti intâc eyler. Bu devr-i teyakkuz ve tenbîhin ziyâdelik bir derecesidir. Üçüncü devirde artık emrâz-ı muhtelife zuhûr eder. Tiryâki gerek mâddeten gerekse ma‘nen büyük zâyi‘âta uğrar. Bu bir tahaddür-i müzmindir.

Ve'l-hâsıl bu devirler şöylece ihtisâr olunabilir: Birinci zamânda afyona ülfet etmeden mukaddem vücûd müdâfa‘a eder. İkinci devirde vücûd afyon ile ülfet ve mâdde-i muhaddire ile i‘tiyâd eylediğinden tiryâki bazı hoş hâller hisseyler. Üçüncü ve nihâyetki devirde bu âdet-i kerîhenin netâyic-i müellime ve müdhişesi görünmeğe ve bazı emrâz zuhûr etmeğe başlar ki âkıbeti ölümdür.

Şunu da ilâve edelim ki afyona ibtilâ pek büyük bir belâ olarak müskirâta olan inhimâkdan yüz defa ziyâde vahîm ve müdhişdir. Bir defa bu âdet-i menhûseye ibtilâ olundu mu, artık selâmet yolu güççedir. İrâde ve ahlâk semeresiz kalır. Belâhet ü hamâkat yavaş yavaş çöker. Ma‘nen afyona ibtilânın semeresi bu. Mâddeten iştihâyı büsbütün tenkîs etdiğinden

دعوت ايدر، لكن بعض دفعه مقدارجه متزايد اولان آفيونك تحت تأثيرنده حصوله‌كلن انتباه حدودى بالتجاوز موتى انتاج ايلر. بودورتيقظ وتنبهك زياده‌لك بردرجه‌سيدر. اوچنجى دورده آرتق امراض مختلفه ظهور ايدر. تريا كى كرك مادةً كركسه معناً بيوك ضايعاته اوغرار. بوبر تخدر مزمندر.

والحاصل بودورلر شويله‌جه اختصار اولنه‌بيلور: برنجى زمانده آفيونه الفت ايتمه‌دن مقدم وجود مدافعه ايدر. ايكنجى دورده وجود آفيون ايله الفت ومادهٔ مخدره‌ايله اعتياد ايلديكندن تريا كى بعض خوش حالر حس ايلر. اوچنجى ونهايتكى دورده بوعادت كريهه‌نك نتايج مؤلمه ومدهشه‌سى كورنمكه وبعض امراض ظهور ايتمكه باشلاركه عاقبتى اولومدر.

شونيده علاوه ايده‌لمكه آفيونه ابتلا پك بيوك بربلا اوله‌رق مسكراته اولان انهماكدن بوزدفعه زياده وخيم ومدهشدر. بردفعه بوعادت منحوسه‌يه ابتلا اولنديمى، آرتق سلامت يولى كوجچه‌در. اراده واخلاق ثمره‌سز قالير. بلاهت وحماقت يواش يواش چوكر. معناً آفيونه ابتلانك ثمره‌سى بو. مادةً اشتهايى بسبتون تنقيص ايتديكندن

**(25)**

pek çabuk za‘f-ı umûmî ve nihâyet mevt vukû‘a gelir.

Vatanımızdaki afyon tiryâkileri mâdde-i mezkûreyi hab şeklinde yutmağı tercîh ediyorlar. Bu yolda dâhil-i beden olan afyonun te’sîri evvelâ bir sekr-i hayâlî ile bir nevm-i hayâlîdir. Ba‘dehû gitgide dimâğ fa‘aliyetini gâib etmeğe, iştihâ mahv olup kuvve-i hazmiye kesb-i za‘f eylemeğe başlar. Afyonhârlar et‘imeden teneffür eder ve çok geçmeksizin hâl-i kuhûle düşerek vücûdları münkariz olur.

## Afyonun Netâyic-i Müellimesi

Zehir ile ülfet olunmaz, olunsa bile muvakkatdir. Afyon ile ülfet ü i‘tiyâd etmiş gibi görünerek ziyâde mikdârda afyon yutarlar. Lâkin bu i‘tiyâdları muvakkat olup biraz sonra zehir muhtefî te’sîrini göstermeğe ve işte bu zamânda âlâim-i tesemmümiye zuhûr etmeğe başlar. Afyonhârların rengi sarı, soluk ve sönükdür, iştihâları olmayarak pek az yerler, ağızları ve dilleri gâyet kuru olup itfâsı güç

پك چابك ضعف عمومی و نهایت موت وقوعه کلیر.
وطنمزده‌کی آفیون تریاکیلری ماده‌ٔ مذکوره‌یی حب شکلنده یوتمغی ترجیح ایدیورلر. بو یولده داخل بدن اولان آفیونك تأثیری اولا برسکر خیالی ایله برنوم خیالیدر. بعده کیت کیده دماغ فعالیتنی غائب ایتمکه، اشتها محو اولوب قوهٔ هضمیه کسب ضعف ایتمکه باشلار. آفیونخوارلر اطعمه‌دن تنفر ایدر وچوق یکمکسزین حال قوله دوشه‌رك وجودلری منقرض اولور.

## آفیونك نتایج مؤلمه‌سی

زهرایله الفت اولنمز، اولنسه بیله موقتدر. آفیون ایله الفت واعتیاد ایتمش کبی کورینه‌رك زیاده مقدارده آفیون یوتارلر، لکن بو اعتیادلری موقت اولوب براز صکره زهر مخفی تأثیرینی کوسترمکه وایشته بوزمانده علائم تسممیه ظهور ایتمکه باشلار. آفیونخوارلرك رنکی صاری، صولوق وسونوکدر. اشتهالری اولمیه‌رق پك آزیرلر، آغزلری ودیللری غایت قوری اولوب اطفاسی کوچ

**(26)**

bir atşa mübtelâdırlar. Cümlesi mu‘annid bir inkıbâzdan şikâyet ederler. Kuvvet ve fa‘âliyetlerini gâib ederek az bir müddet sonra mahmasa ve kuhûle düşerler.

Afyonhârlar yavaş yavaş afyonun te’sîri ile uyuşurlar. Kuvvetleri ve fa‘âliyetleri gitdikçe tenâkus ve tenezzül eder. İrâdî ve ihtiyârî olarak bütün vakitlerini ve bi'l-cümle ömürlerini pek ziyâde muhtâc oldukları kesâlet-i mutlaka ve râhat-ı mükemmelede geçirirler. Afyonun taht-ı te’sîrinde adalât zayıflayarak ta‘b u meşakkate artık hiç mukâvemet edemez. Mütekallıs olan hadekalar iştigâlât ve mesâ‘îye-i kâbiliyeti gâib etmiş olan dimâğlarının beyne'n-nevm ve'l-yakaza (nü‘âs) bir hâl-i dâimîde bulunduğunu îmâ eyler. Fehm ü idâre afyonhârlar için gâyet batî ve müte‘assirdir. Bunlar sûret-i dâimede azîm bir kesâletde ve me’yûsâne bir betâetdedirler.

## Afyonun Bizce Ehemmiyeti

Afyon bizim için büyük bir ehemmiyeti hâizdir. Çünkü

برعطشه مبتلادرلر. جمله‌سی معند برانقباضدن شكايت ايدرلر. قوت وفعاليتلرينی غائب ايده‌رك آز برمدت صكره مخمصه وخوله دوشرلر.

آفيون خوارلر يواش يواش آفيونك تأثيريله اويو شورلر. قوتلری وفعاليتلری كيتدكچه تناقص وتنزل ايدر. ارادی واختياری اوله‌رق بتون وقتلرينی وبالجمله عمرلرينی پك زياده محتاج اولدقلری كسالت مطلقه وراحت مكمله‌ده كچوررلر. آفيونك تحت تأثيرنده عضلات ضعيفلايه‌رق تعب ومشقته آرتق هيچ مقاومت ايده‌مز. متقلص اولان حدقه‌لر اشتغالات ومساعی‌يه قابليتی غائب ايتمش اولان دماغلرينك بين‌النوم واليقظه (نعاس) برحال دائميده بولنديغنی ايما ايلر. فهم واداره آفيونخوارلرايچون غايت بطی ومتعسردر. بونلر صورت دائمه‌ده عظيم بركسالتده ومأيوسانه بربطائده‌درلر.

## آفيونك بزجه اهميتی

آفيون بزم ايچون بيوك بر اهميتی حائزدر. چونكه

**(27)**

afyon ticâreti vatanımızın mühim bir menba‘-ı servetidir. İcrâ-yı tabâbet için elzem ü ehem olan afyonun başlıca vatanı, mahreci memleketlerimizdir. Buradan Avrupa'ya ihrâc olunur. Bu yakınlarda Avrupa'nın bazı yerlerinde haşhâş zer‘ ve afyon istihrâc olunmakda ise de memleketimizde çıkan afyonun ticâretine hâlel gelmeyip bilâkis terakkî eylemişdir. Çünkü memleketimizde çıkan afyon gâyet makbûl ve mu‘teberdir.

Memâlik-i Osmaniye'de haşhâş zer‘i ve afyon istihrâcı ile meşhûr olan mahaller Anadolu cihetinde Afyonkarahisarı, Balıkesir, Geyve, Malatya, Trabzon vesâiredir. Rumeli cihetinde bir vakitden beri Selânik ve Üsküp taraflarında haşhâş zirâ‘at olunmağa başlamış ve oldukça terakkî eylemiş ve hattâ 5-6 sene evvelki hâsılâtı 60.000 kilograma bâliğ olmuşdur.

Memleketimiz afyon ticâreti ile gâyet meşhûr olup Avrupa'ya ve hattâ Amerika'ya kadar ihrâc eylemekdedir. Afyon ticâreti bizce iki husûsda mühimdir. Biri Anadolu cihetindeki mezrû‘âtı ekseriyâ harâb eden ve bu vechile zürrâ‘ı birçok hasâr u mazârra uğratan çekirge

آفیون تجارتی وطنزك مهم برمنبع ثروتیدر. اجرای طبابت ایچون الزم واهم اولان آفیونك باشلوجه وطنی، مخرجی مملکتلرمزدر، بورادن اوروپایه اخراج اولنور. بویقینلرده اوروپانك بعض یرلرنده خشخاش زرع وآفیون استخراج اولنمقده ایسه‌ده مملکتمزده چیقان آفیونك تجارتنه خلل کلمیوب بالعکس ترقی ایلمشدر. چونکه مملکتمزده چیقان آفیون غایت مقبول ومعتبردر.

ممالك عثمانیه‌ده خشخاش زرعی و آفیون استخراجی ایله مشهور اولان محالر اناطولی جهتنده آفیون قره حصاری، بالیکسر، کیوه، ملاطیه، طربزون وسائره‌در. روم ایلی جهتنده بروقندبری سلانیك واسکوب طرفلرنده خشخاش زراعت اولنمغه باشلامش واولدقجه ترقی ایلمش وحتی ۵ ـ ۶ سنه اولکی حاصلاتی ۶۰,۰۰۰ کیلو غرامه بالغ اولمشدر.

مملکتمز آفیون تجارتی ایله غایت مشهور اولوب اوروپایه وحتی آمریقایه قدر اخراج ایلکده‌در. آفیون تجارتی بزجه ایکی خصوصده مهمدر. بری آناطولی جهتنده‌کی مزروعاتی اکثریا خراب ایدن وبو وجهله زراعی برچوق خسار ومضاره اوغرادان چکرکه

**(28)**

haşhâşa îrâs-ı zarar etmez. Çünkü mezkûr nebâtın mevâdd-ı muhaddiresi ziyâdedir. Diğeri afyonun hacimce küçük ve fakat kıymetçe büyük ve ziyâde bulunması ve nakliyâtda mazhar-ı teshîlât olmasıdır. Ahâlîmiz afyon ticâretinin ehemmiyetini anladıklarından her sene afyon hâsılâtı ve binâenaleyh ihrâcâtı terakkî etmekdedir.

## Esrâr-Haşîş
## Kenevir

Nebâtâtda "encüriye" fasîlesinde "kanabiye" cinsinde iki nev' kenevir mevcûddur. Bu fasîleye "kanabiye" de derler. Lamarck âdî ve Hind kenevirini (kanab-ı Hindî) kâmilen tefrîk etmiş ise de hâl-i hâzırda bazı müellifîn her ikisini birleşdiriyorlar. Her ne kadar nebâteyn-i mezkûreteyn arasında müşâbehet mevcûd ise de fisyoloci ve tedâvî nokta-i nazarında te'sîrâtı aslen ve esâsen muhtelif olduğundan tefrîk etmek lâzımdır. Hind kenevirinin ziyâde müessir olması mezkûr

خشخاشه ایراث ضرر ایتز، چونکه مذکور نباتك مواد مخدره‌سی زیاده‌در . دیکری آفیونك جمجه کوچك وفقط قیمتجه بیوك وزیاده بولنمسی ونقلیاتده مظهر تسهیلات اولمسیدر . اهالیز آفیون تجارتنك اهمیتنی اکلادقلرندن هرسنه آفیون‌حاصلاتی وبناء علیه اخراجاتی ترقی ایتمکده‌در .

## اسرار-خشیش

## کنویر

نباتاتده « انجریه » فصیله‌سنده « قنبیه » جنسنده ایکی نوع کنویر موجوددر . بوفصیله‌یه « قنبیه » ده‌دیرلر . ( لارماق ) عادی وهند کنویر ( قنب هندی ) ینی کاملاً تفریق ایتمش ایسه‌ده حال حاضرده بعض مؤلفین هر ایکیسنی برلشدیریورلر . هرنه‌قدر نباتین‌مذکورتین‌آراسنده مشابهت موجود ایسه‌ده فیسئولوجی وتداوی نقطهٔ نظرنده تأثیراتی اصلاً واساساً مختلف اولدیغندن تفریق ایتمك لازمدر . هند کنویرینك‌زیاده مؤثر اولمسی مذکور

**(29)**

nebâtın tenebbüt eylediği iklîmin, arzın ihtilâfından neş'et etdiği iddi'â olunursa da bu fikr u zehâb hatâ-yı mahzdır. Çünkü bu iki nebât bazı müstemlekâtda zer' olunduğu hâlde te'sîrât-ı muhtelifeleri sâbit kalıyor. Gandia, Ganza (kanab-ı Hindî'nin ism-i Hindîsidir) ne türlü zer' olunursa olunsun dâimâ havâss-ı muhaddire ve müsekkireyi hâvîdir.

---

Haşîş yâhûd esrâr esâsı Hind kenevirinden ibâret müsekkir ve muhaddir bir mâddedir.

Hind keneviri (cannabis Indica / chanvre Indien) Hindistan'da ve memâlik-i Şarkiyenin daha birçok yerlerinde mebzûl olan âdî kenevirin bir başka nev'idir. Bu nebât yapışkan ve reçineli bir sızıntı ile mestûrdur ki bazı ahvâlde akabilecek ve parmaklara yapışacak derecede çoğalabilir. Kanab-ı Hindînin havâss-ı münebbihe ve muhaddiresi çokdan beri ma'lûmdur. Bu nebât ve müstahzarâtı Şark pazarlarında muhtelif şekilde bulunur. Tezehhürden sonra berâberce tazyîk edilip

نباتك تنبت ایلدیکی اقلیمك ، عرضك اختلافندن نشئت ایتدیکی ادعا اولنورسه‌ده بوفکر وذهاب خطای محضدر، چونکه بو ایکی نبات بعض مستملکاتده زرع اولندیغی حالده تأثیرات مختلفه‌لری ثابت قالیور. غاندیا Gandia ، غانزا Ganza (قنب هندینك اسم هندیسیدر) نه‌درلو زرع اولنورسه اولنسون دائما خواص مخدره ومسکره‌یی حاویدر.

---

خشیش یاخود اسرار اسامی هند کنویرندن عبارت مسکر ومخدر برماده‌در.

هندکنویری Chanvre indien [Cannabis Indica] هندستانده وممالك شرقیه‌نك دها برچوق یرلرنده مبذول اولان عادی کنویرك بربشقه نوعیدر. بو نبات یاپیشقان ورچنه‌لی بر صیرنتی ایله مستوردرکه بعض احوالده آقه بیله‌جك وپارمقلره یاپیشه‌جق درجه‌ده چوغاله‌یلور. قنب هندینك خواص منبهه ومخدره‌سی چوقدنبری معلومدر. بونبات ومستحضراتی شرق پازارلرنده مختلف شکلده بولنور. تزهردن صکره برابرجه تضییق ایدیلوب

**(30)**

kurutulmuş sâk u evrâk ve küçücük yapraklara "gonca" nâmı verilir. Benc daha ziyâde geniş yapraklarla zurûf ve büzûrdan ibâretdir. "Haşîş" nâmı ise tezehhürden sonra toplanmış nebâtın en yumuşak kıt'alarıyla başlarıdır (kımme) ve kezâ haşîş nâmı kanab-ı Hindîden yapılan birçok müstahzarlara da verilir.

## Esrârın Sûret-i İstihsâli

Esrâr tüccârı kanab-ı Hindî zer' olunan mahalle vusûlünde tarlaya ameleyi onar onar taksîm eder ve mâdde-i müessire-i mezkûreyi istihsâl edeceği yaprakların daha ziyâde büyümesi ve kuvvetlenmesi için evvelâ nebâtın çiçeklenmiş olan başlarını (kımme) kestirir. Bu ameliyâtdan on beş gün sonra hasâda bed' olunur. Hasâd nebâtı biçmekden ibâretdir. Yaprakların yırtılmasından ve gayb olmasından ihtirâz olunarak nebâtın hey'et-i mecmû'ası nakil ve evrâkın hepsini ayırarak oldukça kalın yünden uzun bir kilim üzerine kurutmak

قورودلمش ساق واوراق وكوچوجك ياپراقلره (غنجه) نامی ویریلور. (بنج) دها زیاده کنیش یاپراقلرله ظروف و بزوردن عبارتدر. (خشیش) نامی ایسه تزهردن صکره طوپلانمش نباتك الك یموشاق قسمهلریله باشلریدر (قه). وکذا خشیش نامی قنب هندیدن یاپیلان برچوق مستحضرلرده ویریلور.

## اسرارك صورت استحصالی

اسرار تجاری قنب هندی زرع اولنان محله وصولنده تارلایه عملهیی اونر اونر تقسیم ایدر و مادهٔ مؤثرهٔ مذکورهیی استحصال ایدهجکی یاپراقلرك دها زیاده یومسی وقوتلنمسی ایچون اولا نباتك چیچکلنمش اولان باشلرینی (قه) کسدیرر. بو عملیاتدن اونبش کون صکره حصاده بدأ اولنور. حصاد نباتی بچمکدن عبارتدر. یاپراقلرك بیرتلمسندن و غیب اولمسندن احتراز اولنهرق نباتك هیئت مجموعهسی نقل واوراقك هپسی آییرهرق اولدقچه قالین یوکدن اوزون برکلیم اوزرینه، قوروتمق

**(31)**

için vaz‘ olunur. Yapraklar arzu olunacak derecede kurudukdan sonra kilimin yarısına hepsi toplanır, ta ki kilimin yarısı yapraklar toz hâlini alıncaya kadar sertçe ovmaya yarayabilsin. Böyle birinci mahsûl o anda elekden geçirilerek bir yana konur ki en müntehab ve “seçme” nâmı verilen esrâr hâsıl olmuş olur. Yaprakların sinirlerinden ibâret olan mütebâkî mâdde de kezâ yeniden ovularak aynı tarzda toz hâline ifrâğ edilir. Bu ikinci mahsûle de “hurda” nâmı verilir ki o kadar mu‘teber değildir. Esrâr satılmazdan mukaddem muhtelif memleketlere göre ameliyât-ı mütenevvi‘aya vaz‘ olunur. Mısır'da ve Suriye'de tereyağı ile istihzâr edilen hulâsayı tercîh etdiklerini herkes bilir. İstanbul'da acı ve kerîh olan ve nefreti da‘vet eden râyihasından nâşi bu hulâsa makbûl değildir. Deraliyye'de kullanılan esrâr ya şurûb şeklinde bulunur ki onunla şerbet yaparlar yâhûd kurs hâlinde bulunur ki tönbeki ile içilir. Esrârın sâde olan şurûbunda dâimâ kerîh bir râyiha bulunduğundan onu gidererek tab‘a hoş kılmak ve mukavvî-i bâh gibi te’sîrâtını unutmamak üzere bazı bahârât ve ıtriyât ilâvesini tasavvur etmişlerdir.

ايچون ، وضع اولنور . ياپراقلر آرزو اولنه‌جق ، رجه‌ده قورو دقدن صكره كايمك ياربسنه هپسى طوپلانور ، تاكه كايمك ياربسى ياپراقلر توز حالنى آلنجه‌يه قدر سرتجه اوغغه يرايه بيلسون . بويله برنجى محصول اوآنده الكدن چكوريله‌رك بر يانه قونور كه الك منتخب و ( سچمه ) نامى ويريلن اسرار حاصل اولمش اولور . ياپراقلرك سكرلرندن عبارت اولان متباقى ماده‌ده كذا يكيدن اوغوله‌رق عين طرزده توز حالنه افراغ ايديلور . بو ايكنجى محصوله‌ده ( خرده ) نامى ويريلور كه او قدر معتبردكلدر . اسرار صاتلمزدن مقدم مختلف مملكتلره كوره عمليات متنوعه‌يه وضع اولنور . مصرده وسوريه‌ده تره‌ياغى ايله استحضار ايديلن خلاصه‌يى ترجيح ايتمكلرينى هركس بيلور . استانبولده آجى وكريه اولان ونفرتى دعوت ايدن رايحه سندن ناشى بو خلاصه مقبول دكلدر . درعليه‌ده قوللانيلان اسرار ياشروب شكلنده بولنوركه آنكله شربت ياپارلر ، ياخود قرص حالنده بولنوركه تنباكو ايله ايچيلور . اسرارك ساده اولان شروبنده دائما كريه بر رايحه بولنديغندن آنى كيده‌رمك طبعه خوش قيلمق و مقوى باه كبى تأثيراتنى اونوتمامق اوزره بعض بهارات وعطريات علاوه‌سنى تصور ايتمشلردر .

**(32)**

Esrârkeşler için kurslar şu vechile istihzâr olunur:

Mikdârı mu‘ayyen esrâr demir bir keçerola derûnuna ve bu da bir mangal üzerine konarak yavaşca teshîn edilir. Kerîh bir râyiha hurûca başladığında bu vazîfe-i mu‘tenâyı (!) der‘uhde etmiş olan zât elini gâyet kuvvetli bir kahve menkû‘una daldırarak kemâl-i dikkat ü ihtimâm ile tozu sular ve ağaçdan bir kaşık ile sür‘atle karışdırır. Bu mahlûtda toz kahverenk ve râyihasında bir hamîre münkalib olduğundan keçerola ateşden çekilerek mermerden bir levha üzerine boşadılır ve sekiz parmak tûlünde ve bir parmak kalınlığında küçük küçük değnek şekline ifrâğ için parçalanmak üzere yuvarlamağa ve bir kıvâm-ı mahsûs vermeğe başlanır. Çubuklar ziyâdesiyle kurumak ve bi's-sühûle müdevver parçalara taksîm olunabilmek üzere yaş bezler içinde hıfz edilir. Kursların sıkleti takrîben dört gramdır. Esrârkeşliğe ülfet ü i‘tiyâdı olmayan bir zâta yalnız bir kurs ilkâ-yı hezeyâna ziyâdesiyle kâfidir.

Doktor Monceri

اسرار کشلر ایچون قرصلر شو وجهله استحضار اولنور : مقداری معین اسرار دمیر بر قچه‌روله درونه وبوده برمنغال اوزرینه قونه‌رق یواشجه تسخین ایدیلور. کریه بر رایحه خروجه باشلادیغنده بووظیفهٔ معتنا (!) بی درعهده ایتمش اولان ذات الی غایت قوتلی بر قهوه منقوعنه طالدیره‌رق کمال دقت واهتمام ایله توزی صولار وآغاچدن بر قاشیق ایله سرعتله قاریشدیرر. بومخلوطده توز قهوه رنك و رایحه‌سنده بر خمیره منقلب اولدیغندن قاچه‌روله آتشدن چکیله‌رك مرمردن بر لوحه اوزرینه بوشادیلور و سکز پارمق طولنده و بر پارمق قالینلغنده کوچك کوچك دکنك شکلنه افراغ ایچون پارچه‌لنمك اوزره بووارلامغه وبرقوام مخصوص ویرمکه باشلانور. چبوقلر زیاده‌سیله قورومامق وبالسهوله مدور پارچه‌لره تقسیم اولنه‌بیلمك اوزره یاش بزلر ایچنده حفظ ایدیلور. قرصلرك ثقلی تقریبا درت غرامدر. اسرار کشلکه الفت واعتیادی اولمیان بر ذاته یالکز بر قرص القای هذیانه زیاده‌سیله کافیدر. (دوقتور مونجه‌ری)

**(33)**

Haşîş kelimesi “ot” ma‘nâsına olarak Arabî'dir. Şarkiyyûn kanab-ı Hindîye iyi ot murâdıyla bu nâmı vermişlerdir. Bangh, haşîşin ism-i Hindîsidir. Benc (bang, bhange, bangire) ism-i Farisî'sidir. Cezayir'de “haşîşetü'l-fukarâ” nâmını veriyorlar.

Tabî‘iyyûndan Sonnera ibtidâ haşîşi Fransa'ya götürmüştür. Lâkin haşîşin te’sîrâtı pek eskiden beri ma‘lûm idi. Haşîş Hind'de, Afrika'nın bazı mahallerinde, Mısır'da bulunmakda ve esrârkeşânın isti‘mâl-i husûsîleri için zer‘ olunmakdadır.

Bu nebâtın en ziyâde hâssa-i müsekkireyi hâiz olduğu zamân Arabların tecâribine göre çiçekde olduğu ve tohumlanmağa başladığı vakitdir. Nebâtın en ziyâde müessir kıt‘ası çiçeklenmiş olan başlarıdır (kımme). Kuru kanab-ı Hindînin kerîh bir râyihası bulunarak uzun bir müddet istişmâm olunacak olsa baş dönmesi getirir. Çiğnendiğinde lezzeti yokdur.

Nebâtı, ondan çıkarılan müstahzarâtdan daha az kullanır. Lâkin bazı mahallerde tütün gibi ya bununla veyâhûd diğer mevâd ile karışdırılarak ya içilir yâhûd çiğnenir.

حشیش کلمه‌سی اوت معناسنه اوله‌رق عربیدر. شرقیون قنب هندی‌یه ایو اوت مرادیله بونامی ویرمشلردر. ( بانغ Bangh ) حشیشك اسم هندیسیدر. ( بنج Bangire, Bhange, Bang ) اسم فارسیسیدر. جزایرده (حشیشة‌الفقرا) نامنی ویریورلر.

طبیعیوندن (سونه‌را) ابتدا حشیشی فرانسه‌یه کتورمشدر. لکن حشیشك تأثیراتی پك اسکیدنبری معلوم ایدی. حشیش هنده، آفریقانك بعض محلرنده، مصرده بولنمقده واسرار کشانك استعمال خصوصیلری ایچون زرع اولنمقده‌در.

بونباتك الڭزیاده خاصهٔ مسکره‌یی حائز اولدیغی زمان عربلرك تجاربنه کوره چیچکده اولدیغی وتخملنمغه باشلادیغی وقتدر. نباتك الڭزیاده مؤثر قطعه‌سی چیچکلنمش اولان باشلریدر (قه). قوری قنب هندینك کریه بر رایحه‌سی بولنه‌رق اوزون برمدت استشمام اولنه‌جق اولسه باش‌دونمه‌سی کتورر. چیکندیکنده لذتی‌یوقدر.

نباتی، آندن چیقاریلان مستحضراتدن دها آز قوللانیلور. لکن بعض محلرده توتون کبی یاپونکله ویاخوددیکر مواد ایله قاریشدیریله‌رق یا ایچیلور یاخود چیکنور.

**(34)**

Rivâyete nazaran esrâr çekenler resyeden mu‘âf imişler. Cezayirlilerin ma‘cûnu, bal ve hafîfçe kavrulmuş haşîş tozundan ibâretdir. Kezâ doğrudan doğruya nebâtdan menkû‘lar, matbûhlar vesâir muhtelif şurûblar istihzâr ederler.

Nebâtın tâze çiçeklenmiş olan başlarıyla tereyağında yapılan hulâsa en müessir olarak ya hab tarzında yutulur yâhûd kahve ile içilir. Lezzetinin acı olmasından nâdiren kullanılır. Tarçın, vanilya, hindistan cevizi, gül, misk vesâir kuvvetli mu‘attarât ilâvesiyle kurs şeklinde isti‘mâl ederler.

“Devâ-i misk” bu yoldaki müstahzarâtın en başlıcasıdır ki haşîşin tereyağı ile yapılan hulâsasına şeker, şam fıstığı, bâdem ve mu‘attarât ve isminden de anlaşılacağı üzere misk ilâve olunur. Devâ-i miski ziyâdesiyle münebbih-i bâh kılmak için rivâyete nazaran kuduz böceği ilâve ediyorlarmış. Devâ-i miskde ceviz mukayyi’i yani kargabükeni de bulduklarını iddi‘â ediyorlar. Ma‘cûn kıvâmında esmerimsi ve güzel kokuludur. Devâ-i misk ya büyücek hab şeklinde veyâhûd kahve ile alınır.

روايته نظراً اسرار چكنلر رئيه‌دن معاف ايمشلر . جزايرليلرك مجونى بال و خفيفجه قاورولمش حشيش توزندن عبارتدر . كذا طوغريدن طوغرى‌يه نباتدن منقوعلر ، مطبوخلر و سائر مختلف شروبلر استحضار ايدرلر .

نباتك تازه چيچكلنمش اولان باشلريله تره ياغنده پاپيلان خلاصه الك مؤثر اوله‌رق ياحب طرزنده يوتيلور ياخود قهوه‌ايله ايچيلور . لذتنك آجى اولمسندن نادراً قوللانيلور . طارچين ، وانيليا ، هندستان جوزى ، كل ، مسك وسائر قوتلى معطرات علاوه‌سيله قرص شكلنده استعمال ايدرلر .

« دواء مسك » بويولده‌كى مستحضراتك الك باشلوجه سيدركه حشيشك تره‌ياغى ايله پاپيلان خلاصه‌سنه شكر ، شام فستقى ، بادم ومعطرات واسمندن‌ده اكلاشيله‌جغى اوزره مسك علاوه اولنور . دواء مسكى زياده‌سيله منبه‌باه قيلق ايچون روايته نظراً قودوز بوجكى علاوه ايديورلرمش . دواء مسكده جوز مقئى — يعنى فارغه بوكنى‌ده بولدقلرينى ادعا ايديورلر . معجون قوامنده اسمرمسى وكوزل قوقوليدر . دواء مسك پاپيوجك حب شكلنده ويا خود قهوه ايله آلنور .

**(35)**

Arablar haşîş ile husûle gelen hader-i neşât-engîze "keyf" yâhûd "fantaziye" derler ki şarâb ile husûle gelen sekr ile hiçbir münâsebeti olmadığı gibi afyon ile meydâna gelen sekri de pek geride bırakır.

## Esrârın Te'sîrât-ı Vahîmesi
## ve
## İsti'mâlinin Netâyic-i Müellimesi

Esrârın taht-ı te'sîrinde husûle gelen ihtilâlât ve tagayyürât üç büyük sınıfa taksîm edilir:

1. Ef'âl-i hazmiye ve deverâniyede,

2. Gerek hareket gerekse hissiyet cihetinde,

3. Melekât-ı akliyede görülen ihtilâlâtdır.

Tagayyürât ve ihtilâlât-ı mezkûre aslâ eksik olmazsa da eşhâs-ı muhtelifede aynı derece ve tarzda zuhûr eylemez.

Ef'âl-i hazmiyede vukû'a gelen ihtilâlât iştihâsızlık, bulantı ve gâyet şiddetli ve uzun süren kay'lar vesâiredir.

عربلر حشيش ايله حصوله كلن خدر نشاط انكيزه «كيف» ياخود «فانتازيه» ديرلركه شراب ايله حصوله كلن سكر ايله هيچ بر مناسبتى اولمديغى كبى آفيون ايله ميدانه كلن سكرى‌ده پك كيروده براقير.

---

## اسرارك تأثيرات وخيمه‌سى

و

## استعمالنك نتايج مؤلمه‌سى

اسرارك تحت تأثيرنده حصوله كلن اختلالات وتغيرات اوچ بيوك صنفه تقسيم ايديلور:

١. افعال هضميه ودورانيه‌ده؛ ٢. كرك حركت كركسه حسيت جهتنده؛ ٣. ملكات عقليه‌ده كوريلن اختلالاتدر.

تغيرات واختلالات مذكوره اصلا اكسك اولمزسه‌ده اشخاص مختلفه‌ده عين درجه وطرزده ظهور ايلز.

افعال هضميه‌ده وقوعه كلن اختلالات اشتهاسزلق، بولانتى وغايت شدتلى واوزون سورن قبلر وسائره‌در.

**(36)**

Ef‘âl-i deverâniyedeki tagayyür sür‘at-i nabız, gaşy vesâiredir. Hareket ve hissiyetdeki ihtilâlât ise adalâtın takallusu, uyuşukluk ve hissiyetin kâmilen butlânıdır. Melekât-ı akliyedeki intizâmsızlık adem-i dikkat, beht ü hayret, hezeyân ve cinnetdir.

Esrârın ef‘âl-i akliyeye sû-i te’sîrinde en ziyâde câlib-i cüst [ü] cû olan hâl efkârı dağıtmasıdır. Esrârkeş yavaş yavaş zihnini matlûb olan şeye tevcîh iktidârını gayb eder. Efkârını bir intizâm tahtında bulunduramadığından kâffe-i efkâr dimâğında hüküm-fermâdır.

Melekât-ı akliyeden irâde bazen kuvâ-yı sâireye fâik ve gâlib olduğundan esrârkeşin efkârında bir vuzûh görülürse de bu hâl devâm etmeyerek yanlış ve doğru efkâr, rü’yâ ve hakîkat birbirini vely eder.

Esrârın te’sîriyle havâss-ı hamsede birçok hurâfât ve hayâlât ve galâtât vukû‘a gelir. Lâkin hâvass-ı basariye ve sem‘iyedekiler hepsinden ziyâdedir. Esrârın te’sîri esrârkeşin mizâcına ve hissiyetine göre tahavvül eder. Kadınlar ve çocuklar esrârın te’sîriyle gâyet mütehassisdirler. Esrâr çekmekde olanlar uzakda olmayan eşyâyı gâyet ba‘îd

افعال دورانيه‌دەكى تغير سرعت نبض، غشى وسائره‌در. حركت وحسيتده‌كى اختلالات ايسه عضلاتك تقلصى، اويوشقلق وحسيتك كاملاً بطلانيدر. ملكات عقليه‌دەكى انتظامسزلق عدم دقت، بهت وحيرت، هذيان وجنتدر.

اسرارك افعال عقليه‌يه سوء تأثيرنده الك زياده جالب جستجو اولان حال افكارى طاغيتمسيدر. اسرار كش يواش يواش ذهننى مطلوب اولان شيئه توجيه اقتدارينى غيب ايدر. افكارينى برانتظام تحتنده بولنديره مديغندن كافهٔ افكار دماغنده حكمفرمادر.

ملكات عقليه‌دن اراده بعضاً قواى سائره‌يه فائق وغالب اولديغندن اسرار كشك افكارنده بروضوح كوريلورسه‌ده بوحال دوام ايتميه‌رك ياكاش وطوغرى افكار، رؤيا وحقيقت بربرينى ولى ايدر.

اسرارك تأثيريله حواس خمسه‌ده برچوق خرافات وخيالات وغلطات وقوعه كلير، لكن حواس بصريه وسمعيه‌دەكيلر هپسندن زياده‌در. اسرارك تأثيرى اسراركشك مزاجنه وحسيتنه كوره تحول ايدر. قادينلر وچوجقلر اسرارك تأثيريله غايت متحسسدرلر. اسرار چكمكده اولانلر اوزاقده اولميان اشيايى غايت بعيد

**(37)**

görmekle berâber sadâyı da gâyet yavaş işiderek uzakdan geliyor ve ayakları yerden ayrılıp havâya kalkıyor zanneyler ve unudulan şeyleri tahattur eder ve kendisinden, hâlinden ziyâde memnûn kalır.

Haşîşin kesret-i isti‘mâli akıl ve zekâyı mahv ederek belâhet ve hamâkat getireceğine herkes müttefikdir. Şarkiyyûndan esrârkeşler meyânında abdâllar, deliler görülmez değildir. Esrârın karaciğere husûsî olarak te’sîrinde iştibâh yokdur. Esrârkeşlerin hepsinin renkleri sarımsıdır, gözleri evvelki şa‘şa‘asını gayb ederek durgunlaşır. Çehre ve sîmâ belâhet ve hamâkatı îmâ eyler.

Hulâsa esrâr bir nev‘-i sekr getirir ki bu da beht ü hayretden ve havâsda hayâlât ve galatâtdan ibâretdir. Esrârkeş eşyâyı galat görür yâhûd vücûdu olmayan bir şey esrârkeşin gözleri önünde tecessüm eder. Böyleler kendilerinde ziyâde bir memnûniyet hissederler. Lâkin kahkahalar ile müterâfık olan bu memnûniyet bir sürûr-ı mecnûnâne ve eblehâneden başka bir şey değildir. Esrârkeşin vücûdu ve aklı nihâyet harâb

كورمكله برابر صدايى‌ده غايت يواش ايشيده‌رك اوزاقدن كليور وآياقلرى يردن آيريلوب هـوايه قالقيور ظن‌ايلر واونوديلان‌شيلرى تخطر ايدر وكنديسندن، حالندن زياده ممنون قالير.

حشيشك كثرت استعمالى عقل وذكايى محو ايده‌رك بلاهت وحماقت كتوره‌جكنه هركس متفقدر. شرقيوندن اسرارك‌شلر ميانده آيدالر، دليلر كوريلز دكلدر. اسرارك قره جكره خصـوصى اوله‌رق تأثيرنده اشتبـاه يوقدر. اسرار كشـلرك هپسنك رنكارى صـارمسيدر، كوزلرى اولكى شعشعه‌سنى غيب ايده‌رك طورغونلشير. چهره وسيما بلاهت وحماقتى ايما ايلر.

خلاصـه اسرار برنوع سكر كتوررك بوده بهت وحيرتدن وحواسده خيالات وغلطاتدن عبارتدر. اسرار كش اشيايى غلط كورر، ياخود وجودى اولميـان برشى اسرارك‌شك كوزلرى اوكنده تجسم ايدر. بويله‌لركنديلرنده زياده بر ممنونيت حس ايدرلر، لكن قهقهه‌لر ايله مترافق اولان بو ممنونيت بر سرور مجنونانه وابلهانه‌دن بشقه برشى دكلدر. اسرارك‌شك وجودى وعقلى نهايت خراب

**(38)**

olup gider. Pek çoklarının mecnûn oldukları ve nihâyetü'l-emr tımârhâneleri boyladıkları görülmüş ve işidilmişdir.

Doktor Monceri, Bouchardat, Moreau

**Netîce ve Hâtime**

Afyon ve esrâr gâyet semdâr ecsâmdır. Onları devâ gibi hîn-i iktizâda ve tavsiye-i etıbbâ ile kullanmayarak "keyif" getirmek için yutmak ve içmek pek fenâdır ki tütün içmeğe hiçbir vechile makîs olamaz. Afyon ve esrâr yalnız vücûda îrâs-ı zarar ederek mâddeten hasarda bulunmaz, belki menba'-ı akl u iz'ân olan dimâğa da te'sîr ve vezâifi ihlâl etmekle insânı kâinât içindeki mevki'-i tabî'î ve âlîsinden tenzîl eder.

Afyon ve esrâr birer büyük belâdır ki insânı ribka-i esâretine geçirdikden sonra ondan halâs pek güçdür. Afyon ve esrâra ibtilâ, tütüne olan ibtilâya benzemez. Tiryâki, esrârkeş ülfet etdiği fi'l-i mekrûhu icrâ

اولوب کیدر. پك چوقلرینك مجنون اولدقلری ونهایت الامر تیمار خانه‌لری بویلادقلری کورنلش وایشیدلشدر.

( دوقتور مونجه‌ری ـ بوشاردا ـ مورو )

## نتیجه و خاتمه

آفیون واسرار غایت سمدار اجسامدر. آنلری دواکبی حین اقتضاده وتوصیهٔ اطبا ایله قوللانمیه‌رق «کیف» کتورمك ایچون یوتمق وایچمك پك فنادرکه توتون ایچمکه هیچ بر وجهله مقیس اوله‌مز. آفیون واسرار یالکز وجوده ایراث ضرر ایده‌رك مادهٔ خسارده بولنمز، بلکه منبع عقل واذهان اولان دماغه‌ده تأثیر ووظائفی اخلال ایتمکله انسانی کائنات ایچنده‌کی موقع طبیعی وعالیسندن تنزیل ایدر.

آفیون واسرار پرر بیوك بلادرکه انسانی ربقهٔ اسارتنه چکوردکدن صکره اندن خلاص پك کوچدر. آفیون واسراره ابتلا توتونه اولان ابتلایه بکزه‌مز. تریاکی، اسرارکش الفت ایتدیکی فعل مکروهی اجرا

**(39)**

edemezse pek ziyâde muztarib ve âdetâ mecnûn olur. Tütün bir semdir. Lâkin te'sîrât-ı semmiyesi bâtîdir. Halbûki afyon ve esrâr öyle değil. Vâkı'â bir müddet tiryâkisi onlarla ülfet eder gibi olursa da zehir ile bir zamân ülfet ve i'tiyâd mümkün olamadığından biraz sonra tesemmüm alâmâtı dehşet-nümâ olur. Biçâre tiryâki işi anlar, terk etmek ister, muvaffak olamaz. Çünkü irâdesi elinden gitmiş fi'l-i mekrûhun icrâsı zamânı geldi mi duramaz. Mukâbele edilirse meve[dde]ti, muhabbeti, uhuvveti, zevciyeti ayaklar altına alır, afyonunu yutmağa, esrârını çekmeğe sıvaşır ve nihâyetde muvaffak olur. Sonra gelsin "keyif!"

Afyona bazen tedbîrsizlik sâikâsıyla alışılır. Bir hastanın bir tarafı ağrır, teskîn-i veca' için tabîb afyon müstahzarâtından bir şey verir, ağrı da kesilir. Bir müddet sonra evcâ' u âlâm tekrâr zuhûra başladı mı hasta artık ilâcı anladığından tabîbe ne hâcet, aktârdan pişmiş afyon yâhûd tiryâk alır, hab yapar, yutar ve böylelikle alışır gider. Bazen de doktor su-î isti'mâl eder de hastayı alışdırır. Bir vakitler

ایده‌مزسه پك زیاده مضطرب و عادتا مجنون اولور. توتون برسمدر، لکن تأثیرات سمیه‌سی بطیدر. حالبوکه آفیون واسراراویله دکل. واقعا برمدت تریاکیسی آنلرله الفت ایدرکبی اولورسه‌ده زهر ایله برزمان الفت واعتیاد ممکن اوله‌مدیغندن براز صکره تسمم علاماتی دهشتنما اولور. بیچاره تریاکی ایشی اکلار ترك ایتمك ایسترموفق اوله‌مز، چونکه اراده‌سی الندن کیتمش فعل مکروهك اجراسی زمانی کلدیمی طوره‌مز مقابله ایدیلورسه موتی، محبتی، اخوتی، زوجیتی آیاقلر التنه آلور، آفیوننی یونمغه، اسراریني چکمکه صواشیرونهایتده موفق اولور. صکره کلسون «کیف»!

آفیونه بعضاً تدبیر سزلك سائقه‌سیله آلیشیلور. برخسته‌نك برطرفی آغریر، تسکین وجع ایچون طبیب آفیون مستحضراتندن برشی ویرر آغری‌ده کسیلور. برمدت صکره اوجاع وآلام تکرار ظهوره باشلادیمی، خسته آرتق علاجی اکلادیغندن طبیبه نه‌حاجت آقطاردن پیشمش آفیون یاخود تریاق آلور حب یاپار یوتار وبویله‌لکله آلیشور کیدر. بعضاًده دوقتور سوء استعمال ایدرده خسته‌یی آلیشدیرر. بروقتلر

**(40)**

ve el-ân bazı etıbbâ nezdinde afyonun bir mâdde-i müessire-i şedîdesi olan "morfin" mahlûlü ile tahte'l-cild şırınga yapmak moda idi ve hâlâ da modadır. Âlâm u evcâ'ın hiç sebebini nazar-ı dikkate almayarak teskîni bir muvaffakiyet imiş gibi ceyblerinde bu husûs için "pravaz" şırıngası taşır ve hemen zerk-i morfine vesîle arar ecnebî tabîbleri görülmemiş değildir. Her ne ise, bu yoldaki sû-i isti'mâlât morfin tiryâkiliğini intâc eder.

Bu vechile morfinin kesret-i isti'mâlinden husûle gelen "morfinizm" afyon tiryâkiliğine müşâbih olarak sebeb-i isti'mâl olan veca' u elem kesildiği yâhûd devâm eylediği hâlde birçok müddet şırınga ile morfinin kullanılmasından vukû'a gelir. Morfinin kesret-i isti'mâli vücûda îrâs-ı zarar u ziyân eylediği gibi dimâğa da bi't-te'sîr "cinnet-i morfiniye" nâmındaki ihtilâl-i dimâğı tevlîd eder. Morfin ile olan tesemmümün küûl ile olan tesemmüme ziyâdesiyle müşâbehetinden birine "alkolizm" dendiği gibi diğerine de "morfinizm" denmişdir.

Gerek afyon gerekse morfin tiryâkiliğine i'tiyâd etmiş

والآن بعض اطبا نزدنده آفیونك بر مادهٔ مؤثرهٔ شدیدهسی اولان «مورفین» محلولی ایله تحت الجلد شرینغهیاپمق موده ایدی وحالادهموده‌در. آلامواوجاعك هیچ سببنی نظر دقته آلمیه‌رق تسکینی برموفقیت ایمش کبی جیبلرنده بوخصوص ایچون (پراواز) شرینغهسی طاشیر و همان زرق مورفینه وسیله آرار اجنبی طبیبلری کورلمامش دکلدر. هرنه ایسه بوبولده کی سوءاستعمالات مورفین تریاکیلکنی انتاج ایدر.

بو وجهله مورفینك کثرت استعمالندن حصوله کلن «مورفینیزم» آفیون تریاکیلکنه مشابه اوله‌رق سبب استعمال اولان وجع والم کسیلدیکی یاخود دوام ایلدیکی حالده برچوق مدت شرینغه ایله مورفینك قوللانیلمسندن وقوعه کلیر. مورفینك کثرت استعمالی وجوده اِ اث ضرروزیان ایلدیکی کبی دماغهده بالتأثیر «جنت مورفینیه» نامنده کی اختلال دماغی تولید ایدر. مورفین ایله اولان تسممك کثول ایله اولان تسممه زیاده‌سیله مشابهتندن برینه «آلقولیزم» دینـدیکی کبی دیکرینه‌ده «مورفینیزم» دینمشدر.

کرك آفیون کرکسه مورفین تریاکیلکنه اعتیاد ایتمش

**(41)**

birinin yüzüne bakınız! Acınacak bir hâlde vücûdu za‘îf, bacakları kırık ve bir deri ile bir kemikdir. Bîçârenin kuvve-i zekâsı mahv olup gitmiş, bakışı, gidişi büsbütün değişmişdir. Ahlâkı, hareketi, sa‘y ü gayreti ve re’y u fikri kâmilen tahavvül etmişdir. Tiryâki artık betâet-i tâmme ve kesâlet-i mutlakadadır. Dimâğındaki hücerât artık hareket emrini infâz yâhûd hâsıl ve tevlîd edemiyor. Havâss-ı muhîtâtdan gayr-ı müteessir. Vatan muhabbeti, milliyet, diyânet, muhabbet, uhuvvet gibi hissiyât-ı âliye artık tiryâkinin kalbini îkâz edemez. Dünyâ yıkılsın umûrunda değil, afyonundan başka bir şey düşünmez. Değil böyle bir takım hissiyât-ı âliyeden hattâ hayvânâtda bulunan ve belki nebâtda bile vücûdu mefrûz ve me’mûl olan açlık hissinden hissedâr-ı teessür olmaz. Çünkü acıkmaz. Dimâğı bir balık dimâğından da aşağı kalmışdır. A‘zâsının hiçbirinde eser-i fa‘âliyet görülmez, hepsi bir hâl-i haderde ve kendisi de derin bir uykuda.

Yüz solukluğu, adalâtda kuvvetsizlik, inkıbâz bazen ise kanlı basur şeklinde ishâller, kuvve-i hâfıza ve muhâkeme ve irâdenin gitdikçe tenâkusu ve nihâyet felc, afyon

برینك یوزینه باقکز ! آجینه‌جق برحالده وجودی ضعیف، باجاقلری قیریق وبر دری ایله بر کیکدر. بیچاره‌نك قوهٔ ذکاسی محو اولوب کیتمش، باقیشی، کیدیشی بسبتون دکیشمشدر. اخلاقی، حرکتی، سعی وغیرتی ورأی وفکری کاملاً تحول ایتمشدر. تریاکی آرتق بطائت تامه وکسالت مطلقه‌ده‌در. دماغنده‌کی حجرات آرتق حرکت امریني انفاذ یاخود حاصل و تولید ایده‌میور. حواس محیطاتدن غیرمتأثر. وطن محبتی، ملیت، دیانت، محبت، اخوت کبی حسیات عالیه آرتق تریاکینك قلبنی ایقاظ ایده‌مز. دنیا یقلسون، اومورنده دکل، آفیوندن بشقه برشی دوشونمز. دکل بویله برطاقم حسیات عالیه‌دن حتی حیواناتده بولنان و بلکه نباتده بیله وجودی مفروض و مأمول اولان آچلق حسندن حصه‌دار تأثر اولمز. چونکه آجیقمز. دماغی بربالق دماغندن‌ده آشاغی قالمشدر. اعضاسنك هیچ برنده اثر فعالیت کوریلمز، هپسی برحال خدرده وکندیسی‌ده درین بر اویقوده.

یوز صولوقلغی، عضلاتده قوتسزلك، انقباض بعضاً ایسه قانلی باصور شکلنده اسهالر، قوهٔ حافظه ومحاکمه واراده‌نك کیتدکچه تناقصی و نهایت فلج آفیون

**(42)**

yâhûd morfin tiryâkiliğinin göze çarpan emârâtıdır.

Afyonun sûret-i dâimede ve bilâ-lüzûm isti‘mâli husûsen igtidâya sû-i te’sîr etmekle vücûdu fenâ hâlde za‘îfletir. Afyon ihtilâlât-ı hazmiyeye bâdî olduğu gibi kâffe-i hissiyeti mahv u ibtâl eder.

Afyonun iki vech üzere kullanıldığını yukarıda zikretmiş idik ki bunlardan biri hab yâhûd ma‘cûn şeklinde doğrudan doğruya kanât-ı hazmiyeye idhâli, diğeri ise Çin'de ve Hind'de ekseriyâ kullandıkları gibi tütün gibi isti‘mâlidir.

Tiryâki eğer sâhib-i servet ü yesârdan ise gıdâsını(!) İzmir civârında Afyonkarahisarı'ndan -çünkü hep afyonlardan muhaddirdir- getirderek malzeme-i seneviyesini birden tedârik eder. Tiryâki ak amber, tarçın, za‘ferân gibi bazı mevâdd-ı ıtriye ilâvesiyle kemâl-i dikkat ü ihtimâm ve bir arzu-yı tâm ile “mukaddes” hablarını bizzât tehyi’e ve istihzâr ve habların adem-i yübûseti için bu ameliyâtı her iki-üç günde bir tekrâr eyler. Tiryâkiler hablarını “hokka” ta‘bîr etdikleri ekseriyâ müzeyyen ve müzehheb kutulara kor ve bunları

یاخـود مورفین تریاکیلکنك کوزه چارپان اماراتیـدر.

آفیونك صورت دائمه‌ده وبلازوم استعمالی خصوصا اغتدایه سوء تأثیراتمکله وجودی فنا حالده ضعیفلادر. آفیون اختلالات هضمیه‌یه بادی اولدیغی کبی کافهٔ حسیتی محو وابطال ایدر.

آفیونك ایکی وجه‌اوزره قوللانیـلدیغنی یوقاریده ذکر ایتمشیدك که بونلردن بری حب یاخود معجون شکلنده طوغریدن طوغری‌یه قنات هضمیه‌یه ادخالی، دیکری‌ایسه چینده وهندده اکثریا قوللاندقلری کبی توتون کـبی استعمالیدر.

تریاکی اکرصاحب ثروت ویساردن‌ایسه غدا (!) سـنی ازمیرجوارنده آفیون قره حصارندن (چونکه هپ آفیونلردن مخدردر) کتورده‌رك مازمهٔ سنویه‌سنی بردن تدارك ایدر. تریاکی آق عنبر، طارچین، زعفران‌کبی بعض مواد عطریه علاوه سـیله کمال دقت واهتمام وبر آرزوی تام ایله (مقدس) حبلرینی بالذات تهیه واستحضار وحبلرك عدم یبوسـتی ایچون بوعملیـاتی هرایکی اوچ کونده بر تکرار ایلر. تریاکیلر حبلرینی «حقه» تعبیر ایتدکاری اکثریا مزین ومذهب قوطیلره قور وبونلری

**(43)**

yanlarından aslâ ayırmazlar.

*Hokkayı cebinde bulmayınca*
*Küfrü ezber okur tiryâki*

Afyonhârlıklarının derecâtına göre bu hablardan yutarlar. Günde dokuz ve on dirhem afyon yutar tiryâkiler görülmemiş değildir.

Böylece kanât-ı hazmiyeye idhâl edilen afyon rü'yâ ile karışık ekseriyâ derin bir uyku ve bir teheyyüc-i muvakkat ile müterâfık bir nev' sekr-i hayâlîyi hâsıl ve tevlîd eder. Lâkin ülfet ü i'tiyâd beliyyesindendir ki aynı derecede sekri, hâl-i haderi îkâ' için afyonun mikdârını da tezyîd eylemek îcâb eder. Evvelâ bir-iki hab yutan tiryâki daha sonraları dört-beş hab yutmağa mecbûr olur. Afyon derece-i hissiyeti taklîl, kuvve-i bedeniyeyi ve iştihâyı tenkîs, hazmı büsbütün tagayyür ve tiryâkiyi et'imeden kâmilen tenfîr eder. Bir tarafdan afyonun te'sîr-i semmîsi diğer cihetden adem-i iştihâyı tevlîd ve ağdiyeden tenfîr ve bir hâl-i haderde imrâr-ı hayâta mecbûr eylemesiyledir ki tiryâki çok geçmeksizin kuhûle düşerek terk-i hayât-ı müste'âr eyler.

Afyon bazen tütün gibi mahsûs çubuklarla içilir. Bu hâlde evvelâ vücûdda gevşeklik, za'f u istirâhate

یانلرندن اصلا آیرمزلر: «حقه‌یی جبنده بولمایجه» کفری ازبر اوقور تریاکی» . آفیونخوارلقلرینك درجاتنه کوره بوحبلردن یوتارلر. کونده طقوز واون‌درهم آفیون یوتار تریاکیلر کورلمامش دکلدر.

بویله‌جه قنات هضمیه‌یه ادخال ایدیلن آفیون رؤیایله قاریشیق اکثریا درین براویقو وبرتهیج موقتایله مترافق برنوع سکر خیالی‌یی حاصل وتولیدایدر. لکن الفت واعتیاد بلیه‌سندندرکه عین درجه‌ده سکری، حال‌خدری ایقاع ایچون آفیونك مقداریني‌ده تزید ایلك ایجاب ایدر. اولا برایکی حب یوتان تریاکی دهاصکره‌لری درت بش حب یوتمغه مجبور اولور. آفیون درجهٔ حسیتی تقلیل، قوهٔ بدنیه‌یی واشتهایی تنقیص، هضمی بسبتون تغییر وتریاکی‌یی اطعمه‌دن کاملا تنفیر ایدر. برطرفدن آفیونك تأثیر سمیسی دیکر جهتدن عدم اشتهایی تولید واغذیه‌دن تنفیر وبرحال خدرده امرار حیاته مجبور ایلسیله درکه تریاکی چوق چکمکسزین قحوله دوشه‌رك ترك حیات مستعار ایلر.

آفیون بعضاً توتون‌کبی مخصوص چبوقلرله ایچیلور. بوحالده اولا وجودده کوشکلك، ضعف واستراحته

**(44)**

bir meyl-i azîm hissolunur ki hiss-i mezkûr her nefes çekişde tezâyüd eder.

Gevşeklik gitdikçe artarak gözler kendiliğinden kapanmağa ve sanki tabî‘at perdeyi indirerek âlem-i hâricî ile kat‘-ı münâsebete, eller irti‘âşa âmâdedir. Bu zamânda “terâküm-i dem-i dimâğî”den âlâim-i müteheyyice rü’yet olunur. Hayâlât ve galâtât-ı mütenevvi‘a zuhûr eder. Tiryâki kendisinde ziyâde bir mahzûziyet hisseylediğinden bî-karâr sırıtır ise de bu hâl çok devâm etmeyip nihâyet çubuk ağzından düşer, başı da bir tarafa eğiliverir. Böyle bir zamânda tiryâki âdetâ bir kütle-i mu‘attala ve gayr-ı mahsûse hey’etine girmişdir.

Afyonun bu yolda isti‘mâl-i dâimîsinden ve ahvâl-i sekriye-i mezkûrenin tekerrüründen belâhet, hamâkat ve hattâ cinnet zuhûr eder. Tiryâki vahşîlenir, şaşkınlanır ve kable'l-mî‘âd ihtiyârlanır, cüz’î mikdâr olan afyonun ilk te’sîrinde teyakkuz ve intibâhda olan a‘zâ-i tenâsüliye bir rehâvet-i dâime ve mutlakaya düşer. Cildde ziyâde bir kaşıntı peydâ olur.

*Uyuz tazı gibi kaşınır yürür*
*Sanır doldu kehle, pire tiryâki*

Mi‘de afyonun te’sîrine

برميل عظيم حس اولنور كه حس مذكور هر نفس چكيشده تزايد ايدر .

كوشكلك كيتدكجه آرتهرق كوزلر كنديلكندن قپانمغه و صانكه طبيعت پرده‌يى ايندىرەرك عالم خارجى ايله قطع مناسبته ، الر ارتعاشه اماده‌در . بو زمانده « تراكم دم دماغى » دن علائم متهيجه رؤيت اولنور . خيالات وغلطات متنوعه ظهور ايدر . تريا كى كنديسنده زياده بر محظوظيت حس ايلديكندن بى قرار صيريتر ايسه‌ده بو حال چوق دوام ايتيوب نهايت چبوق آغزندن دوشر ، باشى‌ده برطرفه اكيليور . بويله برزمانده تريا كى عادتا بر كتلهٔ معطله وغير محسوسه هيئتنه كيرمشدر .

آفيونك بويولده استعمال دائميسندن و احوال سكريهٔ مذكوره‌نك تكررندن بلاهت ، حماقت ، وحتى جنت ظهور ايدر . تريا كى و حشيلنير ، شاشقينلانير وقبل الميعاد اختيارلانير جزئى مقدار اولان آفيونك ايلك تأثيرنده تيقظ و انتباهده اولان اعضاء تناسليه بر رخاوت دائمه ومطلقه‌يه دوشر . جلدده زياده برقاشينتى پيدا اولور : « اويوز تازى كبى قاشينور يورور — صانور طولدى كهله پيره تريا كى » . معده آفيونك تأثيرينه

**(45)**

o derece i‘tiyâd eder ki bu gıdâdan(!) mahrûm olduğu anda sadâ-i şikâyetini âlâm ü evcâ‘-ı mahsûsa ile ismâ‘ eder. Usret-i teneffüs, ihtinâk, emrâz-ı kalbiye, ilel-i hanâzîriye, indifâ‘ât-ı dümmeliye afyonun devâm-ı isti‘mâlinde zuhûr eylediği muhakkakdır. Afyonun isti‘mâli ahlâkı da ifsâd eder. Cinâyâtın ve katl ve sirkat gibi ef‘âl ü harekâtın bu mâdde-i semmiye ile me’lûf olan tiryâkilerde kesîr olduğu beyân olunuyor.

*
* *

Esrârkeşçilik daha pis ve daha murdârdır. Esrârın taht-ı te’sîrinde “keyif” nâmıyla ma‘rûf olan hâlet-i sekriye zuhûr-nümâ olur. Dört gram hulâsa-i haşîş ekl olunacak olursa derhâl insâna bir hâl-i “vecd” gelir. Vâlih ü hayrân ve bu cihetle sekrân olan esrârkeş kendini “dehre-i Süleyman” farz ve tasavvur ederek mesrûr olur ve meserretinden sırıtıp durur. Esrârın tevlîd eylediği sekr ne afyona benzer ne de küûle. Esrâr “iğne deliğinden Hindistan'ı ve hattâ cihânı seyretdirir.

Hind'de, Acemistan'da, Afrika'da, Fas'da, Ümid Burnu'nda kanab-ı Hindî'den müstahsal reçine ve nebât-ı mezkûrun çiçeklenmiş

اودرجه اعتیاد ایدرکه بو غـدا (!) دن محروم اولدیغی آنده صداء شـکایتنی آلام و اوجاع مخصوصه ایله اسماع ایدر. عسرت تنفس ، اختنـاق ، امراض قلبیه ، علل خنازیریه ، اندفاعات دملیه آفیونك دوام استعمالنده ظهور ایلدیکی محققدر. آفیونك استعمالی اخلاقی‌ده افساد ایدر. جنایاتك وقتل وسرقت کبی افعال وحرکاتك بوماده‌ٔ سمیه ایله مألوف اولان تریاکیرده کثیراولدیغی بیان اولنیور.

*
* *

اسرار کشجیلك دها پیس ودها مرداردر. اسرارك تحت تأثیرنده « کیف » نامیله معروف اولان حالت سکریه ظهور نما اولور. درت غرام خلاصـهٔ حشیش اکل اولنه‌جق اولورسه درحال انسانه برحال « وجد » کلیر. واله وحیران وبوجهتـله سکران اولان اسرار کش کندینی « دهره سلیمان » فرض و تصور ایده‌رك مسرور اولور ومسرتندن صیریتوب طورر. اسرارك تولیـد ایلدیکی سکر نه‌آفیونه بکزر نه‌ده کثوله. اسرار « ایکنه دلیکندن هندستانی وحتی جهانی سیر ایتدیرر ».

هندده ، عجمستانده ، آفریقاده ، فاسده ، امید برونده قنب هندیدن مستحصل رچنه ونبات مذکورك چیچکلنمش

**(46)**

kımmeleri, haşîş pek eski zamândan beri ma‘lûm olup memâlik-i mezkûrede meşrûbât-ı küûliye makâmında isti‘mâl olunuyor.

Esrârın vücûda bâ-husûs dimâğa te’sîri daha vahîm ve daha şedîddir. Esrârkeşlerin yüzleri sapsarı toprak renginde, vücûdları gâyet za‘îfdir.

Az mikdârda haşîş münebbih-i bâh gibi te’sîr ederse de kesret ve devâm-ı isti‘mâlinde müsekkin olup şarâb ile hiçbir münâsebeti olmayan bir hader-i sürûrâneyi da‘vet eder. Haşîşin taht-ı te’sîrinde eşyâ uzak bir mesâfede ve en karîb mesâfeler ebedî ve gayr-ı mütenâhî görünür. Esrârkeş bir kere esrârını tütdürdü mü yakındaki şeyleri uzakda görüyor, olmayan şeyleri görmeğe başlıyor. Bunların kimi başı dolâb olup içinden eşyâ çıkardıklarını, kimi yangın kulesinden düşmüş ayakları yere basamadığını hisseyler, kimi vücûdu lokomotif olmuş bî-karâr hareketde, kiminin ayağına büyük bir yılan sarılmış telâş içinde, kimi bir deve katarının eşeğinden i‘tibâren havâya su‘ûdunu görmekle son devenin ayaklarına yapışarak su‘ûda mümâna‘ata çalışmakda, bir takımı da

قـه‌لری ، حشیش پك اسكی زماندنبری معلوم اولوب ممالك مذكوره‌ده مشروبات كئولیه مقـامنده استعمـال اولنیور .

اسرارك وجوده وباخصوص دماغه تأثیری دهـا وخیم‌ودها شدیددر . اسرارکشلرك یوزلری صاب صاری طوپراق رنكنده وجودلری غایت ضعیفدر .

از مقـدارده حشیش منبـه باه كبی تأثیر ایدرسـه‌ده كثرت ودوام استعمـالنده مسكن اولوب شراب ایله هیچ برمنـاسبتی اولمیان بر «خدر»سرور انه‌یی دعوت ایدر . حشیشك تحت تأثیرنده اشیا اوزاق بر مسافه‌ده والتقریب مسافه‌لر ابدی وغیرمتناهی كورینور . اسرار كش بر كره اسراربنی توتدیردیمی ، یقینده‌كی شیلری اوزاقده كوریور ، اولمیان شیلری كورمكه باشلیور . بونلرك كیمی باشی طولاب اولوب ایچندن اشیا چیقاردقلرینی ، كیمی یانغین قوله سندن دوشمش ایاقلری یره باصه‌مدیغنی حس ایلر ، كیمی وجودی لوقوموتیف اولمش بی‌قرار حركتده ، كیمینك آیاغنه بیوك بریلان صاریلش تلاش ایچنده ، كیمی بر دوه قطـارینك اشكندن اعتباراً هوایه صعودینی كورمكله صوك دوه‌نك آیاقلرینه یاپیشه‌رق صعوده ممانعته چالیشمقده ، بر طاقی‌ده

**(47)**

havâda meleklerle uçmakda, denizde perilerle yüzmekdedir. İnsân böyle bir hâlde çıldırmaz da ne olur? Hulâsa esrâr ismiyle mutâbık olarak esrâr-ı tabî‘atı keşfetdirir!

Bu afyon ve esrâr bahsine hitâm vermezden evvel takrîben iki buçuk asrı mukaddem afyon ve berşin mazarratı hakkında merhûm Kâtib Çelebi tarafından yazılmış olan efkâr-ı hakîmâneyi nakil ve ilâve eylerim:

“Kelâm-ı Hak ve kavl-i efdal budur ki insâna hâline evfak ve şânına elyak olan asıl hilkat üzere kalıp fıtrat-ı selîmiyeyi tagyîr eylememek gerek.

Afyon ve berş vesâir mükeyyifât müdâvât kabîlinden olup bir illet ü maraz isti‘mâlini îcâb etmedikçe gıdâdan devâya udûl eylemeyeler. İktizâ etdiği takdîrde dahi gıdâ ile mu‘âlece takdîm olunup evvel emirden devâya mübâdere kânûn-ı ilâca muvâfık değildir. Kanda kaldığı îcâb ve iktizâ eder bir hâl yoğiken mücerred “keyfi vardır” diye bu makûle şeylerle üns ü ülfet olunup birkaç kere tenâvülle tabî‘ata âdet kılına, sonra ferâğ mümkün olmaya.

Âhir ömre dek kederi çekilip sinn ü sâl ziyâde

هواده ملکارله اوچقده ، دکزده پریلرله یوزمکده‌در.
انسان بویله بر حالده چلدیرمزده نه اولور؟ خلاصه اسرار
اسمیله مطابق اوله‌رق اسرار طبیعتی کشف ایندیرر !!

بو آفیون و اسرار بحثنه ختام ویرمزدن اول
تقریباً ایکی بچق عصر مقدم آفیون و بر شك مضرتی
حقنده مرحوم کاتب چلبی طرفندن یازیلش اولان
افکار حکیمانه‌یی نقل وعلاوه ایلرم:

« کلام حق وقول افضل بودرکه انسانه حالنه
اوفق وشانه الیق اولان اصل خلقت اوزره قالوب
فطرت سلیمه‌یی تغییر ایتمك کرك.

« آفیون وبرش وسائر مکیفات مداوات قبیلندن
اولوب برعلت ومرض استعمالنی ایجاب ایتمدکچه غدادن
دوایه عدول ایتمیه‌لر. اقتضا ایتدوکی تقدیرده دخی غدا
ایله معالجه تقدیم اولنوب اول امردن دوایه مبادره
قانون علاجه موافق دکلدر. قانده قالدیکه ایجاب واقتضا
ایدر بر حال یوغیکن مجرد کیفی واردر دیو بو مقوله
شیلرله انس و الفت اولنوب بر قاچ کره تناوله طبیعته
عادت قیلنه صکره فراغ ممکن اولمیه.

« اخر عمره دك کدری چکلوب سن وسال زیاده

**(48)**

oldukça bükülüp hey'et ve kıyâfet büsbütün şeklinden çıka. Keyif yetişdikçe bir anda geri geçip kuvâ ve havâs kesilip vukûf ve şu'ûr gide. Ne ölü ne diri ne uyur ne uyanık müzebzeb ola. Hüsn-i ihtiyârıyla bu makâma erenler kendüye azîm gadr etdiğinde şübhe mi vardır? Bundan sonra eğer müyesser olup bir tarîkle kesilebilirse azîm fırsat ve ganîmetdir. Fevt eylememek gerek. Eğer müyesser olmazsa def'aten kesmek mühlikdir".

اولدقجه بوكلوب هيئت وقيافت بسبتون شكاندن چيقه ٠ كيف يتشدكجه برآنده كيروكچوب قوا وحواس كسيلوب وقوف وشعور كيده ٠ نه اولى نه دبرى نه اويور نه اويانق مذبذب اوله ٠ حسن اختياريله بومقامه ايرنلر كندويه عظيم غدر ايتدوكنده شبهه‌مى واردر ٠ بوندن صكره اكر ميسر اولوب برطريقله كسيله بيلورسه عظيم فرصت وغنيمتدر فوت ايتامك كرك اكر ميسر اولمازسه دفعةً كسمك مهلكدر »

**(49)**

## Kahve

Hepimizin tanımakda olduğumuz kahve dâneleri kahve ağacı meyvelerinin bir kısmıdır. Kahve ağacı dâimâ yeşil durmakda ve bir ehrâm manzarasında, dört-beş metre irtifa‘ında, çiçekleri küme küme olup yâsemin râyihasını andırır. Kahve meyvesi, kuş kirazı büyüklüğünde olan yeşil, ba‘dehû kırmızı, daha sonraları siyâhça ve kuruduğu hâlde taflân tohumları büyüklüğündedir. Kahve meyveleri kiraza benzerse de râyiha ve lezzeti ondan hoşdur. Meyvesinde iki “müsekkin” vardır ki her birinde birer kahve dânesi olup bunlar gibi bir mâdde ile muhâtdır.

## Târîhe Bir Nazar

Menşe’i ve vatan-ı aslîsi Habeşistan husûsuyla Kaffa tarafları olup buradan Mısır-ı Ulyâ'ya, Arabistan'a geçdiği ve “kahve” ismi Kaffa'dan geldiği iddi‘â olunur.

Kahve isti‘mâli tulû‘-ı nûr-ı Muhammedîden sonra ta‘ammüm eylemişdir.

Kahvenin Arabistan'da en ziyâde zer‘ olunduğu mahal

## قهوه

همزك طانجقده اولدیغمز قهوه دانه‌لری قهوه آغاجی میوه‌لرینك بر قسمیدر. قهوه آغاجی دائما یشیل طورمقده وبر اهرام منظره‌سنده، درت بش متره ارتفاعنده، چیچکلری کومه کومه اولوب یاسمین رایحه‌سنی اکدیرر. قهوه میوه‌سی قوش کرازی بیوکلکنده اولا یشیل بعده قرمزی دها صکره‌لری سیاهجه وقورودیغی حالده طفلان تخملری بیوکلنده‌در. قهوه میوه‌لری کرازه بکزرسه‌ده رایحه ولذتی آندن خوشدر. میوه‌سنده ایکی «مسکن» واردرکه هر برنده برر قهوه دانه‌سی اولوب بونلر کبی بر ماده ایله محاطدر.

تاریخه بر نظر. ـ منشائی ووطن اصلیسی حبشستان خصوصیله «قافا» طرفلری اولوب بورادن مصر علیایه، عربستانه کچدیکی و «قهوه» اسمی «قافا» دن کلدیکی ادعا اولنیور.

قهوه استعمالی طلوع نور محمدیدن صکره تعمم ایلشدر. قهوه‌نك عربستانده الك زیاده زرع اولندیغی محل

**(50)**

kıt‘a-i vesî‘a-i Yemen'dir. Kahve zirâ‘atı bu mahalde pek ilerlemiş olup bu toprağın yetişdirmekde olduğu kahve başka taraflarda husûle gelememekdedir.

Kahve Avrupa'ya naklolunmadan mukaddem ahâlî-i Şarkiye meyânında şürb olunmakda idi. Değil Avrupa'ya hattâ merkez-i Hilâfet olan İstanbul'a gelmezden mukaddem Yemen ahâlîsinden bazısı kahve meyvesini dövüp yemekde ve bazısı da kahve dânelerini kavurup suyunu içmekde idiler.

Böylece kahve Yemen'de kullanılmakda olduğu hâlde daha başka bir yere naklolunmamış idi.

Kurbiyet münâsebetiyle Arabistan'dan Mısır'a gelen kahve Sultân Selim'in muvaffakiyâtını müte‘âkib İstanbul'a naklolunmuş ve Kanunî Sultân Süleyman'ın ahd-i hümayûnlarında 950'de [1543/1544] Hakîm ve Şemsi nâmında iki zât kahve ile İstanbul'a gelmişler ve Tahtakale kurbunda birbirine muhâzî iki kahvehâne küşâd etmişler ve bu cihetle kahve nâmı yalnız hüccâc-ı zevi'l-ihtirâm lisânından işidilirken bu sırada ötede beride içilmeğe başlamış idi.

Bu zamânda ahâlînin ekserîsi kahvehânelere devâma

قطعهٔ وسيعهٔ يمندر. قهوه زراعتی بو محلده پك ايلرولمش اولوب بو طوپراغك يتيشديرمكده اولديغی قهوه بشقه طرفلرده حصوله كلهمامكده‌در.

قهوه اوروپايه نقل اولنمه‌دن مقدم اهالیٔ شرقيه ميانده شرب اولنمقده ايدی. دكل اوروپايه حتی مركز خلافت اولان استانبوله كلمزدن مقدم يمن اهاليسندن بعضيسی قهوه ميوه‌سنی دوكوب يمكده و بعضيسی ده قهوه دانه‌لرينی قاووروب صوينی ايچمكده ايديلر.

بويله‌جه قهوه يمنده قوللانيلمقده اولديغی حالده دها بشقه بر يره نقل اولنمامشيدی.

قريبت مناسبتيله عربستاندن مصره كلن قهوه سلطانی سليمك موفقياتنی متعاقب استانبوله نقل اولنمش وقانونی سلطان سليمانك عهد همايونلرنده (٩٥٠) ده (حكيم وشمسی) نامنده ايكی ذات قهوه ايله استانبوله كلمشلر و (تحت القلعه) قريندهٔ بر برينه محاذی ايكی قهوه خانه كشاد ايتمشلر وبو جهتله قهوه نامی يالكز حجاج ذوی الاحترام لساندن ايشيديلوركن بو صره‌ده اوته‌ده بروده ايچيلمكه باشلامشيدی.

بو زمانده اهالينك اكثريسی قهوه خانه‌لره دوامه

**(51)**

başladıklarından bazı zürefâ li-ecli't-tezyîf şu beyti söylemişlerdir:

*Ale's-sabâh ki mürgân bâb ü dâne devend*
*Müberrişân-ı zarîfân be-kahvehâne-i revend**

Kahvenin İstanbul'a vürûdu zamânında idi ki birkaç seneden beri bu bâbda gösterilen ihmâl eseri olarak sevâhil-i bahr mekîdelerle ma‘mûr ve bu cihetle kulûb-ı harâbâtiyân pür-sürûr idi. İşte bu zamânda devâir-i habîse olan mahâll-i mezkûra sed ve mey külliyen men‘ olunmuş idi. Bu hengâmda Şâ‘ir Sânî beyt-i âtîyi rişte-i nazma çekmişdir:

*Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey*
*Kıldın esîr-i kahve bizi hey zamâne hey!***

İstanbul'a girmiş olan kahvenin hurmetine Ebussuud Efendi fetvâ vermekle berâber rivâyete göre kahve ile mahmûl gemileri deldirip denize gark etdirmişdir. Lâkin menhiyâtın hiç te’sîri görülemeyerek her tarafda kahvehâneler açılmış ve herkes devâm ile keyiflerini çatmakda ve bir fincân kahve için cânlarını dişlerine almakda bulunmuş idi. Ebussuud Efendi'den sonra gelen müftüler kahvenin halline fetvâ

* “Kuşların su ve tane için koşuşturdukları sabah vakti
Afyon içen zarif kimseler de kahvehaneye gider”.

** “Küpler kırık, kadehler boş, şaraptan eser yok
Hey zaman, bizi kahvenin esiri eyledin!”

باشلادقلرندن بعض ظرفا لاجل التزيف شو بيتى سويلشلردر :

« على الصباح كه مرغان باب ودانه دوند »
« مير شان ظريفان بقهوه خانه روند »

قهوه‌نك استانبوله ورودى زمانده ايدى كه برقاچ سنه‌دنبرو بوبابده كوستريلن اهمال اثرى اوله‌رق سواحل بحر مكيده‌لرله معمور وبو جهتله قلوب خرابانيان پر سرور ايدى . ايشته بوزمانده دوائر خيثه اولان محال مذكوره‌سدومى كلياً منع اولنمشيدى . بو هنكامده شاعر (ثانى) بيت آتى‌يى رشتهٔ نظمه چكمشدر :

« خمر شكسته جام تهى يوق وجودمى »
« قبلدك اسيرقهوه بزى هى زمانه هى »

استانبوله كيرمش اولان قهوه‌نك حرمتنه (ابوالسعود) افندى فتوا ويرمكله برابر روايته كوره قهوه ايله محمول كيلرى دلديروب دكزه غرق ايتديرمشدر . لكن منهيانك هيچ تأثيرى كوريله‌ميه‌رك هرطرفده قهوه خانه‌لر آچيلمش وهركس دوام ايله كيفلرينى چاتمقده وبر قنجان قهوه ايچون جانلرينى دىشلرينه آلمقده بولنمش ايدى . ابوالسعود افنديدن صكره كان مفتيلر قهوه‌نك حلنه فتوا

**(52)**

vermeleriyle artık kahvehâneler çoğalmış ve her köşe başlarında açılmış, ahâlî ise kesâlet ü betâet-i tâmmede kalarak sabâhdan ilâ mâşâallah akşâma kadar bu miskînhânelerden çıkmamakda bulunmuşlar idi.

1043'de [1633] Sultân Murad-ı Râbi‘ kahvehâneleri kâmilen tahrîb ederek mahallerinde “bekâr odaları” binâ etdirmişlerdir. Bu bâbdaki irâdeleri “Memâlik-i Mahrûse'de vâki‘ kahvehâneler bozulup min ba‘d açılmaya”dan ibâret idi. Kahramânlığı kadar dîndâr ve dîndârlığı kadar hakîm ve müdebbir olan Sultân Murad-ı Râbi‘'in kahvehâneler hakkında bu kadar şiddet göstermeleri, o zamân hemen her köşe başında fasl u gıybet, şerr u mefsedet mahalli olan kahvehâneler açılarak meddâhlar ve hattâ çengiler tedârik olunmasıyla herkes işi gücü bırakarak bir hâl-i kesâlet ü betâetde kalmış olmasından başka bir şeye atfolunamaz.

Bu memnû‘iyet İstanbul'da 1067 [1657] târihine kadar sürmüşdür. Lâkin daha sonraları her yerde kahvehâneler açılmağa başlamışdır.

Kahvenin memâlik-i Şarkiyeden sonra Avrupa'ya intişâr

ويرملريله آرتق قهوه خانه‌لر چوغالمش وهركوشه باشلرنده آچيلمش، اهالى ايسه كسالت وبطائت تامه‌ده قاله‌رق صباحدن الى ماشاالله آقشامه‌قدر بومسكينخانه‌لردن چيقمامقده بولنمشلر ايدى.

(١٠٤٣) ده سلطان مراد رابع قهوه خانه‌لرى كاملا تخريب ايده‌رك محللرنده «بكاراوطه‌لرى» بنا ايتديرمشلردر. بويايده‌كى اراده‌لرى: «ممالك محروسه‌ده واقع قهوه خانه‌لر بوزيلوب من‌بعد آچيلميه» دن عبارت ايدى. قهرمانلغى‌قدر ديندار وديندارلغى‌قدر حكيم ومدبر اولان سلطان مراد رابعك قهوه‌خانه‌لر حقنده بوقدر شدت كوستر‌ملرى، اوزمان همان هركوشه باشنده فصل وغيبت، شر ومفسدت محلى اولان قهوه خانه‌لر آچيله‌رق مداخلر وحتى چنكيلر تدارك اولنمسيله هركس ايشى كوچى براقه‌رق برحال كسالت وبطائتده قالمش اولمسندن بشقه برشيئه عطف اولنه‌مز.

بو ممنوعيت استانبولده (١٠٦٧) تاريخنه قدر سورمشدر. لكن دها صكره‌لرى هريرده قهوه خانه‌لر آچيلغه باشلامشدر.

قهوه‌نك ممالك شرقيه‌دن صكره اوروپايه انتشار

**(53)**

eylediği muhakkakdır. On altıncı asr-ı Mîlâdîde kahve Kahire sokaklarında satılmakda, lâkin diğer cihetden menhiyâtdan addolunduğundan içenler tâziyâne-i te'dîb altına atılmakda idi. Bu zamânda değil çarşıda hattâ evde bile içmek memnû' idi. Bilâhare memnû'iyet-i şedîde ile berâber kahve hayliden hayli intişâr ve isti'mâli ta'ammüm eylemiş ve bu sebebden alenî olarak satılmağa başlamış idi. Yirmi beş sene içinde Kahire'de 2.000 kahvehâne açılmış idi.

Rivâyete nazaran on beşinci asr-ı Mîlâdîde kahve Acemistan'da içilmeğe başlamış ve buradan sâir mahallere geçmişdir.

1645'de kahve İtalya'da kullanılmağa başlanmış ve 1674'de İspanya'ya, Portekiz'e, İngiltere'ye, İsveç'e naklolunmuşdur.

1669'da Fransa'da sefîrimiz Süleyman Ağa Paris'den hareketinden mukaddem bazı zevât-ı mu'tebereyi da'vet ve kendilerine takdîm-i kahve ile vazîfe-i mihmân-nüvâzîye ri'âyet eylemişdir ki, mûmâileyhin hareketinden sonra kahve zevât-ı mu'tebere arasında moda olmuşdur. Fransa'da On Dördüncü

ايلديكى محققـدر. اون آلتنجى عصر ميـلاديده قهوه قاهره سوقاقلرنده صاتيلقده، لكن ديكر جهتدن منهياتدن عد اولنديغندن ايچنلر تازيانهٔ تأديب آلتنه آتيلقده ايدى. بوزمانده دكل چارشوده‌حتى اوده‌يله ايچمك ممنوع‌ايدى. بالاخره ممنوعيت شـديده‌ايله برابر قهوه خيليدن خيلى انتشار واستعمالى تعمم ايلمش وبو سـببدن علنى اوله‌رق صاتمغه باشلامش ايدى. يكرمى بش سنه ايچنده قاهره‌ده ٢,٠٠٠ قهوه‌خانه آچلمش ايدى.

رواىـه نظراً اون‌بشنجى عصر ميلاديده قهوه عجمسـتانده ايچلمكه باشـلامش وبورادن سـائر محالره كچمشدر.

(١٦٤٥) ده قهوه ايتاليادە قوللانيلغه باشلانمش و (١٦٧٤) ده اسـپانيايه، پورتكيزه، انكلتره‌يه، اسوچه نقل اولنمشدر.

(١٦٦٩) ده فرانسـه‌ده سـفيرمز (سليمان اغا) پارسـدن حركتندن مقدم بعض ذوات معتبره‌يى دعوت وكنديلرينه تقديم قهوه‌ايله وظيفهٔ مهمان نوازى‌يه رعايت ايلمشـدركه مومى اليهك حركتندن صكره قهوه ذوات معتبره آراسنده موده اولمشدر. فرانسه‌ده (اون‌دردنجى

**(54)**

Louis ilk defa fincân ile kahve içmiş ve Paris'de en ibtidâ Pascal nâmında bir Ermeni bir kahvehâne açmışdır.

## Kahve Gıdâ mıdır?

Bu suâle i‘tâ-yı cevâb-ı sevâbdan mukaddem en mükemmel ağdiyenin bir tarafdan yumurtanın akı (albümin/zülâl), etin fibrini/lifini, ekmeğin gluteni, bakla ve fasulyenin legumini gibi ensice-i bedeniyenin teşekkül ve teceddüdüne hâdim “ağdiye-i azotiye” anâsırı, diğer cihetden nişastalar, yağlar, şekerler gibi vücûdun harâretini muhâfazaya muktezî ağdiye-i teneffüsiye mevâddı hâvî olması lâzım olduğunu zikredelim. Şu iki takım mevâddı hâvî olan ağdiye mükemmeldir, hayâtı idâmeye kâfidir. Yumurta, süd vesâire gibi. Et‘ime-i sâire yalnız bir takım mevâddı hâvîdir.

Ma‘lûmât-ı sâbıka kahveye tatbîk olunacak olsa aceb kahve hangi takımdan olur? Bu suâle cevâb vermezden evvel kahvede neler olduğunu bilmeliyiz.

لوئی ) ایلك دفعه قنجان ایله قهوه ایچمش وپارسده الك ابتدا ( پاسقال ) نامنده بر ارمنی برقهوه خانه آچمشدر .

## قهوه غدامیدر؟

بوسؤاله اعطای جواب صوابدن مقدم الك مكمل اغدیه‌نك برطرفدن یمورطه‌نك آقی ( آلبومین ـ زلال ) ، انك ( فیرینی ـ لیفینی ) ، اكمكك ( غلوتنی ) ، بقله وفاصولیه‌نك ( له‌كومین ) ی كبی انسجهٔ بدنیه‌نك تشكل وتجددینه خادم « اغدیهٔ آزوتیه » عناصری ، دیكر جهتدن نشاسته‌لر ، یاغلر ، شكرلر كبی وجودك حرارتنی محافظه‌یه مقتضی « اغدیهٔ تنفسیه » موادی حاوی اولمسی لازم اولدیغنی ذكر ایدملم . شو ایكی طاقم موادی حاوی اولان اغدیه مكملدر ، حیاتی ادامه‌یه كافیدر . یمورطه ، سود وسائره كبی . اطعمهٔ سائره یالكز برطاقم موادی حاویدر .

معلومات سابقه قهوه‌یه تطبیق اولنه‌جق اولسه عجب قهوه‌هانكی طاقدن اولور؟ بوسؤاله جواب ویرمزدن اول قهوه‌ده نه‌لر اولدیغنی بیلمالیز .

**(55)**

## Kahvede Ne Var?

Evvel emirde kahvenin kavrulmuşu ile kavrulmamışını yani çiğini tefrîk etmeli. Kavrulmamış kahvede nebâtât-ı sâirede bulunan mevâddan gayrı yüzde 2-5 mikdârında kahvein (caféine) nâmındaki mâdde-i müessire ile kahveiyet-i potasyum (caféate de potassium), hâmız-ı kahvetanik (acide cafâtannique), ecsâm-ı şahmiye, züyût-ı esâsiye vardır.

Kahve kavrulduğu zamân dâneler büyür ve şişer ve fakat hâvî oldukları su tebahhur etmesiyle sıkleti tenâkus eder ve evvelden bulunmayan bir unsur-ı mahsûs peydâ olur.

Râyiha harâretin te'sîriyle husûle gelir ki ismine kahveon (caféon) nâmı verilir.

Hulâsa, kavrulmuş kahve çiğinden şu cihetle ayrılır ki kavrulmuşunda kahvein daha az ve çiğin hâvî olmadığı kahveon vardır.

## قهوه‌ده نه‌وار؟

اول امرده قهوه‌نك قاورولمشی ایله قاورلمامشنی یعنی چیکنی تفریق ایتملی. قاورولمامش قهوه‌ده نباتات سائره‌ده بولنان موادّدن غیری یوزده (٢: ٥) مقدارنده « قهوه‌ئین Caféine » نامنده‌کی ماده‌ٔ مؤثره‌ایله « قهوه‌ئیت پوتاسیوم Caféate de potassium » ، « حامض قهوه تانیق Acide Cafétannique » ، اجسام شحمیه، زیوت اساسیه واردر.

قهوه قاورولدیغی زمان دانه‌لر پیور وشیشر وفقط حاوی اولدقلری صو تبخر ایتمسیله ثقلتی تناقص ایدر واولدن بولنمیان برعنصر مخصوص پیدا اولور.

رایحه حرارتك تأثیریله حصوله کلیرکه اسمنه « قهوه‌ئون Caféone » نامی ویریلور.

خلاصه: قاورولمش قهوه چیکندن شو جهتله آیریلورکه قاورولمشنده (قهوه‌ئین) دها آز و چیکك حاوی اولمدیغی (قهوه‌ئون) واردر.

**(56)**

## Netîce

Kahve vücûda nâfi‘ tuzları (emlâh) ve bir de lezzet ve hazmı tenbîh ve teshîl eder mevâdd-ı ıtriyeyi hâvî olmağla berâber ağdiye-i teneffüsiyeden mevâdd-ı şahmiyeyi ve mevâdd-ı azotiyeden bazılarını câmi‘dir. Kimyâ bi't-tahlîl böylece isbât ediyor.

Yüz gram kahve bir litre su ile pişirilirse hâsıl olan menkû‘ 20 gram mevâdd-ı mugaddiyeyi hâvîdir.

## Kahve Pişirilmesi
## (Nak‘-ı Kahve)

Kahvenin pişirilmesinde, istihzârında esâslı dört cihet vardır:

Evvelâ, kahvenin intihâb-ı envâ‘ı

Sâniyen, kavrulması

## نتيجه

قهوه وجوده نافع طوزلری ( املاح ) وبرده لذت و هضمی تنبیه وتسهیل ایدر مواد عطریه‌یی حاوی اولمغله برابر اغذیهٔ تنفسیه‌دن مواد شحمیه‌یی ومواد آزوتیه‌دن بعضیلرینی جامعدر . کیمیا بالتحلیل بویله‌جه اثبات ایدیور .

( یوزغرام قهوه برلیتره صوایله پیشیریلورسه حاصل اولان منقوع (٢٠) غرام مواد مغذیه‌یی حاویدر . )

## قهوه پیشرلمسی

( نقع قهوه )

قهوه‌نك پیشرلمسنده ، استحضارنده اساسلی درت جهت واردر :

( اولا ) . قهوه‌نك انتخاب انواعی

( ثانیاً ) . — قاورولمسی

**(57)**

Sâlisen, dövülmesi

Râbi‘an, pişirilmesi

*1. Kahvenin intihâbı*na gelince; hangi kahve iyidir? Yemen kahvesi ve Muha kahvesi hepsine müreccah ise de bunların fart-ı kıymeti diğerlerine mürâca‘ata mecbûr ediyor. Bazıları Yemen kahvesiyle Zengibar vesâir yerlerden gelen kahveleri karışdırarak hem idâreli hem de nefîs bir mahlût yapıyorlar. Bizde kahvenin intihâb-ı nev‘ine hemen kimse ehemmiyet vermez. Zâten kavrulmuş ve dövülmüş olarak satılan kahvelerin ekserîsi iyi cinsden olmadığı gibi onları nohud dânesi ve arpa unu vesâire ile karışdırarak kavuruyorlar. Güya kahve içmekden maksad sıcak ve siyâh bir su, bir menkû‘, yok daha doğrusu bir matbûh içip âdeti yerine getirmekdir.

*2. Kahvenin kavrulması.* Tıb kahveyi çiğ yâhûd az kavrulmuş kullanır. Kahve içmek için dâneleri bir derece-i mu‘ayyenede âteşin taht-ı te’sîrinde bulundurmak lâzımdır ki işte bu ameliyâta “kavrulma” denir.

Kemâl-i dikkat ü ihtimâm ile kavrulduğu ve ateşde bir derece-i

( ثالثاً ) . — دوکولمسی

(رابعاً) . — پیشرلمسی

١ . قهونك انتخابنه کلنجه: هانکی قهوه ایودر؟ یمن قهوه‌سی ومخا قهوه‌سی هپسنه مرجح ایسه‌ده بونلرك فرط قیمتی دیکرلرینه مراجعته مجبور ایدیور. بعضیلری یمن قهوه‌سیله زنکبار وسائر یرلردن کلن قهوه‌لری قاریشدیره‌رق هم اداره‌لی هم‌ده نفیس برمخلوط یاپیورلر. بزده قهوه‌نك انتخاب نوعنه همان کیمسه اهمیت ویرمز. ذاتاً قاورولمش و دوکولمش اوله‌رق صاتیلان قهوه‌لرك اکثریسی ایوجنسدن اولمدیغی کبی آنلری نحود دانه‌سی و آرپه اونی وسائره ایله قاریشدیره‌رق قاوریورلر. کویا قهوه ایچمکدن مقصد صیجاق وسیاه برصو، برمنقوع، یوق دها طوغریسی برمطبوخ ایچوب عادتی یرینه کتور مکدر.

٢ . قهوه‌نك قاورولمسی. طب قهوه‌یی چیك یاخود آز قاورولمش قوللانور. قهوه ایچمك ایچون دانه‌لری بردرجهٔ معینه‌ده آتشك تحت تأثیرنده بولندرمق لازمدرکه ایشته بوعملیاته « قاورولمه » دینور.

کمال دقت واهتمام ایله قاورولدیغی وآتش‌ده بردرجهٔ

**(58)**

münâsibede bulunduğu hâlde kahve bir râyiha-i tayyibe kesb etmekle berâber dânelerinin hacmi ve mevâdd-ı sulbenin inhilâli ve havâss-ı mugaddiyesi tezâyüd eder.

Nasıl kavurmalıdır? En âdî usûl kahve dânelerini toprak bir tava içerisine koyup orada kavurmakdır. Lâkin her iki nihâyeti odun kömürü ile memlû bir mangalın kenârlarına dayadılmış bir "kahve dolâbı" ile kavurmak hepsine müreccahdır. Ortasından bir çubuk geçirilmiş bir üstüvâneden ibâret olup küçük bir manivela ile icrâ edilen hareket-i devriye kahve dânelerini dolâbın kızmış olan sathı, saçı ile temâsda bulundurur. Dolâbdan ziyâde duman çıktığı ve dâneler çatırdamağa ve esmerlenmeğe ve nefîs ve hoş bir râyiha neşretmeğe başladığı zamân "kavrulma" artık nihâyet bulmuş demekdir. Bu hâlde kahve dolâbdan çıkarılarak çabuk soğuyabilmek için ince bir tabaka şeklinde bir satıh üzerine yayılır.

Kahveyi daha bir sûret-i muntazamada kavurmak için "bruloire" isminde başka dürlü bir dolâb yapılmışdır ki bunda kahve dâneleri dolâbın cidârından az bir

مناسبه‌ده بولندیغی حالده قهوه بررایحهٔ طیبه کسب ایتمکله برابر دانه‌لرینك جمی و مواد صلبه‌نك انحلالی وخواص مغذیه‌سی تزاید ایدر .

نصل قاوورملدر ؟ الك عادی اصول قهوه دانه‌لرینی طوپراق برطاوه ایچروسنه قویوب اوراده قاوورمقدر . لکن هرایکی نهایتی اودون کوری ایله مملو برمنغالك کنارلرینه طیادیلش بر « قهوه طولابی » ایله قاوورمق هپسنه مرجحدر . اورته‌سندن برچبوق کچوریلش بر اسطوانه‌دن عبارت اولوب کچوك برمانوه‌له‌ایله اجرا ایدیلن حرکت دوریه قهوه دانه‌لرینی طولابك قیزمش اولان سطحی، صاچی ایله تماسده بولندیرر . طولابدن زیاده دومان چیقدیغی ودانه‌لر چاتیردامغه واسمرلنمکه ونفیس وخوش بررایحه نشر ایتمکه باشلادیغی زمان « قاورولمه » آرتق نهایت بولمش دیمکدر . بوحالده قهوه طولابدن چیقاریله‌رق چابوق صغویه بیلك ایچون اینجه برطبقه شکلنده برسطح اوزرینه یایلور .

قهوه‌یی دها برصورت منتظمه‌ده قاوورمق ایچون « برولوآر Bruloire » اسمنده بشقه درلو برطولاب یاپیلشدرکه بونده قهوه دانه‌لری طولابك جدارندن آز بر

**(59)**

mesâfede dâhilen mevzû‘ ma‘denden ince bir kafes üzerinde bulunur ve bu cihetle dolâbın kızgın cidârıyla hiç temâsda bulunmaksızın sıcak bir havâda daha muntazam sûretde ve daha mütesâviyen kavrulur.

Kahve dâneleri kavrulduğu zamân hacimleri bir sülüse karîb tezâyüd eder. İyi kavrulduğu hâlde bu ameliyât kahveden yüzde 15-20'den ziyâde vezn gayb etdirmez. Kahve dâneleri 200-250 dereceden ziyâde bir harâretin te’sîrinde bulundurulmamalıdır. Mütenevvi‘ ve mahlût kahveleri birden kavrulmamalıdır. Bunların her nev‘i başka başka derecelerde kavrulur.

Kahve ziyâde kavrulduğu zamân harîf bir ıtır peydâ etmekle berâber kahvenin asıl hoş olan râyihasından da büsbütün vâreste olur.

Kahve kavurmak gâyet mühim bir ameliyâtdır. Kahveden (kahvein) -yüzde 30 kısım azotu hâvî olan kalevîdir- başka mevâdd-ı şahmiyeyi, züyût-ı ıtriyeyi, emlâh-ı hadîdiye ve potasiyeyi hâvîdir.

Kahvenin kavrulması mevâdd-ı asliye-i mezkûrenin terkîb-i

مسافه‌ده داخلاً موضوع معدندن اینجه بر قفس اوزرنده بولنور وبوجهتله طولابك قیزغین جداریله هیچ تماسده بولنمقسزین صیچاق بر هواده دها منتظم صورتده ودها متساویاً قاورولور.

قهوه دانه‌لری قاورولدیغی زمان جملری برثلثه قریب تزاید ایدر. ایو قاورولدیغی حالده بوعملیات قهوه‌دن یوزده (١٥ : ٢٠) دن زیاده وزن غیب ایتدیرمز. قهوه دانه‌لری (٢٠٠ : ٢٥٠) درجه‌دن‌زیاده بر حرارتك تأثیرنده بولندیرلماملیدر. متنوع ومخلوط قهوه‌لری بردن قاوورماملیدر. بونلرك هر نوعی بشقه بشقه درجه‌لرده قاورولور.

قهوه زیاده قاورولدیغی زمان خریف بر عطر پیدا ایتمکله برابر قهوه‌نك اصل خوش اولان رایحه‌سندن‌ده بسبتون وارسته اولور.

قهوه قاوورمق غایت مهم بر عملیاتدر. قهوه (قهوه‌ئین) — یوزده ٣٠ قسم آزوتی حاوی اولان قلویدر ـ دن بشقه مواد شحمیه‌یی، زیوت عطریه‌یی، املاح حدیدیه وپوتاسیه‌یی حاویدر.

قهوه‌نك قاورولمسی مواد اصلیهٔ مذکوره‌نك ترکیب

**(60)**

kimyevîlerini tahvîl eder. Bir takımlarını tahlîl ve tahrîb, diğerlerini mezc ü terkîb ve derece-i harârete göre bir ıtır hâsıl yâhûd tagyîr eder. Kahve az kavrulursa kahvenin asıl lezzetini veren koku azalmış olur, çok kavrulursa koku hiç kalmaz.

3. Kavrulmuş olan kahvenin *toz hâline ifrâğı, dövülmesi, tahmîsi* lâzımdır.

Kahve ya ağaçdan bir dibekde dövülür ki epey bir müddet sonra bu nev‘ dibekler kahvenin zeyt-i ıtrîsiyle meşbû‘ olacağından pek makbûldürler yâhûd husûsuyla evlerde ve Avrupa'da yapdıkları gibi küçük değirmenlerde öğüdülür.

Dibekde dövülen kahve mi daha lezîzdir yoksa değirmende öğüdülen mi? Birçok şikem-perverân dibekde dövülen kahvenin daha lezîz olacağına müttefikdirler. Kavrulmuş husûsuyla toz kahve rutûbete gâyet müsta‘id olduğundan kapalı kaplarda güzelce muhâfaza olunmalıdır. En iyisi kahveyi hîn-i lüzûmunda öğütmek ve kullanmakdır. Zîrâ kahvenin ıtrı gâyet tayyâr olduğundan mevâdd-ı sâire-i zevi'r-revâyihin kurbiyeti ile tahavvül ve tagayyür eder. Ondan başka havânın te’sîr-i

كيميويلرينى تحـويل ايدر. بر طـاقلرينى تخليل و تخريب، ديكرلرينى مزج وتركيب ودرجهٔ حرارته كوره برعطر حاصل ياخود تغييرايدر. قهوه آز قاورولرسه قهوه‌نك اصل لذتنى ويرن قوقو آز المش اولور، چوق قاورولرسه قوقو هيچ قالماز.

٣ً. قاورولمش اولان قهوه‌نك توز حالنـه افراغى، دوكولمسى، تخميسى، لازمدر.

قهوه يا آغاجدن بر ديكده دوكيلوركه اپى بر مدت صكره بو نوع ديكلر قهوه‌نك زيت عطريسيله مشبوع اوله‌جغندن پك مقبولدرلر. ياخود خصـوصيله اوزده واوروپاده ياپدقلرى كبى كوچك دكرمنلرده اوكوديلور.

ديكده دوكيلن قهوه‌مى دها لذيذدر يوقسه دكرمنده اوكوديلنمى؟ برچوق شكرپروران ديكـده دوكيلن قهوه‌نك دها لذيذاوله‌جغنه متفقدرلر. قاورولمش خصوصيله توز قهوه رطوبته غايت مستعد اولديغندن قپالى قاپلرده كوزلجه محـافظه اولنمليدر. الك ايوسى قهـوه‌يى حين لزومنـده اوكوتمك وقوللانمقدر، زيرا قهوه‌نك عطرى غايت طيـار اولديغندن مواد سـائرهٔ ذوى‌الروايحك قربتى ايله تحول وتغير ايدر. آندن بشقه هوانك تأثير

**(61)**

kimyevîsi ile büsbütün tebeddül eyler. Ma‘lûmdur ki havâ bazı mevâdd-ı zevi'r-râyihayı tahmîz ederek râyihadan büsbütün mahrûm ecsâma tahvîl eder. Limon, bergamot, terementi, acı bâdem ıtırları gibi züyût-ı ıtriye havânın temâsında ecsâm-ı cedîdeye, reçineye, hâmızâta istihâle eder ve bu istihâleden mukaddem züyût-ı mezkûreyi tefrîk u temyîz eden revâyih gayb olur.

4. *Nak‘ (Haşlama)*. Değirmende öğüdülmüş yâhûd dibekde dövülmüş, tahmîs edilmiş kahve tozunu suyun te’sîrine bırakmalıdır ki bunda birçok usûller vardır.

Kahve tozunu su ile mi kaynatmalı yani bir matbûh mu yapmalı?

Soğuk suyu toz kahve ile temâsda bulundurmak kâfi midir, yani su kahvenin mevâdd-ı asliyesini halletmek üzere kahve tozunu soğuk suda bırakıp “ta‘tîn” mi etmeli? Usûl-i ta‘tîn 8-10 sâ‘ate muhtâcdır ki bu da isti‘mâl-i umûmîye gelemez.

Tabhın bir usûl-i müstahsen olup olmadığını anlamak

کیمیویسی ایله بسبتون تبدل ایلر. معلومدرکه هوا بعض مواد ذوی‌الرایحه‌یی تحمیض ایده‌رك رایحه‌دن بسبتون محروم اجسامه تحویل ایدر. لیمون، برغموت، ترمنتی آجی بادم عطرلری کبی زیوت عطریه هوانك تماسنده اجسام جدیده‌یه، رچنه‌یه، حامضاته استحاله ایدر وبو استحاله‌دن مقدم زیوت مذکوره‌یی تفریق وتمییز ایدن روایح غیب اولور.

٤. نقع. حاشلامه. دکرمنده اوکودیلش یاخود دیکده دوکیلش، تخمیس ایدلش قهوه توزینی صویك تأثیرینه براقلیدرکه بونده بر چوق اصوللر واردر.

قهوه توزینی صو ایله می قاینامالی یعنی بر مطبوخی یاپملی؟

صوغوق صویی توز قهوه ایله تماسده بولندیرمق کافیدر — یعنی صو قهوه‌نك مواد اصلیه‌سنی حل ایتمك اوزره قهوه‌توزینی صوغوق صوده براقوب «تعطین» می ایتملی؟

اصول تعطین ٨ : ١٠ ساعته محتاجدرکه بوده استعمال عمومی‌یه کله‌مز.

طبخك بر اصول مستحسن اولوب اولمدیغنی اکلامق

**(62)**

için kahvenin mâdde-i ıtriyesinin 50-55 derece-i harâretden sonra tagayyür edeceğini bilmek kâfidir. Eğer toz kahve 100 derece-i harârete vaz‘ olunacak olursa yani kahve uzun uzadıya kaynadılırsa ne olur? Bu hâlde ıtırdan ârî gâyet acı bir mâyi‘ istihsâl edilmiş olur.

Binâenâleyh menkû‘ en güzel usûl olmuş olur.

100-120 gram toz kahve üzerine bir litre mikdârında kaynar su dökülür. Kahvenin haşlandığı kabın ehemmiyeti yok değildir. Vatanımızda ekseriyâ toz kahve cezve içerisine konulup üzerine sıcak su haşlanır, kahve ve kabarıncaya kadar cezve ateşde bırakılır. Ateşde ziyâde bulundurulmadığı hâlde bu sûret ile mu‘attar kahve istihsâl olunabilirse de tozun kısm-ı küllîsi suda mu‘allak bulunduğundan bulanık ve koyu bir mâyi‘ olmağla berâber kahvenin birçoğu da telve sûretinde teressüb eder.

Avrupa'da tenekeden yâhûd daha iyisi porselenden süzgeçli kahvelikler kullanılmakdadır ki bunlarla gâyet bir berrâk ve râyihadâr kahve pişirilebilir. Çünki kahve ıtrın

ايچون قهوه‌نك ماده‌ٔ عطريه‌سنك ( ٥٠ : ٥٥ ) درجهٔ حرارتدن صكره تغير ايده‌جكنى بيلك كافيدر. اكر توز قهوه ١٠٠ درجهٔ حرارته وضع اولنه‌جق اولورسه يعنى قهوه اوزون اوزادى‌يه قاينادىلورسه نه اولور؟ بوحالده عطردن عارى غايت آجى بر مايع استحصال ايدلمش اولور.

بناء عليه : منفوع الكوزل اصول اولمش اولور.

١٠٠ : ١٢٠ غرام توز قهوه اوزرينه برليتره مقدارنده قاينار صو دوكيلور. قهوه‌نك حاشلانديغى قابك اهميتى يوق دكلدر. وطنمزده اكثريا توزقهوه جزوه ايچروسنه قونيلوب اوزرينه صيجاق صو حاشلانور قهوه و قبارنجه‌يه قدر جزوه آتشده براغيلور. آتشده زياده بولنديرلمديغى حالده بوصورت ايله معطر قهوه استحصال اولنه بيلورسه‌ده توزك قسم كليسى صوده معلق بولنديغندن بولانيق وقويو بر مايع اولمغله برابر قهوه‌نك برچوغى‌ده تلوه صورتنده ترسب ايدر

اوروپاده تكه‌دن ياخود دها ايوسى پورسلندن سوزكلى قهوه‌لكار قوللانيلقده‌درکه بونلرله غايت براق ورايحه‌دار قهوه پيشيريله بيلور. چونكه قهوه عطرك

**(63)**

husûlüne ve adem-i hurûcuna müsâ‘id bir sûretde kapalı bir kabda nak‘ edilir. Onun için bu yolda istihzâr olunan kahve gâyet râyihadârdır. Berrâklığı ise kabın gâyet küçük delikli süzgeci bulunmasından ve bu sebeble telvenin mürûruna mümâna‘at eylemesindendir.

## Kahve Fâidelidir.

İfrâta gidilmediği hâlde kahvenin fâidesi delâil-i mukni‘a ile müsbet iken bazı zevât ve hattâ etıbbâ mazarratı hakkında beyân-ı fikr ve tehzîz-i hâme ederler ki cidden teessüf olunur. Hele bir takımının kahvenin hurmetine kadar çıkışmaları cây-ı esefdir. Tütünün hurmetine, kerâhetine dâir söz söylenirse bir şey denilemez. Çünkü semm-i mezkûrun hiçbir vechile fâidesi olmayıp mazarratı muhakkak ve herkesçe musaddakdır.

Lâkin kahve ile öyle değil; mazarratı olmamağla berâber birçok fevâid ü menâfi‘i muhakkakdır. Hiçbir hıfz-ı sıhhat kitâbı

حصولنه وعدم خروجنه مساعد بر صورتده قپالی بر قابده نفع ایدیلور. آنك ایچون بو یولده استحضار اولنان قهوه غایت رایحه‌داردر، براقلغی ایسه قابك غایت کوچك دلیکلی سوز کچی بولنمسندن وبو سببله تلوه‌نك مرورینه ممانعت ایلمسندندر.

## قهوه فائده‌لیدر

افراطه کیدلدیکی حالده قهوه‌نك فائده‌سی دلائل مقنعه ایله مثبت ایکن بعض ذوات وحتی اطبا مضرتی حقنده بیان فکر وتهزیز خامه ایدرلرکه جداً تأسف اولنور. هله برطاقنك قهوه‌نك حرمتنه قدر چیقیشمه‌لری جای اسفدر. توتونك حرمتنه، کراهتنه دائر سوز سویلنورسه بر شی دینله‌مز، چونکه سم مذکورك هیچ بروجهله فائده‌سی اولمیوب مضرتی محقق وهر کسجه مصدقدر.

لکن قهوه اویله دکل: مضرتی اولمامغله برابر برچوق فوائد ومنافعی محققدر. هیچ برحفظ صحت کتابی

**(64)**

yokdur ki, sûret-i mu‘tedilede isti‘mâl olunduğu hâlde kahveyi tavsiye ve medh u senâ etmesin. Red ve takbîhe sezâ birçok şeyler dururken fâideli bir şeyin semme kadar çıkarılması büyük bir haksızlık olsa gerekdir.

---

Kahvenin yalnız tahlîli kuvve-i gıdâiyesi ehemmiyetden ârî bir meşrûb olmadığını isbâta kâfidir.

---

“Kahve ensicemizin yıpranmasını ta‘dîl ve yanmakda olan bir odun parçasının üzerine atılmış ve bu cihetle ihtirâkı tahfîf etmiş bulunan kül gibi vücûda te’sîr eder. Ma‘lûmdur ki vücûd dâimî sûretde bir kuvve-i tahallüliye ve terekkübiyenin taht-ı te’sîr ve nüfûzundadır. Vücûdumuzda olan her şey dâimâ teceddüd eder. Zîrâ yaşayan her şey dâimâ teceddüd eder. Zîrâ vücûd yıprandığından bilâ-ârâm teceddüd ve telâfî-i mâ-fât etmelidir”.

Doktor Riant

---

“Kahve ihtirâkâtı ta‘dîl etdiğinden gayr-ı kâfi bir sûretde beslenen zât kahve içtiği hâlde kuvvetini, sıhhatini muhâfaza

يوقدركه ، صورت معتدله‌ده استعمال اولنديغى حالده ، قهوه‌يى توصيه ومدح وثنا ايتمسون . رد وتقبيحه سزا برچوق شيلر طوررکن فائده‌لى برشيئك سمه‌قدر چيقارىلسى بيوك برحقسزلق اولسه كركدر .

---

قهوه‌نك يالكز تحليلى قوهٔ غذائيه‌سى اهميتدن عارى برمشروب اولمديغنى اثباته كافيدر .

---

قهوه انسجه‌مزك پيرانمسنى تعديل ويانمقده اولان بر اودون پارچه‌سنك اوزرينه آتيلمش وبوجهتله احتراقى تخفيف ايتمش بولنان كول كبى وجوده تأثيرايدر . معلومدركه وجود دائمى صورتده برقوهٔ تحليليه وتركيبه‌نك تحت تأثير ونفوذنده‌در : وجودمزده اولان هرشى دائما تجدد ايدر . زيرا يشايان هرشى دائما تجدد ايدر ، زيرا وجود پيراندىغندن بلاآرام تجدد وتلافىٔ مافات ايتمليدر .

دوقتور ريبان

---

قهوه احتراقاتى تعديل ايتديكندن غيركافى برصورتده بسلنن ذات قهوه ايچديكى حالده قوتنى ، صحتنى محافظه

**(65)**

edebilir. Yorulmakda ve ale'l-husûs nafakası gayr-ı kâfi olan zâta kahve gâyet nâfi‘dir”.

Raboteau

*
* *

“Kahvenin yavaş yavaş terakkî-i intişârıyla her yerde müskirâtın yerine kâim olmasını görmek ne kadar arzu olunacak şeydir!”

Riant

*
* *

“Memâlik-i hârrenin ekser yerlerinde ve ale'l-husûs Cezayir'de kahve üç nokta-i nazarda fâidelidir:

1. Az yiyecekle kuvâ-yı bedeni hıfz etmesi,

2. Kahve menkû‘u istihzârı için suyun kaynatdırılmasıyla mazarratdan sâlim bulunması. Çünkü şübheli ve muzır suların en güzel tasfiyesi kaynatmakdır.

3. Isıtmalı yerlerde kahvenin te’sîri birincisi içilecek suyu tasfiye, ikincisi bataklığın te’sîrâtına karşı idâre-i bedeniyeyi takviye eylemesidir”.

Bouchardat

*
* *

Kahve düşmanı bir tabîbe cevâb-ı sevâb:

ایده‌بیلور. یوریلقده وعلی الخصوص نفقه‌سی غیر کافی اولان ذاته قهوه غایت نافعدر.

— رابوتو

*
* *

قهوه‌نك یواش‌یواش ترقی، انتشاریله هر یرده مسکراتك یرینه قائم اولمسنی کورمك نه‌قدر آرزو اولنه‌جق شیدر!

— ریبان

*
* *

ممالك حاره‌نك اکثر یرلرنده وعلی الخصوص جزایرده قهوه اوج نقطهٔ نظرده فائده‌لیدر: (١) آزیه جکله قوای بدنی حفظ ایتمسی، (٢) قهوه منقوعی استحضاری ایچون صویك قاینادیرلمسیله مضرتدن سالم بولنمسی (چونکه شبهه‌لی ومضر صولرك الك کوزل تصفیه‌سی قاینامقدر)، (٣) ایصمه‌لی یرلرده قهوه‌نك تأثیری برنجیسی ایچیله‌جك صویی تصفیه، ایکنجیسی بطاقلغك تأثیراتنه قارشو ادارهٔ بدنیه‌یی تقویه ایلمسیدر.

— بوشاردا

*
* *

قهوه دشمنی برطبیبه جواب صواب:

**(66)**

"Kahvenin gâyet batî bir sem olduğunu i'tirâf etmeli. Zîrâ seksen seneden beri günde birçok fincân içdiğim hâlde sıhhatim yerindedir".

Fontenelle

*
* *

"Kahve gemicilere pek nâfi'dir. Onunla gemiciler manevralara, harâretin tebeddülât-ı âniyesine, harârete, bürûdet ve rutûbete mukâvemet eder. Kahve melâl ü kelâli, dâü's-sılayı (noztalji) def' eder. Kahve askerlere de pek münâsibdir. Asker ta'yînâtı meyânında kahve bulunmalıdır. Bütün hıfz-ı sıhhat kitâbları kahveyi medh u senâ etmişlerdir".

Doktor Fonsagrives

*
* *

Kahve hakkında:

*Rû-siyâhi ki nâm-ı o kahve*
*Mâni'u'n-nevm ve kâtı'u'ş-şehve**

beyti[ne] tesâdüf olunursa da meşâhîr-i etıbbâ diyorlar ki:

* "Kahve adındaki kara bir surat
Uykuyu kesip şehveti gideriyor".

قهوه‌نك غايت بطى برسم اولديغنى اعتراف ايتمك. زيرا سكسان سنه‌دنبرى كونده برچوق قنجان ايچديكم حالده صحتم يرنده‌در.

— فونته‌نل

*
* *

قهوه كمچيلره پك نافعدر. آنكله كمچيلر مانورالره، حرارتك تبدلات آنيه‌سنه، حرارته، برودت ورطوبته مقاومت ايدر. قهوه ملال وكلالى، داءالصله‌يى (نوزتالژى) دفع ايدر. قهوه عسكرلره‌ده پك مناسبدر. عسكر تعييناتى ميانده قهوه بولنمليدر. بتون حفظ صحت كتابلرى قهوه‌يى مدح وثنا ايتمشلردر.

— دوقتور فونساغريو

*
* *

قهوه حقنده:

« روسياهى كه نام اوقهوه »
« مانع النوم وقاطع الشهوه »

بيتى تصادف اولنورسه‌ده مشاهير اطبا ديورلركه:

**(67)**

"Kahve tam bir anâneti mucîb olacak kadar muzâdd-ı şehve değildir".

Trousseau

*
* *

"Bize kalırsa kahvenin bu te'sîri eşhâsa ve içilen mikdâra göre tahallüf eder ve her hâlde te'sîri muvakkatdir".

Bouchardat

*
* *

"Kavrulmuş bir kahve menkû'u içildiği hâlde uykunun gelmemesi kahveinden değil, belki harâret ile husûle gelen ıtırdan yani kahveondandır".

Raboteau

*
* *

"Münâsib bir derecede kavrulmuş ve güzelce dövülerek alınmış ve kapalı kaplarda saklanmış olan bir kahvenin menkû'u gâyet hoş ve latîf olmağla berâber mugaddî, mukavvî ve münebbihdir. Bir kahve menkû'unda te'sîrsiz olmayan üç şeyi nazar-ı dikkate almalı:

1. Kahvedeki mevâddı tahlîl eden su
2. Bu suyun derece-i harâreti
3. İlâve olunan şeker

« قهوه تام برعنانتی موجب اوله‌جق‌قدر ( مضاد شهوه ) دکلدر » . — تروسسو

*
* *

بزه قالورسه قهوه‌نك بو تأثیری اشخاصه و ایچیلن مقداره کوره تخلف ایدر . وهرحالده تأثیری موقتدر .

— بوشاردا

*
* *

قاورولمش برقهوه منقوعی ایچلدیکی حالده اویقونك کلمه‌سی ( قهوه‌ئین ) دن دکل بلکه حرارت‌ایله حصوله کلن عطردن یعنی ( قهوه ثون ) دندر .

— رابوتو

*
* *

مناسب بر درجه‌ده قاورولمش وکوزلجه دوکوله‌رك آلنمش وقپالی قاپلرده صاقلنمش اولان برقهونك منقوعی غایت خوش ولطیف اولمغله برابرمغدی، مقوی ومنبهدر . برقهوه منقوعنده تأثیرسز اولمیان اوچ شیئی نظر دقته آلمالی:

١ . قهوه‌ده‌کی موادی تحلیل ایدن‌صو

٢ . بوصویك درجهٔ حرارتی

٣ . علاوه اولنان شکر .

**(68)**

Su harâreti ile vücûda daha ziyâde bir harâret vererek kahvenin kuvve-i tenbîhiyesini tezyîd eder. Şeker hâzımdır, hazmı teshîl eyler".

Becquerel

*
* *

"Süd karışdırılırsa kahvenin kuvve-i gıdâiyesi ziyâdeleşir:

Yarı yarıya kahve ve südden ibâret bir litre südlü kahve et suyundan üç defa daha ziyâde mevâdd-ı azotiyeyi ve altı defa daha ziyâde mevâdd-ı salbeyi (etlerimizin, kemiklerimizin ensice ve a'zâmızın teceddüd ü telâfîsine hâdim) hâvîdir".

Paienne

*
* *

"Kahve ve ale'l-husûs südlü kahve pek çok kişilerde ifrâğât-ı batniyeyi teshîl eder. Sâ'atlerin intizâmı ile her gün bir yâhûd iki defa "amel" vaki' olması için kahvenin bu te'sîrinden istifâde olunur".

Bouchardat

*
* *

صو حرارتی ایله وجوده دهازیاده برحرارت ویره‌رك قهوه‌نك قوهٔ تنبیه‌سنی تزیدایدر. شکر هاضمدر، هضمی تسهیل ایلر.

— بکرل

*
* *

سود قاریشدیریلور سه قهونك قوهٔ غذائیه‌سی زیاده لشیر:

یاری یاری‌یه قهوه وسوددن عبارت بر لیتره‌سودلی قهوه ات صویندن اوچ‌دفعه دهازیاده مواد آزوتیه‌یی وآلتی دفعه دهازیاده مواد صلبه ( اتلرمزك، کیکلرمزك انسجه واعضامزك تجدد وتلافیسنه خادم ) یی حاویدر.

— پاین

*
* *

قهوه وعلی الخصوص سودلی قهوه پك چوق کشیلرده افراغات بطنیه‌یی تسهیل ایدر. ساعتلرك انتظامی ایله هرکون بر یاخود ایکی دفعه ( عمل ) واقع اولمسی ایچون قهوه‌نك بوتأثیرندن استفاده اولنور.

— بوشاردا

*
* *

**(69)**

"Bu son senelerde kahve isti'mâli o kadar ta'ammüm eylemişdir ki ona ağdiyemizin bir mütemmimi nazarıyla bakılabilir. Ahâlîden fakîr, zengin gibi kahve içer ve iyi de eder. Zîrâ bu meşrûb-ı mu'attar güç hazımlara mu'âvenet ve mesâ'î-i bedeniye ve meşâgıl-i zihniyeyi teshîl ve izdihâm olan yerlere bilâ-ârâm tasa'ud eden fenâ meyâsimâta karşı vücûdu hıfz u vikâye eyler. Salgın hastalıklar zamânında sabâhları ziyâdece kahve içilirse bir dereceye kadar emrâz-ı vahîmeden mahfûz bulunulur. İşte bu sebebdendir ki hükûmet (Fransa) seferde olan ordular için kahveyi kabûl eylemişdir".

Marc Cambolio

## Kahve Nasıl Te'sîr Eder?

Fenn-i tedâvî kitâblarından bir takımında kahve "münebbihât" sınıfında, bir takımında ise tegaddîyi ta'dîl eden edviye meyânında mezkûrdur.

Kavrulmuş kahvede başlıca şayân-ı zikr iki mâdde

بو صوك سنه‌لرده قهوه استعمالی اوقدر تعمم ایلشدرکه اکا اغدیه‌مزك بر متممی نظریله باقیله بیلور. اهالیدن فقیرزنکین کبی قهوه ایچر وایوده ایدر، زیرا بو مشروب معطر کوج هضمله معاونت ومساعی بدنیه ومشاغل ذهنیه‌یی تسهیل وازدحام اولان یرلره بلاآرام تصعدایدن فنا میاسماته قارشو وجودی حفظ ووقایه ایلر. صالغین خسته‌لقلر زمانده صباحلری زیاده‌جه قهوه ایچیلورسه بردرجه‌یه‌قدر امراض وخیمه‌دن محفوظ بولنیلور. ایشته بوسببدندرکه حکومت ( فرانسه ) سفرده اولان اردولر ایچون قهوه‌یی قبول ایلشدر.

— مارق قامبولیو

---

## قهوه نصل تأثیر ایدر؟

فن تداوی کتابلرندن بر طاقنده قهوه « منبهات » صنفنده، بر طاقنده‌ایسه تغدی‌یی تعدیل ایدن ادویه میانده مذکوردر.

قاورولمش قهوه‌ده باشلوجه شایان ذکر ایکی ماده

**(70)**

olduğunu yukarıda söylemiş idik. Bunlardan biri kahveindir ki darabân-ı kalbiyenin adedini ve ihtirâkât netîcesi olarak bevlde bulunan ve "cevher-i bevl / bevle / üre" nâmı verilen mâddeyi tenkîs eder.

Diğeri kahveondur ki ıtriyât-ı sâire gibi semdir. Kahve kavrulduğu zamân husûle gelerek kahvenin o güzel kokusunu veren işte bu ıtırdır. Kahvenin hâssa-i münebbihesini veren ve uykuyu gideren işte budur. Fil-hakîka Raboteau'nun dediği gibi uzun bir müddet kaynadılarak kahveonu hurûc etmiş kavrulmuş bir kahve menkû'unu içdikden sonra pek güzel uyunabilir. İşte bu sebebden kahvein ve çiğ kahve -ki kahveonu hâvî değildir- uykuya mâni' olmaz.

Kavrulmuş kahvenin vücûda te'sîri kahvein ve kahveon hakkında beyân eylediğimiz ahvâlden bir dereceye kadar istihrâc olunur.

Yemekden sonra içilen bir fincân kahve hazmı teshîl ve mi'dede bir sıcaklık peydâ ederek insâna bir hoşluk ve mesâ'î-i zihniyeye ziyâde bir kâbiliyet verir.

اولديغنى يوقاريده سويلشيدك . بونلردن برى ( قهوه‌ئين ) دركه ضربان قلبيه‌نك عـددينى و احتراقات نتيجه‌سى اوله‌رق بولده بولنـان و ( جوهر بول ـ بوله ـ اوره ) نامى ويريلن ماده‌يى تنقيص ايدر .

ديكرى ( قهوه ثون ) دركه عطريات سائره‌كبى سمدر . قهوه قاورولديغى زمان حصوله كله‌رك قهوه‌نك اوكوزل قوقوسنى ويرن ايشته‌بوعطردر . قهوه‌نك خاصهٔ منبهه‌سنى ويرن‌واويقويى كيده‌رن‌ايشته بودر . فى‌الحقيقه (رابوتو)نك ديديكى كبى اوزون بر مدت قاينادىله‌رق ( قهوه‌ثون ) ى خروج ايتمش قاورولمش برقهوه منقوعنى ايچدكدن‌صكره پك كوزل اويونه پيلور . ايشته بوسـببدن ( قهوه‌ئين ) وچيك‌قهوه ـ كه ( قهوه‌ثون ) ى حاوى دكلدر ـ اويقويه مانع اولمز .

قاورولمش قهوه‌نك وجوده تأثيرى قهوه‌ئين و قهوه ثون حقنده بيان ايلديكمز احوالدن بر درجه‌يه قدر استخراج اولنور .

يمكدن صكره ايچيلن بر فنجان قهوه هضمى تسهيل ومعده‌ده برصيجاقلق پيدا ايده‌رك انسـانه برخوشـلق ومساعىٔ ذهنيه‌يه زياده برقابليت ويرر .

**(71)**

Kahvenin te'sîriyle efkâr daha ziyâde tevessü' ederek uyuşmuş olan hisler yeniden intibâha gelir. Baş ağırlığı yerine bir hiffet, keder ve nevmîdî yerine bir meserret kâim olur. Aded-i nabzı ve mi'yâr-ı ihtirâkât olan üreyi tenkîs ve birçok zamân kuvâ-yı adaliyeyi aynı kuvvet ve şiddetde hıfz etmesiyle "edviye-i müdîre" vazîfesini îfâ eyler.

## Kahve Bazı Emrâzın Tedâvîsinde İyidir.

Hiss-i zevkin hissedâr-ı lezzet olduğu kahveden fenn-i tedâvî de istifâde eder. Kahvenin fâidesi görülen hastalıklardan birincisi âdî sıtmadır (hummâ-i mütekattı'a). Mora ahâlîsi güzel pişmiş bir kahve menkû'una limon sıkarak sıtmalılara veriyorlar. Filhakîka ziyâde mikdârda kahvein harekât-ı kalbiyeye betâet getirerek harâreti tenzîl eder. Lâkin kahvenin bu bâbda sulfatodan (kibritiyet-i kinin) pek aşağı olduğunu i'tirâf ederiz.

قهوه‌نك تأثیریله افکار دهازیاده توسع ایده‌رك اویوشمش اولان حسلر یکیدن انتباهه کلیر. باش آغرلغی یرینه برخفت، کدر و نومیدی یرینه برمسرت قائم اولور. عدد نبضی ومعیار احتراقات اولان (اوره) یی تنقیص وبرچوق زمان قوای عضلیه‌یی عین قوت وشدتده حفظ ایتمسیله «ادویهٔ مدیره» وظیفه سنی ایفا ایلر.

## قهوه بعض امراضك تداویسنده ایودر

حس ذوقك حصه‌دار لذت اولدیغی قهوه‌دن فن تداوی‌ده استفاده ایدر. قهوه‌نك فائده‌سی کوریلن خسته‌لقلردن برنجیسی عادی ایصتمه‌در (حماء متقطعه). موره اهالیسی کوزل پیشمش برقهوه منقوعنه لیمون صیقه‌رق ایصتمه‌لیلره ویریبورلر. فی الحقیقه زیاده مقدارده قهوه‌ئین حرکات قلبیه‌یه بطائت کتوره‌رك حرارتی تنزیل ایدر. لکن قهوه‌نك بوبابده سولفاتو (کبریتیت کنین) دن پك آشاغی اولدیغنی اعتراف ایدرز.

**(72)**

Bütün ve yarım baş ağrıları kahve isti‘mâli ile ekseriyâ geçer.

Yukarıda kahvenin bevle ve üre ve hâmız-ı bevleyi (asid ürik) tenkîs eylediğini söylemiş idik. Kahvenin bu hâssasından nıkrisin ve kum hastalığının tedâvîsinde istifâde olunur. Hemen her sâ‘at kahve içilen Türkiye'de ve Antil Adaları'nda vesâir yerlerde nıkris ve kum hastalığı işidilmemişdir.

*Lugât-ı Tıbb-ı Müsta‘mel*, Paul Labarthe

*
* *

“Ale'l-usûl yemeklerden sonra husûle gelen yâhûd asâbî zevâtda zuhûr eden baş ağrılarında kahvenin fâidesi ahâlî nezdinde de mücerrebdir”.

Trousseau

*
* *

“Kavrulmuş kahve menkû‘ hâlinde kullanılır. Usret-i hazmda “nü‘âs” ta‘bîr olunarak beyne'n-nevm ve'l-yakaza olan hâl-i marziyede, afyon ile tesemmümde, sarhoşluğun mûcib olduğu sebât-ı amîkada “dâ’-i bühr” nâmındaki dayyık-ı nefesde,

بشون ویاریم باش آغریلری قهوه استعمالی ایله اکثریا پکر.

یوقاریده قهوه‌نك «بوله و (اوره)» و «حامض بوله (آسیداوریك)» یی تنقیص ایلدیکنی سویلشیدك. قهوه‌نك بوخاصه‌سندن نقرسك وقوم خسته‌لغنك تداویسنده استفاده اولنور. همان هر ساعت قهوه ایچیلن ترکیاده و (آنتیل) اطه‌لرنده و سائر یرلرده نقرس وقوم خسته‌لغی ایشیدیلامشدر.

لغات طب مستعمل ـ پول لابارت

*
* *

علی‌الخصوص یمکلردن صکره حصوله کلن یاخود عصبی ذواتده ظهور ایدن باش آغریلرنده قهوه‌نك فائده‌سی اهالی نزدنده‌ده مجربدر.

— تروسو

*
* *

قاورولمش قهوه منقوع حانده قوللانیلور. عسرت هضمده، (نعاس) تعبیر اولنه‌رق بین‌النوم والیقظه اولان حال مرضیده، آفیون ایله تسممده، سرخوشلغك موجب اولدیغی سبات عمیقه‌ده، (داء بهر) نامنده‌کی ضیق نفسده،

**(73)**

boğmaca öksürüğünde ve'l-hâsıl boğulmuş fıtıklarda ve bağırsak burgulmasında kahve menkû'u pek münâsibdir. Kahve "takallusât-ı mi'âiye"yi yani bağırsakların solucana benzer harekâtını îkâz eylediğinden bu son hastalıklara iyidir".

*Lugât-ı Tıb*, Littré

*
* *

"Amonyakdan sonra sarhoşluğun ahvâli ve âsârını gidermek için en iyi vâsıta kahvedir".

Bouchardat

**Kahve Ne zamân Muzırdır?**

Kahvenin sûret-i mu'tedilede isti'mâlinde fâide var ise de kesret-i isti'mâlinde mazarrat muhakkakdır. İ'tiyâdın kahve üzerine de büyük te'sîri vardır. Kahveye bir kere alışıldı mı güç bırakılabilir. Terkinde de mazarrat vardır. Bu bâbda sudâ'-ı ihtikânî (cephalalgie congective) beyân olunabilir.

بوغمه‌جه اوكسوركنده و الحاصل بوغولمش فنقلرده وباغرصاق بورغولمسنده قهوه منقوعی‌يك مناسبدر. قهوه (تقلصات معائيه) يی يعنی باغرصاقلرك صوليجانه بكزر حركاتنی ايقاظ ايلديكندن بوصوك خسته‌لقلره ايودر.

لغات طب ـ ليتره

*
* *

آمونياقدن صكره سرخوشلغك احوال واثاريني كيدرمك ايچون الك ايو واسطه قهوه‌در.

— بوشاردا

---

## قهوه نه‌زمان مضردر؟

قهوه‌نك صورت معتدله‌ده استعمالنده فائده وارايسه‌ده كثرت استعمالنده مضرت محققدر. اعتيادك قهوه اوزرينه‌ده بيوك تأثيری واردر. قهوه‌يه بركره آليشيلديمی كوچ براقيله بيلور. ترككنده‌ده مضرت واردر. بوبابده (صداع احتقانی Cephalalgie congective) بيان اولنه بيلور.

**(74)**

"Kahvenin cümle-i asâbiyeyi tenbîh ü îkâz eylemesinden muharrirler, edîbler, şâ'irler, san'atkârlar kahveden ziyâde hoşlanırlar.

Kahve melekât-ı akliyeyi îkâz ederek mesâ'î-i zihniyeyi teshîl eder. Kahvenin te'sîriyle hâfıza-i kuvvet ve tahayyül şiddet bulur. Lâkin burada sû-i isti'mâle bir hatve vardır!"

Riant"

*
* *

Kahvenin kesret-i isti'mâli sehere ve vesvâs-ı sevdâvîye sebeb olur. İçildiği takdîrde şeker ile içile".

Kâtib Çelebi"

*
* *

"Hâlet-i ihtizârda,

Dostlarım! Müddet-i ömrümde içmiş olduğum 25.000 fincân kahvenin te'sîrinden ölüyorum".

Balzac

*
* *

"Ne kadar şâ'ir ve muharrirler bu ihtibâh-ı dâimî-i sun'înin kurbânı olmuşlardır".

Riant

*
* *

قهوه‌نك جمله‌ٔ عصبيه‌يى تنبيه وايقاظ ايلمسندن محررلر ادبلر، شاعرلر، صنعتكارلر قهوه‌دن زياده خوشلانورلر.

قهوه ملكات عقليه‌يى ايقاظ ايده‌رك مساعىٔ ذهنيه‌يى تسهيل ايدر. قهوه‌نك تأثيريله حافظه قوت و تخيل شدت بولور. لكن بوراده سؤ استعماله بر خطوه واردر!

— ريبان

*
* *

قهوه‌نك كثرت استعمالى سحره ووسواس سوداوى‌يه سبب اولور. ايچيلديكى تقديرده شكرايله ايچيله.

كاتب چلبى

*
* *

حالت احتضارده.

دوستلرم! مدت عمرمده ايچمش اولديغم (٢٥,٠٠٠) فنجان قهوه‌نك تأثيرندن اوليورم.

بالزاق

*
* *

نه‌قدر شاعر ومحررلر بوانتباه دائمىٔ صنعتنك قربانى اولمشلردر.

— ريبان

*
* *

**(75)**

"Kahve ziyâde mikdârda "hafakân-ı kalb"i mûcib olarak ifrât derecede isti'mâli i'tiyâd edilirse sıhhate pek fenâ te'sîr eder".

*Ansiklopedi*, Jule Trousseau

## Hâzır yâhûd Ânî Kahve

Kahve pişirmek hayli bir zamâna, cezve, kaşık vesâire gibi âlâtın ve ateşin vücûduna mütevakkıfdır ki bu da az bir külfet değildir.

Yolda, köyde ve ahvâl-i sâirede kahve pişirmek husûsunda olan bu külfet oldukça bir su'ûbet değil midir? Ondan başka kavrulmuş, öğüdülmüş yâhûd dövülmüş toz kahvenin kokusu pek kolaylıkla kaçarak "yelsir".

İşte ahvâl-i mezkûre nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınarak kahve pişirmek ameliyâtını daha sâdeleştirmek üzere birçok tecrübeler yapılmış ve mütekâsif muhtelif kahve suları istihzâr ve istihsâl olunmuşdur ki bunlardan mu'ayyen bir mikdâr bir fincân

قهوه زیاده مقدارده «خفقان قلب»ی موجب اولەرق افراط درجەده استعمالی اعتیاد ایدیلورسه صحته پك فنا تأثیر ایدر.

آنسیقلوپەدی ـ ژول تروسه

## حاضر یاخود آنی قهوه

قهوه پیشیرمك خیلی برزمانه، جزوه، قاشیق وسائره کبی آلاتك وآتشك وجودینه متوقفدرکه بوده آز برکلفت دکلدر.

یولده، کویده و احوال سائره ده قهوه پیشیرمك خصوصنده اولان بوکلفت اولدقچه برصعوبت دکلیدر؟ آندن بشقه قاورولمش، اوکودیلمش یاخود دوکیلمش توز قهوه‌نك قوقوسی پك قولایلقله قاچەرق «یلسیر».

ایشته احوال مذکوره نظر دقت واهمیته آلنەرق قهوه پیشیرمك عملیاتنی دها سادەلشدیرمك اوزره برچوق تجربەلر یاپلمش ومشکائف مختلف قهوه صولری استحضار واستحصال اولنمشدرکه بونلردن معین برمقدار برفنجان

**(76)**

kaynar suya dökülecek olursa âni bir sûretde bir kahve menkû‘u istihsâl olunur. Bu gibi müstahzarâtdan en basîti kahve şurûbudur.

Şurûbun terkîbi:

| | |
|---|---|
| Su | 1.000 gram |
| Şeker | 1.500 gram |
| Kahve | 120 gram |

İşte bu şurûbdan 30 gram bir fincân kaynar suya bi'l-ilâve güzel şekerli bir kahve menkû‘u istihzâr olunur.

Bu şurûbu nakil ve muhâfaza etmek kolaydır. Ondan başka böyle şurûb şeklinde kahvenin râyihası da gitmez.

## Netîce ve Hâtime

Kahve bir gıdâ hem de mükemmel bir gıdâdır. Ağdiye-i mükemmele bir tarafdan yumurtanın akı, etin fibrini, ekmeğin gluteni gibi ensiceyi tecdîde ve bu yolda telâfî-i mâ-fâta hizmet edecek anâsır-ı lâzımeyi (ağdiye-i musavvere, azotiye, şibh-i

قاينار صويه‌د وكيله‌جك اولورسه آنى برصورتده برقهوه منقوعى استحصال اولنور. بوكبى مستحضراتدن الك بسيطى قهوه شروبيدر.

شروبك تركيبى:

| | | |
|---|---|---|
| صو — | ١٠٠٠ | غرام |
| شكر — | ١٥٠٠ | — |
| قهوه — | ٠١٢٠ | — |

ايشته بوشروبدن اوتوز غرام برفنجان قاينارصويه بالعلاوه كوزل شكرلى برقهوه منقوعى استحضار اولنور. بوشروبى نقل ومحافظه ايتمك قولايدر. آندن بشقه بويله شروب شكلنده قهوه‌نك رايحه‌سى‌ده كيتز.

## نتيجه و خاتمه

قهوه بر غذا هم‌ده مكمل بر غذادر. اغذيهٔ مكمله برطرفدن يمورطه‌نك آقى، اتك فيربنى، اكمكك غلوتنى كبى انسجه‌يى تجديده وبويولده تلافئ مافاته خدمت ايده‌جك عناصر لازمه (اغذيهٔ مصوره، آزوتيه، شبه

**(77)**

zülâliye) diğer cihetden vücûdun harâretini hıfz u vikâye ve idâme eyleyecek mevâddı (ağdiye-i teneffüsiye, sükkeriye, şahmiye ve nişâiye) bir nisbet-i muvâfıkada hâvîdir.

Tahlîl-i kimyevî kahvenin iğtidâda gâyet mühim olan emlâhdan ve hazım ve lezzete fâide-bahşâ mevâdd-ı ıtriyeden başka oldukça bir mikdârda mevâdd-ı şahmiye ve ağdiye-i teneffüsiyeyi, mevâdd-ı azotiye yani ağdiye-i musavvereyi hâvî olduğunu meydân-ı alâniyete vaz‘ eylemişdir. Bu hâlde kahvenin, kuvve-i gıdâiyesi cihetinden şâyân-ı istihkâr bir meşrûb olmadığı anlaşılır ki nazariyât cihetinden olan bu isbât bi'l-amelde musaddak ve müeyyeddir.

Nafakasını bi-tamâmihâ tedârikden âciz olup ağdiye-i gayr-ı kâfiye ile imrâr-ı hayât eden ve ma‘amâfîh ziyâde bir fa‘âliyetde ve sa‘y ü amelde bulunan âdemlerin ta‘yînât-ı yevmiyelerine kahve zamm u ilâve olunacak olur ise kemâl-i sıhhat ve tendürüstîde bulundukları ve bulunacakları ma‘lûmdur.

Charleroi ve Anzin'de ma‘den ocaklarında işleyen amele kahve sâyesinde günde yalnız bir yemek ile pek güzel geçiniyorlar.

Seyyâhînin kâffesi bi'l-tecribe kahvenin kuvve-i gıdâiyesini bilirler.

زلالیه ) بی، دیکر جهتدن وجودك حرارتنی حفظ ووقایه وادامه ایلیه‌جك مواد ( اغذیهٔ تنفسیه ، سکریه شحمیه ونشائیه ) بی برنسبت موافقه‌ده حاویدر .

تحلیل کیمیوی قهوه‌نك اغتداده غایت مهم اولان املاحدن وهضم ولذته فائده‌بخشامواد عطریه‌دن بشقه اولدقچه بر مقدارده مواد شحمیه واغذیهٔ تنفسیه‌یی ، مواد آزوتیه یعنی اغذیهٔ مصوره‌یی حاوی اولدیغنی میدان علانیته وضع ایلشدر . بوحالده قهوه‌نك ، قوهٔ غذائیه‌سی جهتندن شایان استحقار بر مشروب اولمدیغی اکلاشیلورکه نظریات جهتندن اولان بو اثبات بالعمل‌ده مصدق ومؤیددر .

نفقه‌سنی تمامها تدارکدن عاجز اولوب اغذیهٔ غیر کافیه ایله امرار حیات ایدن ومع مافیه زیاده برفعالیتده وسعی وعملده بولنان آدملرك تعینات یومیه‌لرینه قهوه ضم وعلاوه اولنه‌جق اولورایسه کمال صحت وتندرستیده بولندقلری و بولنه‌جقلری معلومدر .

( شارله روا )و( آنزن ) ده‌معدن اوجاقلرنده ایشلین عمله قهوه سایه‌سنده کونده یالکز بریمك ایله پك کوزل چکینیورلر .

سیاحنیك کافه‌سی بالتجربه قهوه‌نك قوهٔ غذائیه‌سنی بیلورلر .

**(78)**

Gemici kahve gibi bir meşrûb-ı mugaddî sâyesinde manevraların meşakkatine, derece-i harâretin tebeddülât-ı âniyesine, harâret ve bürûdete mukâvemet eder.

Asker kahve sâyesinde uzun süren meşy ü harekete ve bürûdet ü rutûbete dayanır ve bu cihetle yorgunluğunu alır.

Kahvenin kelâl ü melâli ve dâü's-sılayı def‘ u izâle husûsunda te’sîri muhakkakdır ki bu da gemicide, askerde ne kadar gözedilecek bir cihetdir.

Memâlik-i ecnebiyede ta‘yînât-ı askeriye meyânına kahvenin idhâlinden görülen fâide ve menfa‘atden biri de gıdâ-i mezkûrun yavaş yavaş müskirât isti‘mâlini, sekre ibtilâyı, bekrîliği tenkîs eylemesidir. Bizde lehu'l-hamd bu cihetden istifâdeye ihtiyâc yokdur. Çünkü şerî‘at-ı garrâ-i Muhammediye zâten müskirâtı külliyen nehy ü tahrîm buyurarak sedd-i bâb-ı mesâvî eylediği gibi kânûn-ı askerîmizin de değil sekre ve hattâ bir katre bile isti‘mâl-i müskirâta müsâ‘adesi yokdur.

Kahvenin müskirâta, tütün ve afyon ve esrâr gibi mükeyyifâta rüchânında iştibâh yokdur. Kahvenin mükeyyifâtdan bu üçe rüchânında hiç kimse iştibâh etmez. Çünkü bunların

کمیجی قهوه کبی بر مشروب مغدی سایه‌سنده ماتورالرك مشقتنه ، درجهٔ حرارتك تبدلات آنیه‌سنه ، حرارت وبرودته مقاومت ایدر .

عسکر قهوه سایه‌سنده اوزون سورن مشی وحرکته وبرودت ورطوبته طیانیر وبو جهتله یورغونلغنی آلیر .

قهوه‌نك کلال وملالی وداء الصله‌یی دفع و ازاله خصوصنده تأثیری محققدرکه بوده کمیجیده ، عسکرده نه قدر کوزه‌دیله‌جك برجهتدر .

ممالك اجنبیه‌ده تعیینات عسکریه میانه قهوه‌نك ادخالندن کوریلن فائده ومنفعتدن بری‌ده غذاء مذکورك یواش یواش مسکرات استعمالنی ، سکره ابتلایی ، بکریلکی تنقیص ایلمسیدر . بزده له‌الحمد بو جهتدن استفاده یه احتیاج یوقدر ، چونکه شریعت غراء محمدیه ذاتاً مسکراتی کلیاً نهی و تحریم بیوره‌رق سدباب مساوی ایلدیکی کبی قانون عسکریمزك ده دکل سکره حتی بر قطره بیله استعمال مسکراته مساعده‌سی یوقدر .

قهوه‌نك مسکراته ، توتون و آفیون و اسرارکبی مکیفاته رجحانده اشتباه یوقدر . قهوه‌نك مکیفاتدن بو اوچه رجحانده هیچ کیمسه اشتباه ایتمز ، چونکه بونلرك

**(79)**

mazarrat ve mehâzîri meydândadır. Vücûd ve akıl mahv u harâb olur. Fakat kahvenin müskirâta fâik olduğu fikri bazıları tarafından muâhaze olunacak ise de bu bâbda her zamân îrâd-ı edille-i mukni‘aya hâzırız. Kahve mevâdd-ı azotiye ve karboniye ve ma‘deniyeyi hâvî mükemmel bir gıdâ ve ondan başka ihtirâkâtı tenkîs eylediğinden sarfiyât-ı bedeniyeyi idâre ve a‘zâ-i vücûdu takviye eder güzel bir devâdır.

Her sabâh sade bir fincân kahve içip ne ekmek ne yağ ne de kaymak yemeksizin öğleye kadar aç karnına duran zevât da mı göz önüne getirilmiyor?

Sâde ve âdetâ hiçden görülen bu ta‘âmın öğleye kadar yemeksiz durmağa müsâ‘id olduğu da mı düşünülmüyor? Sabâhleyin tesâdüfen kahve içilmeyip çorba içilecek olsa çabucacık acıkılması kahvenin mükemmel bir gıdâ olduğunu da mı fikre getirmez?

Kahve yorgunluğu giderir, kuvveti tezyîd, a‘zâyı takviye eyler. Lâkin şu şart ile: Kullanan zâtın mizâcında, sıhhatinde isti‘mâline karşı bir hâl olmasın yâhûd çok kullanılmasın.

مضرات ومحاذیری میداندەدر. وجودو عقل محوو خراب اولور، فقط قهوەنك مسکراتەفائق اولدیغی فکری بعضیلری طرفندن مؤاخذه اولنەجق ایسەده بوبابده هرزمان ایراد ادلهٔ مقنعەیه حاضرز. قهوەمواد آزوتیه و قاربونیه و معدنیەیی حاوی مکمل بر غدا و آندن بشقه احتراقاتی تنقیص ایلدیکندن صرفیات بدنیەیی اداره واعضاء وجودی تقویه ایدر کوزل بر دوادر.

هر صباح ساده بر فنجان قهوه ایچوب نه اکك نه یاغ نەده قایماق یمکسزین اوکلەیەقدر آج قارنه طوران ذوات‌دەمی کوز اوکنه کتورمیلیور؟

ساده وعادتا هیچدن کوریلن بوطعامك اوکلەیه قدر یمکسز طورمغه مساعد اولدیغی‌دەمی دوشونیلیور؟ صباحلین تصادفاً قهوه ایچلیوب چوربا ایچیلەجك اولسه چابوجەجق آچیقلمسی قهوەنك مکمل برغدا اولدیغنی‌دەمی فکره کتورمز؟

قهوه یورغونلغی کیدەرر، قوتی تزید، اعضایی تقویه ایلر. لکن شوشرط ایله: قوللانان‌ذاتك مزاجنده، صحتنده استعمالنه قارشو برحال اولمسون یاخود چوق قوللانیلمسون.

**(80)**

Kahve vücûdun yıpranmasını ta‘dîl eder. Ateşin harâretini kül nasıl muhâfaza ve idâme eder ise içilen kahve de idâre-i bedeniyede husûle gelmekde olan tahallülâta öylece îrâs-ı betâet eder.

Gerek tahlîlât-ı kimyeviye gerekse tecârib-i adîde ve vukû‘ât-ı âdiye kahvenin ta‘âm yerine geçeceğini göstermekdedir. Sabâhleyin aç karnına ve ba‘de'ta‘âm içilen kahvenin kıymet-i gıdâiyesi muhakkakdır.

Kahve bazen süd ile içilir ki bu hâlde mükemmel bir gıdâ ve güzel bir kahvaltı olur. Çünkü kahvenin havâss-ı gıdâiyesi südün kuvve-i gıdâiyesine inzimâm eylemişdir. Ondan başka kahveye ağdiye-i teneffüsiyeden ma‘dûd olan şeker de ilâve olunur ki şekerin fevâidini söylemeğe bile hâcet yokdur.

Kahve mi‘denin mükemmel bir münebbih ve mûkızıdır. Uzv-ı mezkûrun ifrâzâtını, kuvvetini tezyîd etmekle ağdiye-i sâirenin daha sühûletle, daha mükemmelce, daha sür‘atle ve daha iyi hazmına bâdî olur.

Âdetden ziyâde yenilen yâhûd biraz ağırca bir yemekden

قهوه وجودك ييرانمسنى تعديل ايدر. آتشك حرارتنى كول نصل محافظه و ادامه ايدر ايسه ايچيلن قهوه‌ده ادارهٔ بدنيه‌ده حصوله كلمكده اولان تحللاته اويله‌جه ايراث بطائت ايدر.

كرك تحليلات كيميويه كركسه تجارب عديده ووقوعات عاديه قهوه‌نك طعام يرينه يكه‌جكنى كوستر مكده‌در. صباحلين آچ قارنه وبعدالطعام ايچيلن قهوه‌نك قيمت غذائيه‌سى محققدر.

قهوه بعضاً سود ايله ايچيلوركه بوحالده مكمل بر غذا وكوزل برقهوه آلتى اولور، چونكه قهوه‌نك خواص غذائيه‌سى سودك قوهٔ غذائيه‌سنه انضمام ايلشدر. آندن بشقه قهوه‌يه اغذيهٔ تنفسيه‌دن معدود اولان شكرده علاوه اولنوركه شكرك فوائدينى سويلمكه يله حاجت يوقدر.

قهوه معده‌نك مكمل بر مبنه‌وموقظيدر. عضو مذكورك افرازاتنى، قوتنى تزيد ايتمكله اغذيهٔ سائره‌نك دها سهولتله، دها مكملجه، دها سرعتله ودها ايو هضمنه بادى اولور.

عادتدن زياده يايلن ياخود برآز آغرجه بر يمكدن

**(81)**

sonra kahveden başka hazmı teshîl edecek hemen hiçbir vasıta yokdur. Kahvenin bu te'sîri tecrübe ile müsbet ve beyne'l-ahâlî ma'lûmdur.

Kahvenin te'sîri yalnız mi'deye ve binâenaleyh hazma inhisâr etmez; dimâğ ve kâffe-i cümle-i asabiye kahvenin hâsıl eylediği îkâz ve intibâhdan müteessir olur.

Kahvenin dimâğ üzerine olan te'sîri, teyakkûz ve intibâh-ı seher yani uykusuzluk ile ma'lûmdur. Kahveyi çok içenler uykusuzlukdan şikâyet ederler. Bir tarafdan hâcet-i nevmin adem-i zuhûrundan ve bu ihtibâh-ı dimâğîden uyanık durmak isteyenler ve dâimâ fa'âliyet-i dimâğiyede bulunanlar istifâde ederler.

Fa'âliyet-i dimâğiyede bulunanlar kahvenin bu te'sîr-i intibâhîsinden müstefîd olmakdadırlar.

İşte kahveye bu te'sîrine mebnî "akıl içkisi" denmişdir. Kahvenin bu te'sîriyle dimâğı intibâha gelmiş ve bu yolda birçok şi'rler söylemiş ne kadar üdebâ ve şu'arâ mevcûddur!

Kahvenin melekât-ı akliyeyi îkâz, sâ'yi teshîl, hayâlâtı tevsî', hâfızayı takviye eylediği muhakkakdır. Lâkin burada kahvenin sû-i isti'mâline bir hatve kalır.

صکره قهوه‌دن بشقه هضمی تسهیل ایده‌جك همان هیچ بر واسطه یوقدر. قهوه‌نك بوتأثیری تجربه ایله مثبت وبین‌الاهالی معلومدر.

قهوه‌نك تأثیری یالکز معده‌یه وبناءً علیه هضمه انحصار ایتز، دماغ وکافهٔ جملهٔ عصبیه قهوه‌نك حاصل ایلدیکی ایقاظ وانتباهدن متأثر اولور.

قهوه‌نك دماغ اوزرینه اولان تأثیری، تیقظ وانتباه سحر یعنی اویقوسزلق ایله معلومدر. قهوه‌یی چوق ایچنلر اویقوسزلقدن شکایت ایدرلر. برطرفدن حاجت نومك عدم ظهورندن، وبوانتباه دماغیدن اویانیق طورمق ایستینلر ودائما فعالیت دماغیه‌ده بولنانلر استفاده ایدرلر.

فعالیت دماغیه‌ده بولنانلر قهوه‌نك بوتأثیر انتباهیسندن مستفید اولمقده‌درلر.

ایشته قهوه‌یه بوتأثیرینه مبنی «عقل ایچکیسی» دینشدر. قهوه‌نك بوتأثیریله دماغی انتباهه کلمش وبو یولده‌برچوق شعرلر سویلمش نه قدر ادبا وشعرا موجوددر!

قهوه‌نك ملکات عقلیه‌یی ایقاظ، سعی تسهیل، خیالاتی توسیع، حافظه‌یی تقویه ایلدیکی محققدر، لکن بوراده قهوه‌نك سوء استعمالنه برخطوه قالیر.

**(82)**

Kahvenin kesret-i isti‘mâli “hâlet-i asabiye”yi nihâyet dereceye getirir. Kahveyi çok içmek a‘zâyı takviye değil, tahrîş ve onları bîhûde yere tenbîh eylemek ve kuvâ-yı bedeniyeyi nâfile yere zâyi‘ etmekdir.

Bârid ve râtıb mahallerde, hâr ve bataklık yerlerde, sıtmalı memleketlerde kahve hakîkaten bir gıdâ-i nefîsdir.

Memâlik-i hârrede kahveden ziyâde istifâde olunur. Hamd olsun ol Cenâb-ı Hallâk'a ki her şeyi ihtiyâca göre tekvîn buyurmuşdur. Memâlik-i hârrede harâret şedîddir. Vücûd harâret-i hâriciyeden müteezzîdir, onun te’sîriyle a‘zâ-yı hazmiye muhteldir. İşte kahve böyle bir mahalde imdâda yetişerek evvelâ a‘zâ-yı hazmiyeyi tenbîh ve hemen mahv olma derecesine gelmiş olan iştihâyı tevlîd ve sâniyen harâret-i garîziyeyi ta‘dîl eder.

Memâlik-i hârrede kahvenin şiddet-i lüzûmuna mebnîdir ki kahve Cava, Sumatra, Seylan, Réunion Adaları, Hind'in sâhil-i garbîsi, Arabistan, Habeşistan, Antil, Amerika-yı Vüstâ, Brezilya, Venezuela, Guyana, Peru, Bolivya ve Okyanus'da bazı adalar) sıcak yerlerde neşv ü nemâ buluyor.

قهوه‌نك كثرت استعمالى ( حالت عصبيه ) يى نهايت درجه‌يه كتورر. قهوه‌يى چوق ايچمك اعضاى تقويه دكل تخريش وآنلرى بيهوده يره تنبيه ايتمك وقواى بدنيه‌يى نافه يره ضايع ايتمكدر.

بارد وراطب محللرده، حاروبطاقلق يرلرده، ايصتمه‌لى مملكتلرده قهوه حقيقةً برغداء نفيسدر.

ممالك حاره‌ده قهوه‌دن زياده استفاده اولنور. حد اولسون اول جناب خلاقه‌كه هرشيئى احتياجه‌كوره تكوين بيورمشدر. ممالك حاره‌ده حرارت شديددر، وجود حرارت خارجيه‌دن متأذيدر، آنك تأثيريله اعضاى هضميه مختلدر. ايشته قهوه بويله بر محلده امداده يتيشه‌رك (اولا) اعضاى هضميه‌يى تنبيه و همان محو اولمه درجه‌سنه كلمش اولان اشتهايى توليد و (ثانياً) حرارت غريزيه‌يى تعديل ايدر.

ممالك حاره‌ده قهوه‌نك شدت لزومنه مبنيدركه قهوه (جاوا، سوماطره، سيلان، رەئونيون آطه‌لرى، هندك ساحل غربيسى، عربستان، حبشستان، آنتيل، آمريقاى وسطى، برەزيليا، ونه‌زوئلا، كويان، برو، بوليويا و اوقيانوسده بعض اطه‌لر) صيچاق يرلرده نشو ونما بوليور.

**(83)**

Lâkin her şeyin ifrâtı muzır olduğu gibi kahvenin kesret-i isti‘mâli de mahzûrdan sâlim değildir. Bundan kahve düşmanları söz söylemeğe vesîle bulmamalıdırlar. Su ki *“ve ce‘alna mine'l-mâ’i külle şey’in hay**”* sırr-ı ilâhîsine mazhar olmuşdur, onun bile kesret-i isti‘mâlinde mahzûr vardır.

Kahvenin kesret-i isti‘mâli elem-i mi‘deye, usret-i hazma vesâir emrâza bâdî olur.

Kahve isti‘mâlinden bazı mizâcdakiler ziyâde istifâde ederler. Lenfevîler ve fart-ı semene mübtelâ olanlar münebbihât-ı sun‘iyeye muhtâcdırlar. Fikrin, zihnin uyuşmuş kalmış ve vücûdun yağ içinde boğulmağa meyyâl bulunmuş ise hemen kahve ile vücûdunu ve dimâğını tenbîh ve îkâz eyle. Gâyet sinirli, hassâs ve ziyâde hayâlâta meyyâl isen kahveden ihtirâz et. Zîrâ ihtikânât-ı demeviye ve dimâğiyeye vesâir emrâz-ı vahîmeye vücûdda bir isti‘dâd hâsıl eder.

Kahvenin bu îkâz ve intibâhı el ile mesâ‘îde bulunanlara mesâ‘î-i akliyede bulunanlar kadar fâidelidir.

Kahve zenginin hazmını teshîl ve fakîrin akvât-ı yevmiye-i gayr-ı kâfiyesini itmâm eylediği için enfa‘dır.

* “Biz canlı olan her şeyi sudan yarattık”. (Enbiyâ, 30)

لکن هر شیئك افراطی مضر اولدیغی کبی قهوه‌نك کثرت استعمالی‌ده محذوردن سالم دکلدر. بوندن قهوه دشمنلری سوز سوبلمکه وسیله بولمامليدرلر. صوکه «وجعلنا من الماء کل شیء حی» سر آیه‌سنه مظهر اولمشدر، آنك ایله کثرت استعمالنده محذور واردر.

قهوه‌نك کثرت استعمالی (الم معده) یه (عسرت هضم) ه وسائر امراضه بادی اولور.

قهوه استعمالندن بعض مزاجده‌کیلر زیاده استفاده ایدرلر. لنفویلر وفرط سمنه مبتلا اولانلر منبهات صنعیه‌یه محتاجدرلر. فکرك، ذهنك اویوشمش قانش ووجودك یاغ ایچنده بوغلمه میال بولنمش ایسه همان قهوه ایله وجودکی ودماغکی تنبیه و ایقاظ ایله. غایت سکرلی، حساس وزیاده خیالاته میال ایسه‌ك قهوه‌دن احترازایت، زیرا احتقانات دمویه ودماغیه‌یه وسائر امراض وخیمه‌یه وجودده بر استعداد حاصل ایدر.

قهوه‌نك بو ایقاظ وانتباهی الایله مساعیده بولنانلره مساعیٔ عقلیه‌ده بولنانلرقدر فائده‌لیدر.

قهوه زنکینك هضمنی تسهیل و نقیرك اقوات یومیهٔ غیرکافیه‌سنی اتمام ایلدیکی ایچون انفعدر.

**(84)**

Kahve velev az mikdârda olsun, bir meşrûb-ı mugaddî ve mukavvî olmağla berâber a‘zâ-yı hazmiyeyi ihtilâlâtdan, dizanteri vesâir emrâzdan ve fenâ suların te’sîrinden vikâye eyler.

Mesâ‘î-i bedeniyenin, fa‘âliyet-i dâimenin şiddeti bir meşrûb-ı münebbih ve mukavvîyi müstelzim ise hıfz-ı sıhhat bu bâbda kahveyi tavsiye eder. Çünkü bu münebbih kuvâ-yı bedeniyeyi tekrâr i‘âde eder.

Hulâsa kahve gâyet fâideli ve mükemmel bir gıdâdır. Lâkin kesret-i isti‘mâle gitmemek de şartdır.

قهوه ولو آز مقدارده اولسون، برمشروب مغذی ومقوی اولمغله برابر اعضای هضمیه‌یی اختلالاتدن، دیزانتری وسائر امراضدن وفا صولرك تأثیرندن وقایه ایلر.

مساعی بدنیه‌نك، فعالیت دائمه‌نك شدتی برمشروب منبه و مقوی‌یی مستلزم ایسه حفظ صحت بوبابده قهوه‌یی توصیه ایدر. چونکه بومنبه‌قوای بدنیه‌یی تکرار اعاده ایدر.

خلاصه قهوه غایت فائده‌لی ومکمل برغدادر. لکن کثرت استعماله کیتامنك‌ده شرطدر.

**(85)**

## Çay

### Çay Nedir?

Bizde "çay" ismi Çin ve Japonya'da neşv ü nemâ bulup dâimâ yeşil durmakda, 2-3 metre irtifâ'ında ve usûl-i mahsûsa ile zer' ve istihzâr edilmekde olan bir ağacın yapraklarına verilmişdir. Bu ağacın müsta'mel olan kıt'ası koyu yeşil renkde olan yapraklarıdır ki çaya asıl râyiha-i tayyibeyi veren ıtır, zeyt-i esâsiye ile memlû birçok gıdâları hâvîdir.

### Çayın Envâ'ı

Yapraklarının rengine, kıvrılmasına ve büyüklüğüne göre ticâretde çayın envâ'-ı muhtelifesi vardır. Fakat çay aslen iki nev'e yani siyâh ve yeşile taksîm u tefrîk olunmuşdur. Yeşil çay renkçe, isminin de îmâ eylediği vechile, az veya çok

# چای

## چای نه‌در؟

بزده ( چای ) اسمی چین وژاپونیاده نشو ونمایولوب دائما یشیل طورمقده، ۲:۳ متر و ارتفاعنده واصول مخصوصه ایله زرع واستحضار ایدلکده اولان برآغاجك یاپراقلرینه ویرلمشدر. بوآغاجك مستعمل اولان قطعه‌سی قویو یشیل رنکده اولان یاپراقلریدرکه چایه اصل رایحهٔ طیبه‌یی ویرن عطر، زیت اساسیه ایله ملو بر چوق غده‌لری حاویدر.

## چایك انواعی

یاپراقلرینك رنکنه، قیوریلمسنه ویوکلکنه کوره تجارتده چایك انواع مختلفه‌سی واردر. فقط چای اصلاً ایکی نوعه یعنی سیاه ویشیله تقسیم وتفریق اولنمشدر. یشیل چای رنکجه، اسمنك‌ده ایما ایلدیکی وجهله، آز وپاچوق

**(86)**

mâiye mütemâyil yeşil olup menkû‘u açık renkde, ıtrî ve biraz buruşturucudur. Siyâhın rengi ise esmer olup menkû‘u ziyâde koyu ve az ıtrî ve lâkin daha tatlıdır. Daha açıkçası yeşil çay, siyâh çaydan daha münebbihdir.

Şimdiye kadar çayın bu iki nev‘inin ayrı ayrı ağaçlardan husûlünü zannetmişlerse de bugün her ikisinin aynı ağaç mahsûlü olduğu ve renkçe bu ihtilâf tarz-ı istihsâlden neş’et eylediği tahakkuk eylemişdir.

Bu ağacın yapraklarını senede üç kere yani Nisanda, Haziranda, Temmuzda toplarlar. Fakat en evvel toplanan en makbûldür. Yaprakları kurutmak üzere kızgın levhalar üzerine korlar ki orada kendi kendilerine kıvrılırlar yâhûd bilâhare el ile bükülürler.

**Yeşil Çayın Avrupalılarca Envâ‘ı**

1. Thé hyson çayıdır ki yaprakları büyücek olup tûllerine doğru bükülmüşdür.

2. Thé chulan çayıdır ki evvelkisinden daha lezîz olan râyihası ve daha ziyâde olan ıtrı ile tefrîk olunur.

مائی‌یه متمایل یشیل اولوب منقوعی آچیق رنکده عطری وبراز بروشدیر بجیدر. سیاهك رنکی ایسه اسمر اولوب منقوعی زیاده قویو وآز عطری ولکن دها طاتلیدر. دها آچیقجه‌سی (یشیل چای)، (سیاه چای) دن دها منبهدر.

شمدی یه‌قدر چایك بوایکی نوعنك آیرو آیرو آغاجلردن حصولنی ظن ایتمشلر سه‌ده بوکون هرایکیسنك عین آغاج محصولی اولدیغی ورنکجه بو اختلاف طرز استحصالدن نشئت ایلدیکی تحقق ایلمشدر.

بوآغاجك یاپراقلرینی سنده اوچ کره یعنی نیسانده، حزیرانده، تموزده طوپلارلر، فقط الك اول طوپلانان الك مقبولدر. یاپراقلری قورومق اوزره قیزغین لوحه‌لر اوزرینه قورلرکه اوراده کندی کندیلرینه قیوریلورلر، یاخود بالآخره ال‌ایله بوکیلورلر.

(یشیل چای) لك اوروپالیلرجه انواعی:

١. (هیسون چایی Thé hyson) درکه یاپراقلری پیوجك اولوب طوللرینه طوغری بوکیلمشدر.

٢. (شولان‌چایی Thé chulan) درکه اولکیسندن دها لذیذ اولان رایحه‌سی ودها زیاده اولان عطری ایله تفریق اولنور.

**(87)**

3. Thé perlé çayıdır ki yaprakları küçürek ve her tarafa bükülmüşdür.

4. Barut çaydır ki (thé à poudre à canon) birçok parçalara kırpılmış olan yaprakları o derece mahâretle kıvrılmışdır ki barut tozuna benzer.

**Siyâh Çayın Avrupalılarca Envâ‘ı**

1. Peho çayıdır ki (thé peho) yaprakları gâyet tâze olup ince tüy ile mestûr ve râyihası gâyet lezîzdir. Tıbda müsta‘mel olan budur.

2. Suşon çayıdır ki (thé souchon) yaprakları daha kart olup tüy ile gayr-ı mestûr ve az râyihadârdır. Tıbda hemen gayr-ı müsta‘meldir.

**Târîhe Bir Nazar**

Çin esâtîrine göre çay gâyet mu‘azzez ve muhterem bir prensin göz kapağından husûle gelmişdir! Çin'de ve Japonya'da çay pek eski vakitden beri kullanılmakda idi. Avrupa'ya kahvenin intişârı âvânında dühûl etmişdir.

۳ . ( پرله چای Thé perlé ) درکه یاپراقلری کوچورلك وهر طرفه بوکیلشدر .

٤ . (باروت چای Thé à poudre à canon ) درکه برچوق پارچه‌لره قیریلمش اولان یاپراقلری اودرجه مهارتله قیوریلشدرکه باروت توزینه بکزر .

( سیاه چای ) لك اوروپالیلرجه انواعی :

۱ . ( په‌هوچایی Thé peho ) درکه یاپراقلری غایت تازه اولوب اینجه توی ایله مستور ورایحه‌سی غایت لذیذدر . طبده مستعمل اولان بودر .

۲ . ( سوشون چایی Thé souchon ) درکه یاپراقلری دهاقارت اولوب توی ایله غیر مستور وآز رایحه‌داردر . طبده همان غیر مستعملدر .

## تاریخه بر نظر

چین اساطیرینه کوره چای غایت معزز و محترم بر پرنسك کوز قپاغندن حصوله کلمشدر ! چینده وژاپونیاده چای پك اسکی وقدیمی قوللانیلقده ایدی . اوروپایه قهوه‌نك انتشاری آوانده دخول ایتمشدر .

**(88)**

Çin'de çay ticâreti gâyet mühimdir. Hâl-i hâzırda Avrupa'da senede 60 milyon kilogramdan ziyâde sarf olunuyor. Çin'de çay ticâreti bizde üzüm ticâretinden mühimdir.

Garb'a intikâl etmezden mukaddem çay Şark'da münteşir ve ma'lûm idi. Çin'den Hind'e, Arabistan'a, Tataristan'a, Acemistan'a geçmiş idi.

Çayı Avrupa'ya en evvel idhâl eden Felemenklilerdir. Çünkü Çinliler ve Japonyalılarla en evvel münâsebât-ı ticâriyede bulunanlar bunlardır. On yedinci asır bidâyetinde Avrupa aksâ-ı Şark arasında vâsıta onlar idiler.

Çayın Avrupa'ya ilk nakli Hind ve Felemenk kumpanyalarıyla 1602'dedir. 1641'de Felemenkli Tolpius isminde bir tabîb çayın havâssından ve bu bâbda edilecek istifâdeden uzun uzadıya bahseylemişdir. 1660'da varak-ı Çinî yani çay kahvehânelerde kullanılmağa başlanmış idi. Hollanda'dan İngiltere'ye ilk defa çayı idhâl eden Lor[d] Darlington'dır.

Çayın Çin'den kervânlarla Rusya'ya, Asya-yı Merkezî'ye Avrupa'dan mukaddem naklolunduğunda iştibâh yokdur.

چینده چای تجارتی غایت مهمدر . حال حاضرده اوروپاده سنه‌ده (٦٠) میلیون کیلوغرامدن زیاده صرف اولنیور ، چینده چای تجارتی بزده اوزوم تجارتندن مهمدر .

غربه انتقال ایتمزدن مقدم چای شرقده منتشر ومعلوم ایدی . چیندن هنده ، عربستانه ، تاتارستانه ، عجمستانه ، کچمشیدی .

چایی اوروپایه الك اول ادخال ایدن فلمنکلـولردر . چونکه چینلولر وژاپونیالولرله الك اول مناسبات تجاریه‌ده بولنانلر بونلردر . اون یدنجی عصر بدایتـده اوروپا اقصای شرق آراسنده واسطه آنلر ایدیلر .

چایك اوروپایه ایلك نقلی هند وفلمنك قومپانیه‌لریله (١٦٠٢) ده‌در . (١٦٤١) ده فلمنکلو (تولپیوس) اسمنـده بر طبیب چایك خواصندن وبوبابده ایدیله‌جك استفاده‌دن اوزون اوزادی‌یه بحث ایلمشدر . (١٦٦٠) ده (ورق چینی) یعنی چای قهـوه خانه‌لرده قوللانیلمـه باشلانمشیدی . هولانده‌دن انکلتره‌یه ایلك دفعـه چایی ادخال ایدن (لورد آرلنغتون) در .

چایك چیندن کاروانلرله روسیه‌یه ، آسیای مرکزی‌یه اوروپادن مقدم نقل اولندیغنده اشتباه یوقدر .

**(89)**

Çayın Memâlik-i Osmaniye'ye zamân-ı dühûlünü tahkîk edemedim. Lâkin Avrupa'ya naklinden mukaddem vatanımızda çayın revâc bulduğunda da şübhe yokdur.

**Çay Sarfiyâtı**

Bugün varak-ı Çinî, çay (bukle-i Arabî) kahve ile rekâbetdedir. 1869'da Çin 73.407.130 kilogram çay ihrâc etmişdir. Çin'den ve Japonya'dan sonra en ziyâde çay sarf eden Rusya'dır. İngiltere'de 40 milyon kilogram, Cemâhîr-i Müttefika'da 16 milyon kilogram sarf olunmakdadır. Fransa'nın istihlâkât-ı seneviyesi 300.000 kilogramı geçmemekde imiş.

Bizde epey çay sarf olunur, lâkin bir istatistik yok ki ma‘lûmât alalım.

چایك ممالك عثمانیه‌یه زمان دخولنی تحقیق ایده‌مدم لکن اوروپایه نقلندن مقدم وطنمزده چایك رواج بولدیغنده‌ده شبهه یوقدر ·

## چای صرفیاتی

بوکون ' ورق چینی ) = چای ( بقلهٔ عرابی ) = قهوه‌ایله رقابتده‌در · ( ۱۸٦۹ ) ده‌چین ( ۷۳,٤۰۷,۱۳۰ ) کیلوغرام چای اخراج ایتمشدر · چیندن وژاپونیادن صکره انك زیاده چای صرف ایدن روسیه‌در · انکلتره‌ده ( ٤۰ ) میلیون کیلوغرام، جاهیر متفقه‌ده ( ۱٦ ) میلیون کیلوغرام صرف اولنمقده‌در · فرانسه‌نك استهلاکات سنویه‌سی ( ۳۰۰,۰۰۰ ) کیلوغرامی تجاوز ایمش ·

بزده اپی چای صرف اولنور، لکن بر ایستاتستیق یوق که معلومات الهلم ·

**(90)**

## Çay Gıdâdan Ma‘dûd mudur?

Bu suâle i‘tâ-yı cevâb için evvel emirde çayın terkîb-i kimyevîsini nazar-ı ehemmiyete alalım. Tahlîl-i kimyevî-i çayda:

1. Kahvede bulunan kahvein ve çukulatanın esâsını teşkîl eden kakaodaki teobromine müşâbih bir mâdde-i azotiye-i husûsiye mevcûddur ki buna “çain” (tein) nâmı verilir.

2. Fransa kimyâgerlerinden Péligot yüzde 20-30 kadar mevâdd-ı azotiye bulmuşdur ki bu mikdârı ma‘lûm olan nebâtâtın hiçbirinde yokdur.

3. Gâyet mugaddî bir mâdde (kazein) vardır ki çay evrâkının sıkletinin bir sülüsünü teşkîl eder. Menkû‘unu içdikden sonra evrâkını ekl eden Çinliler çayın hâvî olduğu mevâdd-ı mugaddiyenin kâffesinden istifâde ederler.

Çay Çinliler için mevâdd-ı mugaddiyesi gâyet ziyâde bir nebât olup ondan ziyâde istifâde ederler. Çünkü her gün ziyâde çay sarf etdiklerinden mezkûr nebâtın hâvî olduğu mâdde-i azotiyeden müstefîd olurlar.

## چای غدادن معدود میدر؟

بوسؤاله اعطای جواب ایچون اول امرده چایك ترکیب کیمیویسنی نظر اهمیته آلهلم. تحلیل کیمیوی چایده:

١. قهوه‌ده بولنان (قهوه ئین) وچوقولاتانك اساسنی تشکیل ایدن (قافائو) ده‌کی (ته‌ئو برومین) ه مشابه برماده‌ٔ آزوتیهٔ خصوصیه موجوددرکه بوکا (چائین ـ ته‌ئین) نامی ویریلور.

٢. فرانسه کیمیاکرلرندن (په لیغو) یوزده (٢٠، ٣٠) قدر مواد آزوتیه بولنشدرکه بومقداری معلوم اولان نباتاتك هیچ برنده یوقدر.

٣. غایت مغدی برماده (قازه‌ئین) واردرکه چای اوراقنك ثقلتنك برثلثنی تشکیل ایدر. منقوعنی ایچدکدن صکره اوراقنی اکل ایدن چینلولر چایك حاوی اولدیغی مواد مغدیه‌نك کافه‌سندن استفاده ایدرلر.

چای چینلولر ایچون مواد مغدیه‌سی غایت زیاده برنبات اولوب آندن زیاده استفاده ایدرلر، چونکه هرکون زیاده چای صرف ایتدکلرندن مذکور نباتك حاوی اولدیغی مادهٔ آزوتیه‌دن مستفید اولورلر.

**(91)**

Çay menkû‘una bir gıdâ nazarıyla bakılabilir mi? Bu da başka bir mesele.

Filhakîka çayın hâvî olduğu mâdde-i azotiye (çain) ve aksâm-ı münhallenin kıymet-i gıdâiyesine nazar-ı istihfâf ile bakılamaz ise de bir menkû‘da mevâdd-ı mezkûrenin mikdârı bir gıdâ-i kâfi ve mükemmel tedârik edecek derecede de değildir. Yalnız bir çay menkû‘undan ibâret olan bir kahvaltı hiçbir zamân kâfi addolunamaz. Âni bir sûretde açlığı giderirse de aslâ besleyemez.

Bu hâlde çay kuvve-i gıdâiyesi cihetinden vasat derecede bir gıdâdır.

**Çay Fâidelidir.**

Çayın havâss-ı münebbihesi oldukçadır ve dâimâ sıcak menkû‘ hâlinde içildiğinden müdirr-i bevl ve mu‘arrık gibi de te’sîr eyler. Çay Avrupa'nın cihet-i şimâliyesindeki ahâlî meyânında ziyâde

چای منقوعنه برغدا نظریله باقیله بیلورمی بوده بشقه برمسئله.

فی‌الحقیقه چایك حاوی اولدیغی مادهٔ آزوتیه (چائین) واقسام منحله‌نك قیمت غذائیه‌سنه نظر استخفاف ایله باقیله‌مز ایسه‌ده برمنقوعده مواد مذکوره‌نك مقداری برغداء کافی ومکمل تدارك ایده‌جك درجه‌ده دکلدر. یالکز برچای منقوعندن عبارت اولان برقهوه‌آلتی هیچ برزمان کافی عد اولنه‌مز. آنی برصورتده آچلغی کیده‌ررسه‌ده اصلا بسلیه‌مز.

بوحالده چای قوهٔ غذائیه‌سی جهتندن وسط درجه‌ده برغدادر.

## چای فائده‌لیدر

چایك خواص منبهه‌سی اولدقجه‌در ودائما صیچاق منقوع حالنده ایچلدیکندن مدربول ومعرق کبی‌ده تأثیر ایلر. چای اوروپانك جهت شمالیه‌سنده‌کی اهالی میانده زیاده

**(92)**

isti‘mâl olunduğundan mahâll-i mezkûrede umûmî bir içki hükmüne girmişdir.

“Çay hazmı teshîl eder ve bu maksada mebnîdir ki Fransa'da hazımsızlığa karşı ahâlî arasında kullanılır. Çay menkû‘u kuvve-i akliyeyi îkâz, seheri da‘vet ve ihtirâkâtı tenkîs eder. Çay isti‘mâli bataklık yerlerde gâyet fâidelidir”.

Bouchardat

*
* *

“Hazımsızlık, iştihâsızlık, mi‘de sancıları, karın kuluncları, hafîf inkıbâz, başda ağırlık ve'l-hâsıl kâffe-i ihtilâlât-ı mi‘deviye gâyet kıymetdâr olan bu nebât ile tedâvî olunur. Kırgınlık, üşüme, gevşeklik ve hiçbir âfet-i uzviyeden ileri gelmeyen râhatsızlıklar bir-iki fincân çay menkû‘u ile bertaraf olur. Vücûdu bir hâl-i rutûbete ilkâ eden mezkûr nebâtın menkû‘u sâyesinde netâyici vahîm olabilen emrâzın önü alınabilir”.

*Lugât-ı Tıb*, Paul Labarthe

*
* *

“Çay bütün ef‘âl ü vezâifi ve ale'l-husûs ef‘âl-i hazmiyeyi

استعمال اولندیغندن محال مذکوره‌ده عمومی برایچکی حکمنه کیرمشدر.

چای هضمی تسهیل ایدر وبو مقصده بنیدرکه فرانسه‌ده هضمسزلغه قارشو اهالی آراسنده قوللانیلور. چای منقوعی قوهٔ عقلیه‌یی ایقاظ، سحری دعوت واحتراقاتی تنقیص ایدر. چای استعمالی بطاقلق یرلرده غایت فائده‌لیدر.

— بوشاردا

*
* *

هضمسزلق، اشتهاسزلق، معده صانجیلری، قارن قولنجلری، خفیف انقباض، باشده آغرلق والحاصل کافهٔ اختلالات معدویه غایت قیمتدار اولان بونبات ایله تداوی اولنور. قیرغینلق، اوشومه، کوشکلك وهیچ برآفت عضویه‌دن ایلروکلین راحتسزلقلر بر ایکی فنجان چای منقوعی ایله برطرف اولور. وجودی برحال رطوبته القایدن مذکور نباتك منقوعی سایه‌سنده نتایجی وخیم اوله‌یلن امراضك اوکی آلنه بیلور.

لغات طب. پول لاپارت

*
* *

چای بتون افعال ووظائف وعلی الخصوص افعال هضمیه‌یی

**(93)**

tenbîh ve îkâz eyler. Çay uzun ve ziyâdelik yâhûd az ve fakat nişasta ve ağır yemeklerden ibâret bir ta‘âmı müte‘âkib gâyet iyidir. Ömrünü otururken geçirmekle mi‘desi o derece fa‘âl olmayan ve binâenaleyh güç hazmeden zevâta çay fâide-bahşdır”.

Riant

*
* *

“İyi cins çaydan altın sarısında berrâk ve ziyâde mu‘attar ve lezzeti havâss-ı mugaddiyesinden ziyâde ma‘rûf bir mâyi‘, bir menkû‘ istihsâl olunur ki memleketimizde ale'l-husûs mesâ‘î-i akliyede bulunanların ziyâde hoşlarına gider. Çay sûret-i mu‘tedilede isti‘mâl olunduğu hâlde vücûdda yek-diğerine gâyet münâsebeti olan iki a‘zâyı (dimâğ, mi‘de) vazîfelerine gâyet mutâbık bir sûretde tenbîh eder”.

Husson

*
* *

“Çayın fâideli olup olmadığını fehm ü derk için her vakit çay içmekde ve çayı hakîkî ve tabî‘î bir içki makâmında tutmakda olan ahâlîde görülen ahvâl ü âsârı nazar-ı ehemmiyete almalıdır. İngilizler, Felemenkliler, Belçikalılar,

تنبیه وایقاظ ایلر. چای اوزون وزیاده‌لك یاخود آز وقفط نشاسته وآغر یمکاردن عبارت برطعامی متعاقب غایت ایودر. عمرینی اوطوررکن یکورمکاه معده‌سی اودرجه فعال اولمیان وبناء علیه کوج هضم ایدن ذواته چای فائده بخشدر.

— ریان

*
* *

ایو جنس چایدن آلتون صاریسنده براق وزیاده معطر ولذتی خواص مغذیه‌سندن زیاده معروف برمایع، برمنقوع استحصال اولنورکه ممکنمزده علی‌الخصوص مساعی عقلیه‌ده بولنانلرك زیاده خوشلرینه کیدر. چای صورت معتدله‌ده استعمال اولندیغی حالده وجودده یکدیکرینه غایت مناسبتی اولان ایکی اعضایی ( دماغ ـ معده ) وظیفه‌لرینه غایت مطابق بر صورتده تنبیه ایدر.

هوسون

*
* *

چایك فائده‌لی اولوب اولمدیغی فهم ودرك ایچون هر وقت چای ایچمکده وچایی حقیقی وطبیعی بر ایچکی مقامنده طوتمقده اولان اهالیده کوریلن احوال واثاری نظر اهمیته آلمالیدر. انکلیزلر، فلمنکلولر، بلجیقالولر،

**(94)**

Danimarkalılar, İsveçliler, Ruslar, Amerikalılar çaya aslâ muhâtaralı bir meşrûb gibi bakmazlar. Milel-i mezkûrenin ekserîsi çaydan sıhhatçe istifâde etdiklerinde şübhe yokdur. Senenin bir kısmını sis ortasında ve ekseri bârid ve râtıb bir havâ içinde geçirenler çayın hâsıl eylediği hafîf bir intibâhda ve ale'l-husûs mi‘deye idhâl edilen sıcak su ile bir hâl-i ta‘arrukda bulunurlar ki hâlet-i mezkûre ef‘âl ü vezâif-i hayâtiyenin serbest vukû‘ u husûlüne ve sıhhatin vikâye ve devâmına elzemdir”.

Richard

*
* *

“Sûret-i münâsibede ihzâr ve tehyi’e edilmiş siyâh çay menkû‘unun hâsıl etdiği intibâh-ı umûmî mevâdd-ı münebbiheyi hâvî olmayan bi'l-cümle sıcak meşrûbât gibi bir-iki dakîkalık muvakkat olmayarak hımye ve perhîz ile, bürûdet ve bir hâl-i ye’s-iştimâl ile iktisâb-ı za‘f eylemiş zâta yeniden kuvvet verebilecek derecede az veya çok mümteddir. Çayın te’sîriyle nabzı kesb-i sür‘at eder. Za‘f u kesâleti kuvvet ve fa‘âliyet ta‘kîb eder ve bu hâl birkaç sâ‘atler devâm ederek bilâhare hiçbir fenâlık kalmaz”.

Paienne

*
* *

دانیمارقه‌لولر ، اسوچلولر ، روسلر ، آمریقالولر چایه اصلا مخاطره‌لی بر مشروب کبی باقمازلر . ملل مذکوره‌نك اکثریسی چایدن صحتجه استفاده ایتدکلرنده شبهه یوقدر . سنه‌نك برقسمنی سیس اورته‌سنده واکثری باردوراطب بر هوا ایچنده یکورنلر چایك حاصل ایلدیکی خفیف بر انتباهده وعلی الخصوص معده‌یه ادخال ایدیلن صیجاق صو ایله برحال تعرقده بولنورلرکه حالت مذکوره افعال ووظائف حیاتیه‌نك سربست وقوع وحصولنه وصحتك وقایه ودوامنه ازمدر . — ریشار

*
* *

صورت مناسبده احضار وتهیه ایدلمش سیاه چای منقوعنك حاصل ایتدیکی انتباه عمومی مواد منبهه‌یی حاوی اولمیان بالجمله صیجاق مشروبات کبی برایکی دقیقه‌لق موقت اولمیه‌رق حمیه وپرهیز ایله ، برودت وبرحال یأس اشتمال ایله اکتساب ضعف ایتمش ذاته یکیدن قوت ویره‌بیله‌جك درجه‌ده آز ویاچوق ممتددر . چایك تأثیریله نبضی کسب سرعت ایدر . ضعف وکسالتی قوت وفعالیت تعقیب ایدر وبوحال برقاچ ساعتلر دوام ایده‌رك بالاخره هیچ بر فنالق قالمز . — پاین

*
* *

**(95)**

"İngiliz ve Amerika askerleri çayı her zamân kullanmakdadırlar. Seyr u sefer zamânında üzerlerinde taşırlar. Birkaç yudum soğuk çay atşı teskîn eder ve mihen ü metâ'ibi bertaraf eyler".

Riant

**Çay Muzırdır.**

Her şeyin ifrâtı muzır olduğu gibi çayın da kesret-i isti'mâli, isrâfı mehâzîrden ârî ve hâlî değildir. Ziyâde içilecek olsa enbûbe-i hazmiyeye "kâbız", dimâğa "muhaddir" gibi te'sîr eder. Az mikdârda hazmı teshîl ve za'îf mi'deleri takviye eder ise de çok mikdârda bilakis hazmı te'hîr etmekle berâber mi'deleri it'âb ederek elem-i mi'de ve usret-i hazm ve emrâz-ı sâireye bâdî olur. Çok mikdârda içilen çay menkû'unun hâvî olduğu sıcak su mahzûrdan sâlim değildir. Mi'deyi it'âb eder.

انکلیز و آمریقاعسکرلری چایی هر زمان قوللانمقده‌درلر . سیر وسفر زمانده اوزرلرنده طاشیرلر . برقاچ یوتوم صغوق چای عطشی تسکین ایدر ومحن ومتاعبی بر طرف ایلر .

— ریان

## چای مضردر

هر شیئك افراطی مضر اولدیغی کبی چایك‌ده کثرت استعمالی ، اسرافی محاذیردن عاری وخالی دکلدر . زیاده ایچیله‌جك اولسه ( انبوبهٔ هضمیه ) یه « قابض » ، دماغه « مخدر » کبی تأثیر ایدر . آز مقدارده هضمی تسهیل وضعیف معده‌لری تقویه ایدر ایسه‌ده چوق مقدارده بالعکس هضمی تأخیر ایتمکله برابر معده‌لری اتعاب ایده‌رك ( الم معده ) و ( عسرة هضم ) وامراض سائره‌یه بادی اولور . چوق مقدارده ایچیلن چای منقوعنك حاوی اولدیغی صیجاق صو محذوردن سالم دکلدر . معده‌یی اتعاب ایدر .

**(96)**

## Netîce ve Hâtime

Ma‘lûmat ve mütâla‘ât-ı mesrûdeden müstenticdir ki sûret-i mu‘tedilede içildiği sûretde çayın mazarratı yok, belki fâidesi çokdur. Bazı za‘îf mi‘deler vardır ki kahveye tahammül edemez de çaya pek güzel alışır.

Çay hakkında bir netîce-i kat‘iye vermezden mukaddem siyâh ve yeşili olduğunu yani iki nev‘ bulunduğunu hâtıra getirmeliyiz ki her ikisinin te’sîri bir değildir. Siyâh çay yeşilden te’sîrce daha kuvvetsizdir.

Bir de çay ne kadar çabuk nak‘ edilir ise o derece hafîf ve lezzeti yine az kâbızdır. Bilâkis nak‘ uzar ise çay daha az mu‘attar olmağla berâber kâbızıyeti ziyâdeleşdiğinden nâhoş bir içki olmuş olur.

Az bir mikdâr siyâh çay menkû‘u içildiğinde nabız sür‘at kesb eder. Şârib kendisinde ziyâde bir kuvvet hisseder. Ef‘âl-i hayâtiyesinin icrâsında ziyâde bir sühûlet ve kâbiliyet bulur. Ziyâde içildiği sûretde deverân-ı demde

## نتیجه وخاتمه

معلومات ومطالعات مسروده‌دن مستنتجدرکه صورت معتدله‌ده ایچیلدیکی صورتده چایك مضرتی یوق بلکه فائده‌سی چوقدر . بعض ضعیف معده‌لر واردرکه قهوه‌یه تحمل ایده‌مزده چایه پك کوزل آلیشور .

چای حقنده برنتیجهٔ قطعیه ویرمزدن مقدم سیاه ویشیلی اولدیغنی یعنی ایکی نوع بولندیغنی خاطره کتورملیزکه هرایکیسنك تأثیری بردکلدر . سیاه چای یشیلدن تأثیرجه دها قوتلیدر .

برده چای نه‌در چایك نفع ایدیلور ایسه اودرجه خفیف ولذتی ینه آز قابضدر ، بالعکس نفع اوزارایسه چای دها آز معطر اولمغله برابر قابضیتی زیاده‌لشدیکندن ناخوش بر ایچکی اولمش اولور .

آز بر مقدار سیاه چای منقوعی ایچیلدیکنده نبض سرعت کسب ایدر ، شارب کندیسنده زیاده برقوت حس ایدر ، افعال حیاتیه‌سنك اجراسنده زیاده برسهولت و وقابلیت بولور . زیاده ایچلدیکی صورتده دوران دمده

**(97)**

ziyâde bir sür‘at, buhrânî terler ile nihâyet bulan bir hâlet-i hummeviye görülür. Burada, her şeyde olduğu gibi, ifrât muzırdır. Mu‘tedil ve münâsib bir mikdârda içildiği hâlde çay sıhhate muvâfık ve münâsibdir. Böyle az bir mikdâr içilen çaydan hâsıl olan “intibâh-ı asâbî” bir-iki sâ‘at devâm eder ki bilâhare ne bir za‘f bırakır ne de bir kırgınlık.

Yeşil çay menkû‘u içildikden sonra i‘tiyâd etmeyen zevâtda esneme, hafakân-ı kalb, ra‘şe-i etrâf, her tarafda kırgınlık zuhûr eder ki hâlât-ı mezkûre bertaraf olduğunda vücûtda bir za‘f u ta‘b ve bazen bir kırgınlık kalır. İçildiği zamân akşâm ise o gece uyku hemen kâmilen muhtel olup “seher” hüküm sürer. Kaviyyü'l-bünye olanlarda ve o derece kâbil-i intibâh ve hassâs olmayanlarda alâim-i mezkûre görülmez. Lâkin her hâlde bu nev‘ çayın isti‘mâlinde ifrâta gitmemek ehemdir.

Husûsuyla Felemenk ve İngiltere'de bazıları yeşil çay ile siyâhı karışdırdıklarından bu nev‘ çayın havâss-ı münebbihesi o derece şedîd değildir. Fakat her hâlde zu‘afâya siyâh çay tavsiyesi mühimdir.

زیاده برسرعت، بحرانی ترلر ایله نهایت بولان برحالت حمویه کوریلور. بوراده، هر شیده اولدیغی کبی، افراط مضردر. معتدل ومناسب بر مقدارده ایچیلدیکی حالده چای صحته موافق ومناسبدر. بویله آز برمقدار ایچیلن چایدن حاصل اولان (انتباه عصبی) بر ایکی ساعت دوام ایدرکه بالاخره نه بر ضعف براقیر، نه ده بر قیرغینلق.

یشیل چای منقوعی ایچیلدکدن صکره اعتیاد ایتمین ذواتده اسنه‌مه، خفقان قلب، رعشهٔ اطراف، هر طرفده قیرغینلق ظهور ایدرکه حالات مذکوره برطرف اولدیغنده وجودده بر ضعف وتعب وبعضاً بر قیرغینلق قالور. ایچیلدیکی زمان آقشام ایسه اوکیجه اویقو همان کاملاً مختل اولوب «سحر» حکم سورر. قوی البنیه اولانلرده واودرجه قابل انتباه وحساس اولمیانلرده علائم مذکوره کوریلز، لکن هرحالده بونوع چایك استعمالنده افراطه کیتمامك اهمدر.

خصوصیله فلنك وانکلتره‌ده بعضیلری یشیل چای ایله سیاهی قاریشدیردقلرندن بو نوع چایك خواص منبهه‌سی اودرجه شدید دکلدر. فقط هرحالده ضعفایه سیاه چای توصیه‌سی مهمدر.

**(98)**

Çay yemekden sonra içilecek olur ise -çok değil - hazmı teshîl, mi‘-deyi takviye, umûm bedeni tenbîh eder. Bir fincân çayın te’sîriyle tenbîh ü îkâz olunan tenbel mi‘deler, yoluna giren hazımsızlıklar, bertaraf olan usret-i hazmlar nâdir değildir. Birçokları ve bâ-husûs oburlar kendileri için bir lüzûm ve bir ihtiyâc sırasına geçen ve iştihâlarını tesviyeye hizmet eden bu menkû‘dan vazgeçemezler.

Soğuk ve rutûbetli ve bataklık olan yerlerde çayın fâidesi ziyâde-dir. Mahâll-i mezkûrede çay fenâ olan suların mazarrâtını bertaraf eyler. Çin'de ve Japonya'da çayın bu kadar intişâr u ta‘ammümü modaya ittibâ‘-dan olmayıp bir ihtiyâc üzerinedir. Memâlik-i mezkûrede sular gâyet fenâ ve acı ve tuzlu ve lezzeti kerîh olduğundan onları kâbil-i şürb bir hâle ifrâğ için çay hakîkaten bir vâsıta-i girân-bahâdır.

Fenn-i tedâvî de çaydan istifâde eder. Etıbbâ a‘zâ-i hazmiyenin bazı emrâzında i‘tiyâd etmemiş olanlara çay menkû‘u tavsiye eylemekdedir. Çayın sıcak menkû‘u ta‘b-ı mi‘dede, usret ve betâet-i hazmda, hâl-i nekâ-hetde, kesret-i ekl ü şürbde, ziyâde süren uykusuzlukda, mesâ‘î-i akliye-i

چای یمکدن صکره ایچیله‌جك اولور ایسه ـ چوق دکل ـ هضمی تسهیل، معده‌یی تقویه، عموم بدنی تنبیه ایدر. برقنجان چایك تأثیریله تنبیه وایقاظ اولنان تنبل معده‌لر، یولنه کیرن هضمسزلقلر، برطرف اولان عسرة هضملر نادر دکلدر. بر چوقلری وباخصوص اوبورلر کندیلری ایچون برلزوم وبر احتیاج صره‌سنه کچن واشتهالرینی تسویه‌یه خدمت ایدن بو منقوعدن واز کچه‌مزلر.

صوغوق ورطوبتلی وبغاقلق اولان یرلرده چایك فائده‌سی زیاده‌در. محال مذکوره‌ده چای فنا اولان صولرك مضراتنی برطرف ایلر. چینده وژاپونیاده چایك بوقدر انتشار وتعممی مودیه اتباعدن اولمیوب بر احتیاج اوزرینه‌در. ممالك مذکوره‌ده صولر غایت فنا وآجی وطوزلی ولذتی کریه اولدیغندن آنلری قابل شرب برحاله افراغ ایچون چای حقیقةً بر واسطهٔ کرانبهادر.

فن تداوی‌ده چایدن استفاده‌ایدر. اطبا اعضاء هضمیه‌نك بعض امراضنده اعتیاد ایتمه‌مش اولانلره چای منقوعی توصیه ایلکده‌در. چایك صیجاق منقوعی تعب معده‌ده، عسرت وبطائت هضمده، حال نفاهتده، کثرت اکل وشربده، زیاده سورن اویقوسزلقده، مساعیٔ عقلیهٔ

**(99)**

şedîdede fâidelidir. Atâlet-i batniyede, ishâlde ve bilâ-hummâ dizanteride ve hattâ kolerada dahi çay menkû'u kullanılır. Lâkin ahvâl-i mezkûrede nak'ın ziyâde sürmesi ve menkû'un ziyâde kâbız bulunması şartdır.

Çayın cederân-ı mi'deyi tenbîh ederek hazmı teshîl etdiği muhakkakdır. Çayın bu te'sîri herkesce ma'lûmdur. Hazım kesb-i betâet etdi mi ve bu hâl bulantı ve râhatsızlık ile müterâfık mı, bir-iki fincân çay içmek hemen herkesin âdetidir.

Bilâkis mi'de ve em'âsı bir hâl-i intibâh ve tahrîşde olanlara çay verilemez.

Münebbih ve mûkız bir meşrûb ile zâten bir hâl-i intibâh ve teyakkuzda olan bir uzuv, bir gışâ, temâsda bulunacak olur ise taharrüşün tezâyüd edeceği ma'lûmdur.

Kanât-ı hazmiyenin kay' ve ziyâde rîh ile müterâfık olan bazı nevrozlarında çay fâidelidir. Çayın mu'arrık havâssı ma'lûmdur. Hâlbuki bazı hastalıklarda lâzım olduğundan çayın bu havâssından bazı emrâzın teşfiye ve tedâvîsinde istifâde olunur.

شدیده‌ده فائده‌لیدر . عطالت بطنیه‌ده ، اسهالده ، وبلاجا دیزانتری‌ده وحتی قولراده دخی چای منقوعی قوللانیلور ، لکن احوال مذکوره‌ده نقعك زیاده سورمسی ومنقوعك زیاده قابض بولنمسی شرطدر .

چایك جدران معده‌یی تنبیه ایده‌رك هضمی تسهیل ایتدیکی محققدر . چایك بو تأثیری هر کیمسه معلومدر . هضم کسب بطائت ایتدیمی وبوحال بولانتی وراحتسزلق ایله مترافقمی ، بر ایکی فنجان چای ایچمك همان هرکسك عادتیدر .

بالعکس معده وامعاسی برحال انتباه وتخرشده اولانلره چای ویریله‌مز .

منبه وموقظ برمشروب ایله‌ذاتاً برحال انتباه وتیقظده اولان برعضو ، برغشا تماسده بولنه‌جق اولورایسه تخرشك تزاید ایده‌جکی معلومدر .

قنات هضمیه‌نك فی وزیاده ریح ایله مترافق اولان بعض نه‌وروزلرنده چای فائده‌لیدر . چایك معرق خواصی معلومدر . حالبوکه تر بعض خسته‌لقلرده لازم اولدیغندن چایك بوخواصندن بعض امراضك تشفیه وتداویسنده استفاده اولنور .

**(100)**

Çayın sâir mu‘arrıkâta cihet-i rüchânı vücûdu za‘îf düşürmemesidir.

Çayda iki hâssa vardır ki biri “gıdâî”, diğeri “devâî”dir. Derece-i mu‘tedilede şeker ve süd ile içildiği hâlde çay menkû‘u vücûdu besler, muvâfık bir gıdâdır. Bazı hastalıklarda verildiği hâlde devâ gibi te’sîr ederek emrâz-ı mezkûreyi teşfiye yâhûd şifâyı tesrî‘ eder.

Çay yerine ceviz yaprağı isti‘mâlini tavsiye eden Raboteau nâm müellif çayın âsâr-ı intibâhiyesini suya ve suyun derece-i harâretine atfediyorsa da biz müellifîn-i sâire ile birlikde çayın deverânı tesrî‘, nabzı ta‘cîl, ifrâzât ve ifrâğâtı teshîl, havâss-ı mu‘attırası ile şebekiye-i asabiyeye bi'tte’sîr ef‘âl-i hazmiyeyi teysîr, hafîf bir derecede dimâğı tenbîh eylediğini kabûl ederiz.

Hulâsa, derece-i i‘tidâlde çay menkû‘u sıhhate muvâfık bir meşrûbdur.

چایك سائر معرفاته جهت رجحانی وجودی ضعیف دوشورمه‌مسیدر.

چایده ایکی خاصه واردرکه بری (غذائی) دیکری (دوائی) در. درجهٔ معتدله‌ده شکروسودایله ایچیلدیکی حالـده چای منقوعی وجودی بسلر موافق برغدادر. بعض خسته‌لقلرده ویرلدیکی حالده دواکبی تأثیرایده‌رك امراض مذکوره‌یی تشفیه یاخود شفایی تسریع ایدر.

چای یرینـه جوز یاپراغی استعمـالنی توصیه ایدن (رابوتو) نام مؤلف چایك آثارانتباهیه‌سنی صویه وصویك درجهٔ حرارتنه عطف ایدیورسه‌ده بز مؤلفین سائره‌ایله برلکده چایك دورانی تسریع، نبضی تعجیل، افرازات وافراغاتی تسهیل، خواص معطره‌سیله شبکیهٔ عصبیـه‌یه بالتأثیر افعال هضمیه‌یی تیسیر، خفیف بر درجه‌ده‌دماغی تنبیه ایلدیکنی قبول ایدرز.

خلاصه درجهٔ اعتدالده چای منقوعی صحته موافق بر مشروبدر.

## KAYNAKÇA


BESİM ÖMER, *Mükeyyifât ve Müskirâtdan Afyon, Kahve, Çay, Esrâr*, İstanbul 1305.

_____, *Mükeyyifât ve Müskirâtdan Tütün*, Haz: Cevdet Erdöl, SBÜ Yayını, İstanbul 2022.

_____, *Nevsâl-i Âfiyet*, Haz: Ahmet Zeki İzgöer, c. I-IV, SBÜ Tıp Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını: 2, İstanbul 2020.

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 33. Baskı, Ankara 2017.

GAZİ AHMED MUHTAR PAŞA, *Takvimü's-Sinîn*, Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul 1331.

*Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Haz. Ali Özek, Hayreddin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadreddin Gümüş, Medine 1992.

*Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*, Haz: Ekrem Kadri Unat, Ekmeleddin İhsanoğlu, Suat Vural, TTK, Ankara 2004.

ÖZÖN Mustafa Nihat, *Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1962.

REDHOUSE James V., *Turkish and English Lexicon*, 2. Edisyon, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

SERTOĞLU Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Endurun Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul 1986.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317.

# İNDEKS


**A**

Acemistan 90, 106, 176
Acemler 32
acı bâdem 122
adem;
—-i dikkat 72
—-i hissiyet 26
—-i iştihâ 24
âdî sıtma (hummâ-i mütekattı‘a) 142
Afrika 66, 90
afyon 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 22, 24, 26, 28, 30, 36, 38, 40, 42, 44, 48, 50, 56, 70, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 90, 94, 144, 156
–dükkânı 42
–hulâsası 40
–müstahzarâtı 38
–ticâreti 54, 56
–tiryâkileri 50
–tiryâkiliği 32, 36, 42, 82
–tiryâkisi 40, 46
afyonhâr 36, 50, 52
afyonhârlık 86
Afyonkarahisarı 54, 84
ağrı 22, 78
ahlâk 38, 48, 82, 90
ak amber 84
akıl içkisi, bkz. kahve
aktâr 78
âlâm;
—-ı asabiye 16, 22
—-ı mi‘âiye 16
—-ı mi‘deviye 16
Alexandr de Tral 10
alkolizm 80
Amerika 54, 164
–askerleri 190
Amerikalılar 188
amonyak 146
Anadolu 54
Andromakhos tiryâkı 10
*Ansiklopedi* (Jule Trousseau) 150
Antil 164
–Adaları 144
Anzin (Fransa'da) 154
Arab 66, 70
–etıbbâsı 10
Arabistan 98, 164, 176
arpa unu 114
Âsûrîler 32
Asya 32

—-yı Merkezî 176
atş 24, 52, 190
Avrupa 40, 54, 100, 104, 120, 124, 174, 176, 178, 182
–toprağı 34
Avrupalı 174
azot 108, 112, 118, 136, 152, 154, 158, 180, 182

**B**

bâdem 68
bağırsak 146
–burgulması 146
bahârât 62
Bahr-ı Sefid 32
bakla 108
bal 68
Balıkesir 54
Balzac 148
bangh (haşîşin Hindcesi) 66
barut;
–çay 174
–tozu 174
baş;
–ağrısı 144
–dönmesi 66
bataklık 130, 164, 184, 196
bebek 26
Becquerel 136
Beç (Viyana) 34
beht ü hayret 72
bekâr odaları 104
bekrî 38, 40
bekrîlik 156
Belçikalılar 186
benc 28, 66
bergamot 122
Bernard, Claude 20, 22
berş 94
betâet;
—-i cibilliye 34
—-i deverân-ı dem 26
—-i hazm 196
—-i tâmme 82, 104
bevl 140
bevle 140, 144
beyâz haşhâş (pavot blanc) 6
beyne'n-nevm ve'l-yakaza (nü‘âs) 52, 144
boğmaca öksürüğü 146
boğulma 44
Bokrat 10
Bolivya 164
Bouchardat, Dr. 76, 130, 134, 136, 146, 184
böbrek 16
Brezilya 164
brom potasyum 8, 14
Brown (Tabîb) 16
bruloire (kahve dolâbı) 116
bukle-i Arabî, bkz. çay
bulantı 26, 44, 70, 198

**C**

Calinos 10
Cambolio, Marc 138

Cava 164
Cemâhîr-i Müttefika 178
Ceres (Roma mitolojisinde tahıl tanrıçası) 10
ceviz 68
–yaprağı 200
Cezayir 66, 130
Cezayirli 68
Charleroi (Belçika'da) 154
cinnet 72, 88
–-i morfiniye 36, 80
civa 8

**Ç**

çain 180, 182
çay 44, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 190, 192, 194, 196, 198, 200
–evrâkı 180
–menkû‘u 182, 184, 190, 196, 198, 200
–ticâreti 176
çekirge 54
çengiler 104
Çin 40, 84, 170, 174, 176, 178, 196
–esâtîri 174
–pâyitahtı 42
Çinliler 40, 42, 176, 180
çukulata 180

**D**

dâfi‘u'l-gussa (nepenthès) 10
damarlar (şerâyin) 24
Danimarkalılar 188
darabân-ı kalbiye 140
Darlington, Lord (Hollanda'dan İngiltere'ye ilk defa çayı idhâl eden) 176
dâü's-sıla (noztalji) 132, 156
dayyık-ı nefes 144
dâ’;
–-i bühr 16, 144
–-i morfin 36
dehre-i Süleyman 90
deli 74
Deraliyye 62
devâ 12, 14
deverân;
–-ı dem 192
–-ı dimâğî 14
dibek 120, 122
*Dictionnaire Philosophique* (Voltaire) 34
disentarya (kanlı bâsûr) 16
dizanteri 168, 198

**E**

Ebussuud Efendi (Şeyhülislâm) 102
ecnebî tabîbler 80
edviye 8, 12
–-i müdîre 142
–-i mürekkebe 10
ehl-i salîb 34
ehrâm 98
elem;
–-i em‘â 24
–-i mi‘de 24, 166
em‘â 20, 198

emlâh 154
emrâz 14, 18, 24, 48, 166, 168, 184, 190, 196, 198, 200
—ı kalbiye 90
—ı vahîme 138, 166
enbûbe-i hazmiye 24, 190
encüriye fasîlesi 56
Ermeni 108
esneme 194
esrâr 28, 30, 38, 58, 62, 68, 70, 72, 74, 76, 78, 90, 92, 94, 156
–tiryâkisi 40
–tüccârı 60
esrârkeş 36, 40, 64, 66, 72, 74, 76, 90, 92
esrârkeşçilik 90
etıbbâ 8, 10, 12, 76, 80, 126, 132, 196
et suyu 136

**F**

fart-ı semen 166
Fas 90
fasulye 108
felc 24, 26, 46, 82
Felemenk 194
–kumpanyası 176
Felemenkli 176, 186
Fenikeliler 32
fenn-i tedâvî 8, 142, 196
–kitâbları 138
fıtık 146
fibrin 108, 152
fisyoloci 56
Fonsagrives, Dr. 132
Fontenelle 132
Fransa 66, 106, 138, 178, 184
–kimyâgerleri 180

**G**

Gandia 58
Ganza (Kanab-ı Hindî'nin ism-i Hindîsi) 58
Garb 34, 36, 38, 40, 176
gaşy 72
Geyve 54
gluten 108, 152
Guyana 164
gül 68

**H**

hab 50, 68, 78, 84, 86
Habeşistan 98, 164
hadeka 24, 52
hadîd 8
hafakân-ı kalb 150, 194
Hakîm (Kanunî Sultan Süleyman zamânında İstanbul'a gelen zât) 100
Hâmız;
—ı bevle (asid ürik) 144
—ı kahvetanik (acide cafâtannique) 110
—ı mekonik (acide méconique) 18
hasta 78
–bakıcılık teşkîlâtı. Bakın
hastalık 46, 138, 142, 144, 198, 200
haşhâş 6, 8, 12, 54, 56

–usâresi 12
–yağı 6
haşîş 58, 60, 66, 68, 70, 74, 90, 92
–tozu 68
haşîşetü'l-fukarâ 66
havâle 16, 24
hazımsızlık 184, 196
hezeyân 26, 72
–-ı mürte‘iş (delirium tremens) 16
hıfz-ı sıhhat 168
–kitâbı 126
–kitâbları 30, 132
hımye 188
Hilâfet merkezi 100
Hind 32, 66, 84, 90, 164, 176
Hind denizleri 34
–keneviri (cannabis Indica / chanvre Indien) 56, 58
–kumpanyası 176
Hindistan 58, 90
–cevizi 68
Hofeland (Tabîb) 12
Hollanda 176
Homer (Şâ‘ir) 10
hucerât-ı dimâğiye 24
hum 102
hummâ 198
humret-i cild 24
Husson 186
hüccâc 100

**I**

ıtır 118, 120, 124, 134, 140, 154, 170, 172
ıtriyât 62, 140

**İ**

İbn Sina 10
İbnü'r-Razi (Arab etıbbâsından) 10
içki 184, 186, 192
ifrâğât 200
ifrâzât 200
–-ı femiye 24
–-ı mideviye 24
–-ı mi‘âiye 24
ihtikânât;
–-ı demeviye 166
–-ı dimâğiye 166
ihtilâcât 26
ihtilâlât 70, 72, 168, 184
–-ı hazmiye 84
ihtinâk 90
–-ı rahim 16
ihtirâkât 128, 140, 142, 158, 184
ilâc 8, 14
ilel-i hanâzîriye 90
illet ü maraz 94
indifâ‘ât-ı dümmeliye 90
İngiliz 186
–askerleri 190
İngiltere 106, 176, 178, 194
inkıbâz 24, 52, 82, 184
intibâh-ı seher 162
ishâl 16, 24, 82, 198

İslâm 28
İslâmiyet 34
İspanya 106
İstanbul 40, 62, 100, 102, 104
İsveç 106
İsveçliler 188
iştihâsızlık 70, 184
İtalya 106
iyod 8
İzmir 84

**J**

Japonya 40, 170, 174, 178, 196
Japonyalı 176

**K**

Kaffa (Etiyopya'da) 98
Kahire 106
–sokakları 106
kahvaltı 182
kahve 68, 98, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 116, 118, 120, 124, 126, 128, 130, 132, 134, 136, 138, 140, 142, 144, 146, 148, 150, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 168, 174, 178, 180, 192
–ağacı 98
–dâneleri 98, 100
–menkû‘u 64, 130, 134, 140, 142, 146, 152
–meyvesi 100
–suları 150
–şurûbu 152
–tozu 122
–zirâ‘atı 100
kahvehâne 40, 100, 102, 104, 106, 108, 176
kahvein (caféine) 110, 118, 134, 140, 142, 180
kahveiyet-i potasyum (caféate de potassium) 110
kahvelik 124
kahveon (caféon) 110, 134, 140
kakao 180
kanab-ı Hindî 56, 58, 60, 66, 90
kanabiye 56
kanlı basur 82
Kanunî Sultân Süleyman (Osmanlı Sultanı) 34, 100
karaciğer 16, 74
karbon 158
kargabüken 68
karha-i mi‘deviye (ulcère de l'estomac) 14
karın kuluncları 184
Kâtib Çelebi (Osmanlı Müellifi) 94, 148
kauçuk 18
kaymak 158
kay’ 16, 26, 70, 198
kazein 180
kebed 16
keçerola 64
kehle 88
kenevir 56, 58
Keyhüsrev (Acem Hükümdarı) 32
kırgınlık 184, 194

kilye 16
kimyâ 112
kinin 8
kiraz 98
kloral 8, 14
kodein (codeïne) 18, 20, 22
kolera 198
Konfiçyüs 44
kuduz böceği 68
kulunç;
—ı kebedî ve kilyevî (colique hépatique, nephrétique) 16
—ı kilyevî 16
kum hastalığı 144
kurs 62, 64, 68
kuş kirazı 98
kuvve-i muhayyile 30
kuvvet-i bâh 24
küûl 80, 90
küzâz (tétanos) 16

**L**

Labarthe, Paul (*Lugât-ı Tıb*) 144, 184
Lamarck, Jean-Babtiste (Fransız botanikçi) 56
legumin 108
lenfevî 166
limon 122, 142
Littré 26
Louis, On Dördüncü (Fransa Kralı) 108
*Lugât-ı Tıb* (Littré) 26, 146
*Lugât-ı Tıb* (Paul Labarthe) 144, 184

**M**

ma‘cûn 38, 68, 84
ma‘den ocakları 154
Malatya 54
maraz 16
Masse de Cynoglosse 10
mecnûn 76, 78
méconine su 18
meddâhlar 104
medeniyet 36
Memâlik;
—i Mahrûse 104
—i Osmaniye 54, 178
meşrûbât 188
—ı küûliye 92
mevâdd;
—ı ıtriye 84
—ı şahmiye 18
mevt bi'l-ihtinâk 26
mey 102
meyâsimât 138
meyhâne duvarları 44
mırıldanma 26
Mısır 62, 66, 100
—ı Ulyâ 98
Midyalılar 32
mi‘de 88, 160, 162, 186, 188, 190, 192, 196, 198
–sancıları 184
–yarası 14
misk 68
Mitridat (Kral) 10
–Ma‘cûnu 10
mizâc 158, 166

moda 106, 196
Monceri, Dr. 64, 76
Mora ahâlîsi 142
Moreau (Fransız psikiyatrist) 76
morfeomani 36
morfin (morphine) 18, 20, 22, 26, 36, 80
–mahlûlü 80
–tiryâkiliği 80, 84
morfinizm 36, 80
Morpheé (Esâtîrde uyku ve rüyâ tanrıçası) 8
muhaddirât 32, 36
Muha kahvesi 114
mu‘arrıkât 200
mukavvî-i bâh 62
Murad-ı Râbi‘ (Osmanlı Sultanı) 104
müfredât-ı tıb 8
mükeyyifât 94, 156
münebbih-i bâh 68, 92
münebbihât 138
müskirât 16, 28, 30, 36, 48, 130, 156, 158
–tiryâkileri 38
müstahzar 60
müstahzarât 66, 68, 78, 152

**N**

nabız 24, 72, 192, 200
narkotin 20, 22
narkotin (narcotine) 18
narsein (narceïne) 18, 20, 22
nekâhet 196
nevm-i hayâlî 50
nevroz 198
nezle-i mi‘deviye 16, 24
nıkris 144
nişasta 108, 186
nohud dânesi 114

**O**

oburlar 196
odun kömürü 116
Okyanus 164

**P**

Paienne 136, 188
papaverin (papavérine) 18, 20, 22
Paraselsus 10
Paris 4, 36, 106, 108
Pascal (Paris'de kahvehâne açan Ermeni) 108
Peçili vilâyeti (Çin'de) 42
peho çayı (thé peho) 174
Pekin 42
Péligot, Eugène-Melchior (Fransız kimyâger) 180
perhîz 188
Peru 164
pire 88
Pline (Romalı tabî‘iyyûn) 10
Portekiz 106
pravaz şırıngası 80

**R**

Raboteau 20, 22, 130, 134, 140, 200
ra‘şe-i umûmiye 26
reçine 18, 90, 122

resye 68
Réunion Adaları 164
Riant, Dr. 128, 130, 148, 186, 190
Richard 188
rîh 198
Roma etıbbâsı 8
Romalı 10
Rumeli 54
Ruslar 188
Rusya 176, 178

**S**

salgın hastalıklar 138
Sânî (Şa‘ir) 102
sarhoş 46
sarhoşluk 144, 146
seher 14, 26, 148, 184, 194
sekr 70, 74, 86, 90, 156
—-i hayâlî 50
Selânik 54
Selim I (Osmanlı Sultanı) 100
sem 12, 14, 22, 26, 38, 76, 78, 86, 90, 128, 132, 140
Seylan 164
seyyâhîn 154
sıçanotu (arsenik) 38
sıhhat 14, 38, 150, 154, 158, 200
sıtmalı 142
–memleketler 164
sillü'r-ri’e 14
sinir (a‘sâb-ı mukabbızatü'l-ev‘iye) 24
siyâh;
–çay 172, 174, 192, 194
–çay menkû‘u 188, 192
–haşhâş (pavot noir) 6
solucan 146
Sonnera (Haşîşi Fransa'ya götüren, tabî‘iyyûndan) 66
sudâ‘;
—-ı cebhî 26
—-ı ihtikânî (cephalalgie congective) 146
su‘âl-i dîkî (boğmaca öksürüğü) 16
sulfato (kibritiyet-i kinin) 142
Sumatra 164
Suriye 62
suşon çayı (thé souchon) 174
sû’-i hazm 24
sübât-ı amîk (derin uyku) 26
süd 14, 108, 136, 160, 200
südlü kahve 136
Süleyman Ağa (1669'da Osmanlı Devleti'nin Fransa sefîri) 106
Süleyman-ı Kanunî, bkz. Kânûnî Sultân Süleyman
Sydenham (Tabîb) 10, 12

**Ş**

şam fıstığı 68
şarâb 28, 70, 92
Şark 32, 34, 36, 40, 176
–ahâlîsi 28, 30, 32
–pazarları 58
Şarkiyyûn 66, 74
şeker 68, 108, 134, 136, 148, 152, 160, 200
Şemsi (Kanunî Sultan Süleyman zamânında İstanbul'a gelen zât) 100

şerî‘at-ı garrâ-i Muhammediye 156
şırınga 36, 80
şifâ 200
şiryân 24
şu‘arâ 162
şurûb 62, 68, 152

**T**

tabâbet 6, 8, 12, 54
tabîb 78, 130, 176
—-i hâzık 14
tabî‘iyyûn 10, 66
taflân tohumları 98
Tahtakale (İstanbul'da) 100
ta‘tîn 122
takabbüz-i hadeka 24
takallus 24, 72
takallusât 24
—-ı ihtilâciye 16
—-ı mi‘âiye 146
tarçın 68, 84
Tataristan 176
tebain (thébaïne) 18, 20, 22
tebevvül-i zülâl (albumiurie) 14
telve 124, 126
tenakûs-ı bevl 24
teobromin 180
terementi 122
tereyağı 62, 68
tesemmüm 26, 50, 78, 80, 144
tevakkuf-ı teneffüs 26
tevettür-i şiryânî 24
thé chulan çayı 172
thé hyson çayı 172
thé perlé çayı 174
tıb 12, 18, 24, 26, 114, 174
tımârhâne 76
Tiençin (Çin'de) 44
tiryâk 10, 38, 78
tiryâki 38, 40, 42, 44, 48, 76, 78, 82, 84, 86, 88, 90
tiryâkilik 80, 84
Tolpius (Felemenkli tabîb) 176
tönbeki 62
Trabzon 54
Trousseau, Jule 134, 144, 150
tuzlar (emlâh) 112
Türkiye 144
Türkler 34
tütün 38, 40, 46, 76, 78, 84, 86, 126, 156
–tiryâkiliği 38

**U**

usret;
—-i hazm 144, 166, 190, 196
—-i teneffüs 90
uyku 26, 82, 86, 134, 140, 194
–ma‘bûdesi 8
uykusuzluk 162, 196
uyuşukluk 72

**Ü**

üdebâ 162
Ümid Burnu 90
üre 140, 142, 144

Üsküp 54
üşüme 184
üzüm ticâreti 176

**V**
vanilya 68
varak-ı Çinî, bkz. çay
Venezuela 164
vesvâs-ı sevdâvî 148
Vezüv Yanardağı 10

**Y**
yağ 108, 158, 166
yâsemin râyihası 98
Yemen 100
–ahâlîsi 100
–kahvesi 114
yeşil çay 170, 192, 194
–menkû‘u 194
Yıldırım Bayezid (Osmanlı Sultanı) 34
yumurta 108, 152
–akı 14
Yunan-ı kadîm etıbbâsı 8

**Z**
za‘ferân 84
zamg 18
zehir 12, 14, 38, 50, 78
Zengibar 114